

מֵאֵין תַּפְּצֵא רַקַּע וְהַקְדָּמָה לְלוּמְדֵי סֵפֶר אֵיּוֹב

מֵהַדוֹרֶת חַיִּים לַיִּיב

**הערות הוספות והפניות
נא להפנות או לשלוח למחבר
יהודה גנוט
כתובת: רח' גבעת פינחס 17 ב"ב
אימייל: a26866591@gmail.com
0527133160**

מִנְחֵי תַּמְצָא רקע והקדמה ללומדי ספר איוב

~קורות ימי חייו של האיש מארץ עוץ.

~ביאור תקופת היסורים והשלוה.

~לימוד ספר איוב.

~אמונה פשוטה אל מול חקירה.

באספקלרית חכמינו זכרונם לברכה

מנאי יהודה גנוט

בהג"ר מרדכי שליט"א

ערב תשעה באב ה'תשפ"ג

אֲדַבֶּרָה וַיְרוּחַ לִי אֶפְתָּח שִׁפְתֵי וְאֶעֱנֶה (לב כ)

ספר איוב הינו מן המופלאים שבין ספרי הקודש, אם לא המופלא מביניהם. סגנונו ועיסוקו הינם מהדברים העומדים בכבשוננו של עולם ולעתים נדמה כי על כגון זה כתוב בספר בן סירא (חגיגה יג.) במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשית התבונן אין לך עסק בנסתרות.

אבל לא כן פני הדברים. ספר איוב הוא מכ"ד ספרי הקודש ומהיסודיים ביותר שהיה מן הנלמדים ביותר בתקופות עברו, כמורחב במבוא. דומה כי גורל 'מת מצוה' נכפה עליו, וככזה נחרץ אף דינו: 'הכל קרוביו!' על כן שנסתי מתני הדלים, והחילותי זה קרוב לעשר שנים, ללקט באמריים זעיר שם זעיר שם, ביאור ערוך ומפורש על כל ספר איוב למען תהיה יד הכל ממשמת בו ולמען ירוץ הקורא בו.

זמן רב ואולי רב מדאי, נתגלגל הדבר תחת ידי בהפסקות קצרות וארוכות, עד שאמרתי שכדאי שתצא חוברת קטנה זו לכל הפחות כ'רקע' לספר, אם לא כולו על כן יוצאת חוברת זו, קיצור מהחיבור המקיף הקורם עור וגידים זה עידן ועידנים, הכולל בתוכו פירוש צמוד ומפורש על כל הספר בס"ד.

אֲמַרְתִּי שְׁעוּ מִנִּי אֲמַרְר בְּכִי אֶל תְּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי (ישעיה כב ד). מן הדוחפים והממריצים הגדולים לכתיבתי היה מורי חמי היקר באדם כהן שדעתו יפה אוהב ומוקיר רבנן ותלמידיהון הרה"ח חיים אריה (לייב) ב"ר יעקב אליעזר הכהן כהנא ז"ל, כה אהב מו"ח את התורה ונאה לדרוש עליו: וְאֵת יְרֵאִי ה' יִכְבֵּד, זֶה יְהוֹשֻׁפֶּט מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁבִּשְׁעָה שְׁתִּיָּה רוֹאֶה תִּלְמִיד חֶכֶם הָיָה עוֹמֵד מִכֶּסֶּאָו וּמִחֲבָקוֹ וּמִנִּשְׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ אָבִי אָבִי רַבִּי רַבִּי מְרִי מְרִי (מכות יא.). היה זה בליל ט"ו במרחשון ה'תשפ"ב כ"ד שעות קודם דאתכסא סיהרא בפתע פתאום, היו מילותיו האחרונות אלי – מעין צוואה – 'מה יהיה עם החיבור על ספר איוב?! באותו לילה כרע רבין הארי ולמחרת השיב את נשמתו לבוראה. יהא חיבור זה גלעד לזכרו, ולזכר אהבת תורתו, ויקרא שמו 'מהדורת חיים לייב', יהי זכרו ברוך.

באן המקום להודות להורי היקרים שליט"א ולחמותי תחי', לאחי ורעי, מעודדי וסומכי ברבות השנים בכל התחומים ובפרט בנוגע לעבודות כתיבתי, ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלוקי ישראל.

אודה ה' מאוד בפי שהחינו וקיימנו והגיענו עד הלום ויה"ר כי אל יעזבנו ואל ימשנו לנצח
הכ"ד העורך והמביא לבית הדפוס

יהודה גנוט

וְהַחֲכָמָה מֵאֲיִן תַּמְצָא

וְאֵל זֶה מְקוֹם בִּינָה (כח, יב)

רבי תנחום בן חנילאי פתח ואמר: "והחכמה – מאין תמצא? ואי זה מקום בינה?" – זה שלמה, שישב בתענית ארבעים יום, כדי שיתן לו המקום רוח חכמה ובינה, והיה משוטט ומבקש אחריה. אמר לו הקב"ה: (מלכים א ג ה): "שאל, מה אתן לך?" אמר לפניו 'ריבונו של עולם, איני שואל ממך לא כסף ולא זהב, אלא חכמה בלבד', שנאמר (מלכים א ג ט): "ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך".

השיבו הקב"ה ואמר לו 'הואיל ולא שאלת לא כסף ולא זהב, החכמה והמדע נתונה לך במתנה'. ולא עוד אלא שקדמה החכמה לתורה, שנאמר (תהלים קיא י): "ראשית חכמה יראת ה'". תמן תנינן (משנה אבות ג יז): "רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה – אין דרך ארץ".

ולפי שקדמה חכמתו, אמר עליו הכתוב (מלכים א ג ג): "ויאהב שלמה את ה'", מלמד שהיתה חכמתו של שלמה מתנה.

(מדרש שו"ט משלי א' א')

מתוך עשרים וארבעת הקישוטים הנאים המפארים את שכינת עוזנו, ככלה עדויה במבחר הפנינים היהלומים ואדרכמונים. הלא הם כ"ד ספרי הקודש שבתורה בנביאים ובכתובים, בהם כל חכמה תשכון, כל ערום ילמד בינה ועניים בדעת יעשירו. מהם יתד ומהם פינה להכל באשר לכל ששייך לבן תמותה להבין ולהשכיל. יסודות האמונה והדעת השלמה בהם ניחנו מיוצר בראשית, הן הכתובים במפורש והן המוצפנים באמריהם בפסוקיהם וברמיזותיהם. אותם ספרי הקודש הנכתבים בכתב אשורית על ספר וּבְדִי, בנינים אדירי ממידים הגבוהים מכל קומה והרחבים מכל קנה מידת אנוש, שמבעד לחלונותיהם בוקע אור יקרות ופז, המאיר כל פינה נעלמת וחבויה בנבכי האדם ונפתולי רעיונותיו.

ספר הספרים, אב לכל לומד חכמה מתחכם ומתבונן ידען ופיקח סופר וחוקר שוחר צדק ומבקש מוסר, בישראל ובאומות העולם, במעוטי השכל ורבי ההכרה, רק אשר פי ה' דיבר על ידי עבדיו, רועי ישראל ופארם מוסרי התורה הקדושה מדור דור, הם המה המיישרים מסילה בערבת שחון ציחוח עולם הבערות ועיני הבריות כולם.

אכן מתוך אותם קישוטים הנותנים יופי והוד לנפש האדם השלם, הוא התלמיד חכם נזר הבריאה ומלכו, שצריך להיות בקי בהם^א, תופס מקום נכבד הספר השלישי שבכתובים, הספר שמבואר בו 'הדעת האמיתית מה היא'^ב – **ספר איוב**.

היה ונברא

אך שמוע ישמע איש ההמוני את שם הספר ובהעלות על בדל אזנו שמין מן הסיפור ההוא, יפטיר הוא כלאחר יד: נו, והלא "לא היה ולא נברא אלא משל היה"... (ב"ב טו.^ג, ב"ר פרשה נ"ד^ד), כאילו מוסכם הדבר בפשטות שח"ו ספר

^א שמו"ר פמ"א ועוד.

^ב הרמב"ם במו"נ פכ"ב.

^ג ז"ל הגמ' (שם) יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה א"ל עליך אמר קרא איש היה בארץ עוין איוב שמו וברש"י איש היה. אלמא הוה.

אלא מעתה (שמואל ב יב-יג) ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה וגו' מי הוה אלא משל בעלמא הכא נמי משל בעלמא [ומשני ליה] א"כ שמו ושם עירו למה עכ"ל, כלומר שאותו מ"ד נשאר בתיובתא והגמ' מסיק דלא כוותיה.

^ד במדרש שם מביא דעה זו בשם ר"ל ופריך מדידיה אדידיה דהא הוא דאמר לעיל דבזמן מסוים אחר היה ומתרין שודאי סב"ל שהיה ונברא אלא שהיסורים וכל השאר לא היה ולא נברא, ובתוס' בב"ב (שם ד"ה לא היה) מבאר דלאו היינו אותו מ"ד בגמ' דס"ל שלא היה ולא נברא כלל.

מכ"ד ספרים איזו אנדה זנוחה שיש ח"ו לפקפק בעצם קיומה, בכך גם "מרוויח פטור" מלהיות בקי בו ומלהתעמק בנתח כה עשיר ממוסרות דור ודור^ה.

ולהלן נראה שלבד מדעה זו, הרי שכל התנאים והאמוראים נדרשים לזמנו ומקומו וכו' של איוב, זה אומר בזמן ההוא היה וזה אומר בזמן אחר היה, וכן הוא פשטות הראשונים בכל אתר, לספר על איוב ולשלב ענינים מתולדות חייו בתוך פירושיהם, כולהו סבירא להו שאיוב היה ונברא.

האמת תאמר שכגודל סתימת המקראות בפרטי חייו יחוסו וזמנו, כך גדלו ורבו המחלוקות בדברי רבותינו ז"ל כמעט בכל פרט ופרט מהלך חייו של האיש שהיה בארץ עוף, איוב שמו, כך שהדברים שנויים במחלוקות קטביות מאוד והם אלו שגם הוסיפו למסתורין שאופפים את האיש ואת סיפורו וממילא את ספרו^י.

שיטת הרמב"ם

בספרי האחרונים מביאים את שיטת הרמב"ם (מורה נבוכים פכ"ב) כמי שסובר שאכן איוב 'לא היה ולא נברא אלא משל היה' ללא עוררין, והקורא תהם תהם תמ"ה תמ"ה יקרא, היתכן שהעלים הרמב"ם עינו מרוב מנין ובנין של תנאים

^ה ניתן אף להוסיף דבר הלצה ששמעתי ממקור מוסמך [ושמעתייה אח"כ על רבנים אחרים ג"כ]:

הרה"ג המפו' ר' שמואל רוזובסקי זצ"ל ר"י פוניבז' סבל באחרית ימיו יסורים קשים ומרים, אחדים ממבקרי רצו לנחמו פורתא אמרו לפניו שאין היסורים כ"כ נוראים ואפשר להתגבר וכו', נענה חגר"ש במר לבו עכשיו הנני מבין אמרם ז"ל איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה כיון שאלה הם היסורים הגדולים ביותר, שיש לפנינו אדם סובל ואנו מוחים את הכל במחי יד שלא היה ולא נברא אלא משל היה...

^י ואלו הם: דעת רבנן או חכמים בסתם ברייתות, רבי, רבי נתן, רבי יהושע בן קרח, ר' מאיר, ר' אליעזר, רשב"י, רב, רבי חייא, רבי יוחנן, רבי חנינא, רבי אלעזר, ר' לוי בר לחמא, ר"ל עצמו ובשם בר קפרא, אבוי, רבא, ר' שמואל בר נחמני, ר' יצחק, ר' שמואל בר יצחק. ^י ואולי מכך הסיק את מה שהסיק שהוא דיתוב קמיה דרבנן את דבריו, כמש"כ הרמב"ם (שם) לא ידעו לו מקום ולא זמן וכו' וזה ממה שיחזק, מאמר מי שאמר, 'לא היה ולא נברא'.

ואמוראים, סתם משניות וברייתות וסוגיות ערוכות בש"ס שכולם כאחד סוברים בברור שאיוב היה ונברא^ה, ויעדיף בהחלטיות את אותו מ"ד המובא בגמ' בעילום שם, זאת לאחר שמוכח בגמ' ששיטה זו אידחיה לה.

ובאמת שאין כאן קושיא כלל ושיטה זו הנאמרת בשם הרמב"ם לא היה ולא נברא... עיון פשוט וקל בדברי הרמב"ם מעלה שלא הכריע בזה מאומה. אדרבה לרוב חיבתו את הספר ואת הרעיון הנשגב המבוטא בו, נמנע מלהכריע שאלה זו, כי ממילא אין שום נפקא מינה לנו אם היה או לא היה. וזה לשונו שם "וכבר ידעת באורם ומאמר קצתם איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, ואשר חשבו שהיה ונברא ושהוא ענין שאירע לא ידעו לו לא זמן ולא מקום וכו' סוף דבר, בין היה בין לא היה בכמו ענינו הנמצא תמיד נבוכו כל המעיינים מבני אדם וכו' ולפי שתי הדעות רצוני לומר היה או לא היה, [עכ"פ] הדברים ההם אשר בפתיחת הספר ר"ל מאמר השטן ומאמר הא'ל אל השטן ומסור איוב בידו כל זה משל בלא ספק לכל בעל דעת וכו' (ללשונו המלא ר' במילואים עמו' 00).

הרמב"ם אומר כך: איני מכריע בשאלה אם היה או לא היה מכיון שאין זה נשמת אפה של הספר לספר על תולדות האיש וסיפורי מעשיות משנים קדמוניות, אלא הוא נכתב במטרה להעביר את המסר הנכון לאנשים המעיינים הנבוכים בדעתם שימצאו תשובה לכל שאלותיהם, לכן לקח הנביא כותב הספר סיפור שהיה ונברא^ה ו'הלביש' עליו את ההקדמה בדמות ויכוח השטן עם האלוקים כי דברים האלו הם מכבשונו של עולם כלומר גם אם לא הגיעו אל

---

^ה אמנם יתכן כי לדעת הרמב"ם היות שהמסר המובע בספר הינו משל לנבוכים בעיניהם אלו, ניתן לומר שנחלקו חז"ל מתי היה הזמן בו היתה ההסתפקות והנבוכות הגדולה ביותר בדור מן הדורות לו במיוחד נכתב הספר.

^ט עכ"פ הענין לא מוכרע בדעת הרמב"ם וכמבואר מעלה, וכן נראה מפורש מהמשך לשונו כי רק בהתייחסו לויכוח השטן מכנהו בשם משל ואילו בהמשך דבריו כשבא לפרש את תוכן הספר עצמו אין מזכיר במאומה שם משל.

הנביא בנבואה אלוקית לראות מה פעל קל במרום, לקח את הסיפור האמיתי שראה או שמע במציאות שהיה עלי אדמות ולמד ולימד מהם מוסר השכל.

מִשְׁלַּ – מִדָּו

ובהיותנו בזה היה ראוי לחקור תיבת 'משל' מה משמעותו. הפירוש המקובל בזה הוא סיפור דברים שלא היה ולא נברא כמשלי שלמה ומשלי שועלים וזולתם או אפי' מקרה שהיה ולקחותו כמשל ללמוד מזה ממנו דבר אחר וזהו פירוש 'משל' על דרך כלל. אמנם נראה שזה אינו יכול להיות פירושו בקצת מן המקומות שיזכר בו שם 'משל'.

א. בגמ' מכות (י:) על הכתוב (שמואל א' כד יד) כאשר יאמר משל הקדמוני וגו'. מִשְׁלַּ קדמוני של עולם [הוא הקב"ה. ומהו ה'משל'], התורה, שהיא משלו של הקב"ה (רש"י שם), וכל העובר משתומם מה המשל ומה הנמשל האם העוה"ז הוא נמשלו של התורה איפכא מסתברא שכל העולם הזה על צבאו הוא כמשל וכאין וכאפס לעומת תורת אמת.

ב. כתיב בפרשת בלעם כמ"פ וישא משלו ויאמר ובת"י מתל נבותיה, הן אמת שבמשאו הראשון של בלעם פי' האבן עזרא כי המשל הם הצורים והגבעות, אבל בשאר ה'משלים' אומר נבואות בסתם בלי משלים כלל, וכן בספרא דנא (פכ"ז ופכ"ט) ויוסף איוב שאת משלו ויאמר, ושם אין שום משל שנוכל לפרש בפירוש הפשוט'.

אמנם לדברי הרמב"ם (פ"ז מהיסודות ה"ג) וז"ל הדברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה דרך משל מודיעין לו ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה וידע מה הוא וכו' מהם אומרים המשל ופתרונו כמו אלו ויש שהן אומרים הפתרון בלבד ופעמים אומרים המשל בלבד בלא פתרון וכו' וכולן במשל ודרך חידה הם מתנבאים, עכ"ל. הרי שתפס שהמשל אכן כפשוטו אך ורק סיפור דברים נסתרים שיש בתוכם פתרון וע"כ כל משל שנופל על לשון נבואה גם אם בפסוקים עצמם אינו מפורש מהו המשל מ"מ ברי לן שהנביא ראהו במשל ואומר לנו את פתרון המשל (ומה שכתב בסו"ד וכולן במשל ודרך חידה מתנבאים אין הכוונה שגם מליצותיהם באמירת הנבואה הם חלק מהמשל אלא אדרבה גם אם אין

ג. בגמ' קידושין (יט: וברש"י) משל לאומר לאשה. כלומר מכאן אתה למד לאומר לאשה כו': ושם, משל למאן: מדברי מי אנו למידין: והקשו התוס' וז"ל וקשה דבכוליה גמרא המשל בא ללמד על הדבר כמו משל למה הדבר דומה עי"ש, כלומר דפליגי רש"י ותוס' בפירוש תיבת משל שבגמ' אם הוא מה שאנו למדים ממנו כבדרך כלל, או שהוא הלימוד שאנו לומדים ומחדשים מהלכה דנן. וצ"ע לפירוש רש"י שהסכין לפרש בתיבת 'משל' דבר שלכא' אין לו שייכות לתיבה זו.

ולאחר העיון נראה כי שם 'משל' הוא אינו רק על המעשה או הסיפור אלא שהוא שם דבר לחכמה עמוקה הטמונה בכל דבר. דבר חכמה ומוסר זה אנו יכולים להעתיק ולדמות מילתא מילתא בשני דברים שבהשקפה ראשונה נראים כרחוקים אבל 'על דרך משל' כלומר בדרך הבנתו הפנימית ועצה עמוקה שיש בשניהם הם דומים, ולפי"ז יובן מטבע הלשון שמשתמשים בו חז"ל בכל מקום 'משל', למה הדבר דומה' כלומר ה'משל' הוא ההבנה שיש בדבר שלפנינו 'למה הדבר דומה למלך שכעס וכו' וכדו', שני המעשים דומים אם נעמיק במשלם, לזה כל נבואה וכל דבר מוסר שנאמרת במילים נסתרות ומליציות וברצונה לבטא דבר עמוק ופנימי, אותו הבאור ואותו החכמה נקראת 'משל'."

אומרים לנו משל תדע שבדרך משל מתנבאים ירצה, קבלת הנבואה), וכ"כ הספורנו על הפסוק על כן יאמרו המושלים (במדבר כא כז) המספרים באור מְשָׁלִים שראו בחלום חזיון כמו שעשה בלעם כאמרו וישא משלו עכ"ל (הרמב"ם ממשיך שם שכן היה אצל כל הנביאים חוץ ממרע"ה ויל"ע מאמרם אבל באומה"ע קם ומנו בלעם אך קשה לומר שבלעם היה מתנבא באספקלריא המאירה וצ"ע).

אך להאמור לעיל בשיטת נ' עזרא א"א לפרש כן, לפי שטורה ומחשב להבין היכן הוא המשל בדברי הנביא ועל כרחק דלשיטתו כשהנביא אומר משל מוכרח הוא לצייר ציור של משל וזה ליתא בכמה דוכתי כאשר זכרנו.

יא ובפירוש תיבת 'משל' על נבואה יתכן שהוא קיצור תיבות 'משא של', ר"ל וישא בלעם משא שלו, כי כן נקרא הנבואה במקומות רבים 'משא'.

והערני ידידי מו"ה מעין ברק הי"ו שיתכן שהוא על דרך שרש של כמו של נעליך, ישל הברזל, ומורה על פעולת ההשלה שיש לעשות במשל כלומר להשיל ממנו את הציור ולהגיע לפתרונו.

חשיבות נחיצות ספר איוב

זאת ועוד ואדרבה והוא העיקר, פֶּתַר לִי זַעִיר וְאַחֲוָהּ, פִּי עוֹד לְאֵלֹהִים מְלִים (לב, ו), גם אם נתפוס כדעה זו שלא היה ולא נברא אלא משל היה, ועכ"ז ישב וטרח אדון הנביאים משה רבנו ע"ה לכתוב את הספר, כלומר שהחיבור הזה הוא כ"כ נחוץ ומוכרח לאומה הישראלית, שאף אם לא היה ולא נברא אנוסים היינו "להמציא" את המשל ההוא עם פרטיו ועל כל עניניו, [שהלא אין תיבה מיותרת בכ"ד ספרים וכולם מרועה אחד נתנו ונלמדים מהם גופי תורה!], אך ורק בשביל להעביר את המסר הטמון בו! ובודאי אין בדעה ש"לא היה ולא נברא אלא משל היה" שמין של שלילה להבטל ח"ו מלחקור על תוכן הספר ומשמעותו ובכללו הסיפור [שהוא כאמור חלק בלתי נפרד מהספר ומצילין אותו בשבת מן הדלקה (שבת קטז:), ומטמא את הידים (מגילה ז. מדלא אפליגו ביה)], מה ראה משה רבנו ע"ה על ככה לכתוב באריכות כה רבה את חייו ופעלו של איוב ולפרט את טענותיהם ומענותיהם של איוב ורעיו^{יב}.

על כן על כל דברי האגרת הזאת, וכורח המציאות העגומה הזאת, הביאוני להתעסק בספרא דנא בבחינת מת מצוה הכל קרוביו..., כאדם האומר לחברו נחזור על הראשונות, פשטות מקורות חז"ל בגמרא ומדרשים, לספר קמעא על האיש הקדוש, הצדיק, הנביא, עבד ה', שנאמר בו יותר ממה שנאמר באברהם, שעבד את ה' ביראה וי"א אף באהבה, שקיבל את שפע נבואתו מכח יראת השמים שפיעמה בו, שהיה מקריב עולות לכפר על חשש חטא בהרהור הלב – לא שלו, אלא – של בניו, וי"א שהיה חתן יעקב אבינו ע"ה בעל דינה וגים שבטי יה, על צידקותו וצדקותיו, על יחסו המופלא בין אדם לחבירו ועוד.

^{יב} ובדרך דומה לזו של הרמב"ם, ניתן אף לפרש את כוונת ההוא מדרבנן בדרך רחוקה 'לא היה ולא נברא' שלא מטעה לחשוב שסיפורו היה ונברא ובשביל חשיבות הסיפור נכתב בספר, 'אלא' אדרבה ואדרבה 'משל היה' ספר זה הוא כשאר נבואות דווקא ונכתבו אך ורק בהתאם לנבואה שהוצרכה לדורות למען ידעו וישכילו ויבינו, ולא היתה בכוונתו להפחית את מעלתו ח"ו, אלא אדרבה משל היה, בין והתבונן בו.

כמו כן מן ההכרח לבאר מה צורך ראה משה רבנו ע"ה איש האלוקים שפה אל פה ידבר בו במראה ולא בחידות, לכתוב לצד חמשה חומשי תורה לשד עצמותינו ומציאות חיינו, את ספרו השני – ספר איוב^י.

מה התועלת הרבה שכ"כ עסקו בו בדורות הראשונים, לצד שפע מליצותיו ולשונות קדשו המובאים לרבבות בש"ס ובראשונים, עד שהיה נחשב ספר מעניין ויחודי, כל זה לבד מההלכות והלימודים שנלמדים מהכתובים בו^{יד}.

אמונה פשוטה

צדיקי הדורות מאריכים למעניתם בחובת האמונה בפשטות ובתמימות ללא חשבונות וחישובים שונים כי אם לא תדעו לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן עקבי אבירים, אבותינו ורועינו שכבר חקרו ובדקו ולא הניחו פינה שאיננה מבוררת ומזוקקת שבעתיים באור האמונה הצרופה.

הראשונים ז"ל^{טו} שהוצרכו לתשובות המינים, הניחו למשמרת לדורות עולם בכתובים ובאגרות להניח דעת המשתבשים בחקירות פילוסופיות ודומיהן והם שנכנסו לפרדם רב המוקשים הלז ויצאו בשלום.

בשונה ממה שמקובל לחשוב כי בספר איוב מתבססת האמונה על ה"חקירה", האמת היא, שאין בספר איוב שום פקפוק במציאות ה' אחדותו ושלימותו^{יז}.

^י ספר איוב בולט בכך שנתפרש על ידי פרשנים רבים באופן מיוחד. רמב"ן, למשל, פירש רק את חמשת חומשי התורה ואת ספר איוב, וכמוהו פירש רשב"ן רק ספר זה. (אמנם בסוף ימיו, כשהיה בן 77 שנים, כתב חיבור על ספר בראשית בשם "לויית חן", אבל מטרתו בספר זה, כלשונו, "הגהות על פירוש התורה להחכם השלם הגדול קרובינו רבי לוי בן גרשום ז"ל, וכתבתי זה... בפרשת 'כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל', " ' יד ר' כל זה להלן ערך 'הספר' עמו' 00.

^{טו} הרס"ג והרמב"ם ובעל 'חובות הלבבות' ועוד.

^{יז} שלענין זה הקדיש רבנו בעל החובות הלבבות את 'שער היחוד' בספרו, והמורה את חלק א' שבספרו, והרס"ג את ספרו אמונות ודעות.

ומדי דברי בו אספרה כמו את ששמעתי מהרה"ח ר' יחזקאל רייך [ב"ר] שליט"א משגיח רוחני ופדגוג אומן בישי"ק צאנז בב"ב, ששמע מאביו ששמע מזקנו הרה"ח ר' ז"ל ששמע

דבר זה מובן מאליו ואין בשום שלב משלביו שום אזכור או שמץ מנהו [למרות שאיוב היה בזמן שרוב העולם האמינו באלילים מעשי ידי אדם ובעין ובאבן!]. כל הנידון הוא אך ורק על דרכי הנהגתו ואם הוא משגיח בהשגחה כללית או פרטית, אם הוא בעצמו או ע"י שליחים ועניני שכר ועונש, כל אלו הענינים מבוארים בכל ספרי המוסר בשופי החל מהרמב"ן בספר הגמול ורבנו תם בספר הישר וכן בהמשך ע"י המסילת ישרים וכלה בספרי החסידות בביאור המושגים 'ממלא כל עלמין' ו'סובב כל עלמין' וכן בספרי מרן החפץ חיים זצ"ל לרוב וכך נהגו כל צדיקי הדורות.

אלא שיש והאמת הזכה הזאת נסתרת ונעלמת מחמת העוונות או הנסיונות המטפשים את לב האדם והמעוורים את עיני השכל והם מובעים בטענות איוב. לזאת צריך לזקק ולברר בצירוף אחר צירוף את האמונה הפשוטה עד שתמלא את מוחו ולבו של האדם באור צח וצחצחות להתענג על ה'.

מבעל המעשה עצמו, שהיה הוא אבר"ך ונתקבל להיות מלמד דרדקי לבני הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זי"ע וסבר בעצמו ללמוד עמם ספר מוסר קודם לימוד גפ"ת, ובחר בראש לספרים הלא ניהו ספר חובות הלבבות, אמנם חשב כיון שבבני הרר"א עסקינן ראוי שילמד עמם אף את שער היחוד [מה שלא מקובל בדורות האחרונים בקרב שלומי אמוני ישראל]... בבקרו של יום בעודו מתיישב עם הנערים ללימוד בצוותא והנה נפתחת הדלת והרה"ק בפתח.

שאל אותו: מה לומדים?

–חובות הלבבות.

והיכן?

–שער היחוד...

למה?

–להראות להם שיש "רבש"ע" בעולם [וויזן אז סאיז דא א רבש"ע אויפן וועלט]... הניף הרה"ק קוה"ק הרר"א את ידו אל על ובעודו מורידה אט אט חוזר על דברי המלמד בתמיהה רועמת: וויזן אז סאיז דא א רבש"ע אוין וועלט? ובעודו מסיים את הורדת היד וככלותו לדבר את דברו נפל פחד וחייל על המלמד עד ששיניו דא לדא נקשן ובמשך הזמן נשרו כל שיניו מפחד הבורא ומהדר גאונו. זכותו תגן עלינו ועכ"י.

פירוש המענות

מענות הספר נאמרו מעין שירה ופיוט קדום, עתיר במשלים ובדימויים, ונכתב ככזה במילים מליציות כבדות וקשות הבנה, ובמשקל זהה-יחסית בין חצאי הפסוקים, כך שבקריאה עוברת בספר ואפילו פעמיים ושלוש אי אפשר להבין כלל מה טוען פלוני ומה עונה לעומתו אלמוני, האם פסוק זה נאמר בדרך התקפה או הקדמה, ואפרט יותר כמה מהקשיים בהם נתקל הלומד:

א. רצף הפסוקים. ב. עבר-הוה-עתיד, יחיד ורבים. ג. מילים יחודיות. ד. פסוקים "מקוצרים".

[א] אין בין הפסוקים מילות קישור כמו "למען" "ואז", מה שיוצר רצף של פסוקים הכתובים כל אחד כפני עצמו. ממילא גם המפרשים חלוקים בדעותיהם ולפעמים בתכלית ממש.

[ב] לשונות עבר-הוה-עתיד אינם עקביים ואדרבה היות שרבים מנושאי הספר אם בגדר ה"לו יצויר" [תאורטי] על כן רבים לשונות עתיד שיתפרשו לעבר ולהיפך.

אף לשונות רבים ויחיד משמשים לעתים כביכול ב"עירבוביא" ומקשים על הבנת הפסוק. לדוגמא: חֲתָר בַּחֲשֶׁךְ, פְּתִים, יוֹמָם חֲתָמוּ לָמוֹ, לֹא יִדְעוּ אֹר. כמובן שהמפרשים מבארים כל מילה דבר דבור על אופניו, אך זה לך אות.

[ג] בספר, שלל מילים יחודיות וקשות הבנה המתפרשים "לפי הענין", והיות שבענין עצמו נחלקו המפרשים הלוך וחלוק, לכן אף פירוש מילותיו משתנות עד לחמשה וששה ואף שבעה פירושים שונים במילה אחת".

[ד] הפסוקים עצמם נכתבו לרוב בקיצור מופלג ללא אותיות שימוש ומילים מקשרות. ורק לסבר את האוזן לדוגמא הפסוק שבתורה "למען ירבו ימיכם וימי

י' לדעת הגר"מ מאוזן לפיכך נבחר ספר איוב כדי להפיג את עייפותו של הכה"ג בליל יוה"כ [ר' לעיל 'לימודו'], כי ישית את לבו לפרש המילים אל לבו ויעורו מחשבותיו.

בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ".
בסגנון ספר איוב הוא יכל היה להכתב כך: "וירבו ימים אדמה נתן".

השאלה הנשאלת מכל מתחיל בלימוד ספר זה היא: האם יש סדר מסויים במענות? כלומר האם הוויכוח בנוי לפי מהלך מסויים של עקרונות, עליהם הם מתנצחים ועלינו לעמוד ולהבין מה מסתתר מאחורי כל מענה ומהי המטרה אותה מבקש להשיג הדובר וכך גם נוכל להבין מה ביקש בפסוק זה או אחר בבחי' אין המקרא אומר אלא דרשני, או שמא הדברים ככתבן כל אחד בתורו עונה על זה שלפניו והוויכוח חוזר על עצמו פעמים רבות בכל מהלך הספר, מה שקצת מלאה את הלומד. נביא כאן בס"ד את תמציות שיטות רבותינו, יתְפַּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצְרְפוּ הדברים.

פירושי ספר איוב

בשונה משאר ספרי הקודש בהם מפרש רש"י כל פסוק הדורש פירוש והכל נעשה מחוור כשמלה. בספר איוב ממעט רש"י באופן יחסי לפרש. הדבר יצר קושי עצום בהבנת הספר, יתכן אף שלא הגיע לידינו הפירוש בשלמותו.

אין בכל פירש"י שום התייחסות לשיטה כל שהיא או טענה מיוחדת של מי מהטוענים אלא הפירוש הוא כדרכו בקודש של רש"י לפשוטו של מקרא, זה שואל וזה מתרץ.

כללות תוכן הספר לשיטה זו. טענת איוב: השי"ת עזב את הארץ ומתנהלת לפי מערכת המזלות והטבע ומכיון שכך אין בחירה אמיתית לאדם כי גורלו כבר נחרץ מראש, וכמוכן שלפי דעה כוזבת זו אף השכר והעונש אינם מוצדקים בעליל. הַרְעִים: מנסים לתרץ דרכיו ית' זה בכה וזה בכה פעמים שידברו על ענין אחד ופעמים שיעברו במענם מענין לענין.

מסתימת רש"י וכן להדיא ברמב"ן בכמה מקומות עולה שאכן פעמים רבות חוזרים על עצמם הטענות והמענות בפנים שונות ואף איוב מתקצף על כך במה שהם מנסים להתיש את כחו בויכוח עקר, עכ"פ תמצית הוויכוח הוא כאמור, אם יש צדק במשפט או לא ח"ו.

[להלן ב'טעמי היסורים' הבאנו מהרב א. פ. שליט"א שלמד עומק נוסף בספר לפי שיטת רש"י, וזאת לפי העיקרון החוזר והנשנה בכל פירוש רש"י, שחטאו של איוב הוא הגאווה והגאון בהם נהג איוב – אם לא בגלוי, אז בצפון סתר לבו – ועל כך יצא הקצף מלפני האלקים וכוונת המכוון בכל הספר היא "להסיר מאדם גווה"].

הרמב"ן ז"ל דרך אף הוא בדרך זו אם כי מבאר דבריו יותר כדרכו בקודש שסיבת יסורי האדם הם מחמת גילגוליו הקודמים, ולכן אין לשפוט למראה עינים כלל, ובנותן טעם לציין לאמרא נאה שכותב הרב בעל ראשי בשמים זצ"ל בשם חותנו הרה"ק ר' יצחק מדרובהיטש זי"ע (ליקוטים) עה"כ (לב ב-ג) ויחר אף אליהוא בן-ברכאל הבווי ממשפחת רם, באיוב חרה אפו על-צדקו נפשו מאלקים, ובשלושת רעיו חרה אפו על אשר לא-מצאו מענה וירשיעו את איוב, היינו כפי הנודע שאיוב היה גלגול תרח [ויבואר להלן עמו' 000 באריכות], א"כ נפש איוב היא זאת שלקתה, אבל איוב עצמו בדור זה היה צדיק, ולכן חרה אפו באיוב שהצדיק את נפשו, וברעים חרה אפו על אשר הרשיעו את איוב עצמו, ודפח"ח.

כאמור בתוכן הספר וויכוח הרעים, עוד זה מדבר וזה בא ויאמר (א, טז) ורבו כמו רבו פירושים שונים שנתחברו ע"י גדולי התורה מדור דור, הפירושים עמוקים ורחבים ויש מהם שכמעט יוצאים מן המכוון לרוב עומק הענינים וריבוי מאמריהם השונים של איוב ורעיו, יוצא מן הכלל פירושו של המלבי"ם [רבנו מאיר לייבוש בן יחיאל מיכל (וויזער) זצ"ל] שביד אומן מפשט את הקמטים

י"ה הרב הגאון המלבי"ם נולד בשנת בח' בתמוז ה'תק"ע בוואלאטישק שבפולין, וכיהן במשך השנים ברבנות בערים שונות בורעשען שבמחוז פוזנא ובקעמפען שבפרוסיא, בלונטשיין ובחרסון, ולאחמ"כ במאהילוב ובבוקרסט ונודע לגאון אדיר בכל מכמני התורה, עד כדי כך מסופר כי הצדיק ר' ישראל מפלנט פגשו פעם ולאחר שיחה עמו התבטא "כשרונותיו נותנים לנו יסוד לקוות, אולי ההשגחה מזמינה לדורנו גאון חדש – כדוגמת הגר"א מווילנא בשעתו!!! כמו כן מרנא החפץ חיים כשדיבר מהלמבי"ם היה נסער ברוחו והיה אומר "אוי, וואו נעמט מען אזא קאפ ווי דער מלבי"ם?!". (בסופה ובסערה עמו' טז). להגאון ה"קול אריה" זצ"ל היתה קבלה בידו, כי בעת היות המלבי"ם חתן גביר אחד סמוך לבראדי כשהוא אברך בן י"ח שנה, היה רגיל להתאבק בבית מדרשו של רבינו הקדוש ה"עטרת צבי" זצ"ל

ומנתח את הספר לטענות מרכזיות ותשובות הרעים, בגאונותו המרקיעה שחקים מקדים המלבי"ם הקדמה כללית לספר והקדמה פרטית לכל מענה ומענה שבספר, בה מבאר את הרעיון עליו נסובו דבריו של משמיע המענה ושזור בהם פסוקים מאותה מענה למען ירוץ אח"כ הקורא בו.

מזידיטשוב ויסמכהו ללמוד חכמת הקבלה. וישב סגור ומסוגר בחדר אפל שנה ומחצה עדי השלים את הספ"ק העץ ופרי עץ החיים וכל כתבי האר"י ז"ל לה"ה (ה'קול אריה' ח"ב עמו' תקפג).

בספר ילקוט שלמה (עמו' ו) כתב "אודיע מה ששמעתי מפי הרב יצחק אייזיק שעהנפעלד, שסיפר לו הגאון בעל דרכי תשובה, איך ששמע מפי קדשו של הגה"ק בעל "דברי חיים" **מצאנו** זי"ע, שאמר על הגאון מלבי"ם ז"ל דכל דרשותיו וכל כוונתו לשם שמים", כמו"כ שמענו דברים נוראים מהגה"צ **רבי שמעון מזעליחוב** זצ"ל שאמר: פירוש המלבי"ם ז"ל על צורת בנין הבית העתיד (ביחזקאל מ'–מ"ו), 'הפירוש הזה בודאי כתב ברוח הקודש ששרה בעת כתיבתו', על פירוש שיר השירים אמר כי 'ברור כי זאת אחת מן הכוונות של שלמה המלך ע"ה בשיר השירים'. כן סיפר כי רבינו המלבי"ם ז"ל היה פעם בסאדיגורא אצל הרה"ק ר' אברהם יעקב זי"ע בנו של רבינו הקדוש מרוזין זי"ע, ובצאתו לווה הרה"ק מהרא"י ז"ל את המלבי"ם ז"ל עד פתח החצר, והיה זאת לפלא בעיני הרואים שלא ראו זאת בסאדיגורא מעולם, ופנה אליהם הרה"ק מסאדיגורא ז"ל ואמר אליהם, אל תתפלאו "דער איד איז איין חוקר אלקי, איש אלוקים" (נהרי אש, עמ' רלא).

בשנות הל' לחייו החל לחבר פירוש עיוני לש"ס בשם ארצות החיים. בשנת ה'תר"ד כשהחלה ההשכלה הארורה להרים את ראשה פינה את סדר יומו ותועלתו האישית ופסק מחיבורו הגדול על הש"ס למען קדש מלחמת חרמה במשכילים והוגי דעותיהם לשם כך גייס את מיטב כשרונותיו בחיבור פירוש לתנ"ך על פי מסורת חז"ל, כשאבני היסוד בפירושו הם: א. בדברי התורה והנביאים לא ימצא כפל עניין במלים שונות, וכמש"כ בהקדמתו לישעיהו "לא נמצא במליצת הנביאים כפל עניין במלים שונות... לא נמצא קליפות בלא תוך, גויה בלי נשמה, דבור לא תשכון תבונה בו, כי דברי אלוקים חיים כולם, אל חי בקרבם". ב. כשיש סתירה כביכול בין פשוטו של מקרא למסורת חז"ל יש לדקדק בפסוקים היטיב ככל שידינו מגעת כדי להבין קושט דברי אמת איך למדו חז"ל הק' פסוקים אלו. בפירושו זה שם ללעג ולקלם את סכלי הדור שחשבו להבין בעצמם את דברי אלהים חיים שבפי נביאיו. אף אלו לא טמנו ידיהם בצלחת ורדפוהו ברדיפות קשות ואף נאסר למען כבוד שמו ית' ועד שקיבל גזירת גירוש מרוסיה. עדת ישראל בנויארק רצו למנותו לרב הכולל לארצות הברית, אבל בגלל זקנתו לא הניחוהו מכריו להפליג לארצות הברית, והוא התקבל לרב בקרעמענטשוג. **ויחי חיים** (איוב א, ו) דא א' דראש השנה של שנת ה'תר"מ בהיותו בדרך, בעיר קייב, אפסו כחותיו ואסף את נשמתו המהורה לבוראו שבע ימים וימי שנותיו בהם שבעים שנה.

נקודת הספר אותו זועק כאן הרמב"ם, מבטאת באופן חד וברוד את כונת שאר הראשונים מפרשי הספר, הדנים בעיקר בסדר טענות ומענות איוב ורעיו וביאור כוונתם, ומכוונים בכך לבאר את דרכי ההשגחה וסיבות שונות שיכולים להיות בחשבונות שמים על יסורי האדם בעוה"ז ומשתיתים את כוונת המכוון בספר איוב על שאלת 'צדיק ורע לו רשע וטוב לו' שאכן זוכה לסיקור נרחב בספר.

תולדות איוב

פרק א

(א) אִיִּשׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עֵיִן אִיִּב שְׁמוֹ...

זמן שנות חייו

אִיִּב אִיִּמְתִּי הָיָה? – כך שואל המדרש (ב"ר פרשה נ"ז) ומביא כמה דעות כתשובה לשאלה זו. הדעה הרווחת בראשונים שאיוב נולד עוד קודם לתחילת שעבוד בני ישראל במצרים (שהחלה בשנת ב' של"ב^ט),

^ט בחשבון השנים נעזרתי בחישוביו המצויינים של הרב שמואל נוסבוים שליט"א כי הנה לוי נולד כשנתיים וחצי אחרי שיעקב אבינו התחתן בן פ"ד, היינו כשיעקב היה בן פ"ז. כשיעקב ירד למצרים היה בן 130 ולוי אז בן מ"ג [130-87=43]. לוי האריך ימים מכל השבטים (רש"י פ' וארא) ונפטר בן קל"ז, ואז התחיל השיעבוד [137-43=94] נמצא שהשיעבוד התחיל 94 שנה אחרי שירדו למצרים, נמצא שנות השיעבוד קי"ז שנים [210-94=116], אם נמנה למפרע משנת ב'תמ"ח נגיע לשנת ב'של"ג [2448-116=2332] אך אם נמנה משנת ירידת יעקב למצרים בשנת ב'רל"ח 94 שנים נגיע לשנת ב'של"ב. אך האמת דאיכא למ"ד שהשעבוד פסק עם תחילת המכות בשנה שקדמה ליציאת מצרים וא"כ היה השעבוד אך 115 שנים כמנין חז"ק. [ובשלשלת הקבלה כתב שהשעבוד החל בשנת ב'ש"מ ויל"ע].

ובסדר עולם כתב, דלוי היה מ"ד שנים כשירד לוי למצרים, ויוסף בן ל"ט היה אז, וכשיעקב ירד מצרימה נולד איוב, וכשישראל יצאו ממצרים מת איוב [וכן דעת המדרש כאן בשם רבי לוי בשם רבי תחליפא שבירידתן למצרים נולד ובעליתן מת, אתה מוצא עיקר שניו של איוב לא היו אלא ר"י שנים, ועשו ישראל במצרים מאתים ועשר שנים ובא שטן לקטרג

והיה מג' יועצי פרעה^ה, וחי לכה"פ עד זמן שילוח המרגלים (בשנת ב' תמ"ט), שעליו ביקש משה רבנו לברר היש בה עין אם אין ופרש"י צדיק המגין עליהם ובגמ' (ב"ב טו.) ומנו איוב.

אמנם אי אפשר לקבוע דבר זה במסמרים כיון שנחלקו בזה כאמור תנאי ואמוראי. יש שהקדימוהו כבר לימי אברהם (תחילת האלף השלישי ולרוב שיטות ב' מ"ח), ויש שאחרוהו עד לימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה (ג' ת"ו), ויש שהפליגו את זמנו עד לשיבת ציון בסוף גלות בבל (חנוכת ביה"ק השני היה בשנת ג' תי"ג), סך הכל נע הזמן שנחלקו בו רבותינו הקדושים בין השנים ב' אלפים מ"ח לבין עליית הגולה מבבל סביבות שנת ג' תי"ג, סך הכל – אלף שלוש מאות ששים וחמש שנים !

להלן סודרו השיטות לפי סדר כרונולוגי של השנים:

ר"ל בשם בר קפרא – בימי אברהם היה.^{כא}

וגרה אותו באיוב, עכ"ל^לרבי לוי ב"שם רבי יוסי בר הלפתא אומר בירידתן למצרים נולד ובעליהן מת, אפה מוצא עקר שניו של איוב לא היו אלא מאתים ועשר שנים, ועשו ישראל במצרים מאתים ועשר שנים ובא שטן לקטרג וגרה אותו באיוב.
^כ בגמ' סוטה (יא.) אמר רבי חייא אמר רבי סימון, שלשה היו באותה עצה, בלעם ואיוב ויתרו.

^{כא} שנאמר את עוין בכורו (בראשית כב, כא) וכתוב בארץ עוין. ור' להלן בחלק 'מקומו'.
וכן משמע סתימת הגמ' בב"ב (דף טו:) וז"ל הגמ' שם, ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו (בראשית יג – יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרחרח אחר מדותיך.
אמנם אין מוכרח כי יתכן שהיה זה לאחר זמן והשטן ביקש עלילה לנסות את איוב.

יש אומרים – איוב בימי יעקב היה.^{כב}

ר' לוי בר לחמא – איוב בימי משה היה.^{כג}

רבא – איוב בימי מרגלים היה.^{כד}

רבי אלעזר אומר – איוב בימי שפוט השופטים היה (שהחלה בשנת ב' תפ"ט).^{כה}

רבי נתן אומר – איוב בימי מלכות שבא היה.^{כו}

^{כב} שיטת התנא בשם י"א בבריתא.

^{כג} כתיב הכא (איוב יט-כג) מי יתן אפוא ויכתבון מלי וכתוב התם (שמות לג-טז) ובמה יודע אפוא ואימא בימי יצחק דכתיב (בראשית כז-לג) מי אפוא הוא הצד ציד ואימא בימי יעקב דכתיב (בראשית מג-יא) אם כן אפוא זאת עשו ואימא בימי יוסף דכתיב (בראשית לז-טז) איפה הם רועים לא ס"ד דכתיב (איוב יט-כג) מי יתן בספר ויוחקו ומשה הוא דאיכרי מחוקק דכתיב (דברים לג-כא) וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון.

לדעה זו ושל אחריה אתי שפיר מה דאי' במדרש (לק"ט איכה) "יותר משמונה מאות שנה עברו מן איוב עד שעמד ירמיהו בן חלקיהו" ע"כ, הנה ירמיהו עמד לקראת סוף בית ראשון. מיציאת מצרים ועד החורבן יש כמעט תשע מאות שנה [ד' מאות ושמונים מיציאת מצרים ועד הבית, ד' מאות ועשר שנות הבית, הרי שמונה מאות ותשעים שנה], נוריד מכך ארבעים שנה מאז ש'עמד' ירמיהו לפני סוף הבית (בשנת י"ג ליאשיהו שמלך ל"א שנה הרי י"ח, י"א דיהויקים, י"א דצדקיהו, הרי סך כולם מ') הרי שמונה מאות וחמישים.

^{כד} כתיב הכא 'איש היה בארץ עוין איוב שמו' וכתוב התם (במדבר יג-כ) היש בה עין מי דמי הכא עוין התם עין הכי קאמר להו משה לישראל ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות כעין ומגין על דורו כעין.

דבר פלא מצאתי בשם מדרש 'מעין גנים' וז"ל וזה פריה, מלמד שהביאו [המרגלים] את איוב מלא הסל (כלומר שהטעינוהו על סל וכך הביאוהו המדברה) והיו מורין עליו באצבע ואומרים "וזה פריה" עכ"ל.

^{כה} שנאמר (איוב כז-יב) הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים.

^{כו} שנאמר (איוב א-טו) ותפל שבא ותקחם.

חכמים אומרים – איוב בימי כשדים היה^{כז}.

רבי יהושע בן קרחה אומר – איוב בימי אחשורוש היה^{כח}.

רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרויהו – איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה^{כט}.

מִנֵּי יָמֵי שְׁנוֹתָיו

במס' ב"ב (שם:) פריך למ"ד איוב מעולי גולה היה מברייתא האומרת ימי שנותיו של איוב משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שיצאו, ומתריך, אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים ועד [שעה] שיצאו, לפי"ז חי איוב לכה"פ את זמן שהיית ישראל במצרים מאתים ועשר שנים.

במדרש (ב"ר פרשה ס"א), עיקר שניו של איוב לא היו אלא שבעים שנה, נתוסף לו מאה וארבעים שנה, דכתיב ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה^ל, ס"ה מאתים ועשר שנים כנ"ל.

^{כז} שנאמר (איוב א-יז) כשדים שמו שלשה ראשים, והיינו קרוב לסוף ע' שנים של גלות בבל. ^{כח} שנאמר (איוב מב-טז) ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ, איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב (מלכים א א-ג) ויבקשו נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ.

^{כט} ב"ב טז:, וכן במדרש (פרשה נז) רבי יוחנן אומר מעולי גולה היה וישאלני הנה ומדרשו בטבריה, לפיכך היו למדים ממנו קריעה וברכת אבליהם הדין הוא דכתיב (איוב א, כ): ויקם איוב ויקרע את מעלו, מכאן שצריך אדם לקרע מעמדו נהרב חנוך גבהרד שליט"א בספרו המצויין 'שיעורים באגדות חז"ל' בשם ספר ניצנוצי אור, שיתכן כי כוונת ר' יוחנן היתה על עצמו שהוא היה גר בטבריה וסבל יסורים (ר' ברכות ה:), אך פירוש זה נכון אולי בגמ' אך לא כפי המתבאר במדרש ופשוטו].

^ל סך הכל מאתים ועשר שנים.

רמז לאריכות ימיו המופלגת ניתן למצוא בגמ' (שם) "ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות בעין"^{לא}.

יהומו

נחלקו רבותינו אם איוב מישראל היה אם מאומות העולם^{לב}, אלו ואלו אינם מפקפקים בצדקותו^{לג} ובחסידותו^{לד} (לכה"פ שלא בשעת הנסיון^{לה}), ושהיה נביא^{לו}.

י"א כי אביו של איוב נקרא ברים ואמו מרוח^{לז}.

^{לא} עי' ישעיה (סה, כב) כימי העץ ימי עמי ובמצודות שם " כימי משך זמן עמידת העץ המתקיים הרבה כאילן חרוב וכדומה, כימי עץ הזה יהיה ימי עמי".

^{לב} בגמ' ב"ב (שם) וכולהו סבירא להו איוב מישראל הוה, לבר מיש אומרים (דס"ל בימי יעקב היה). דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי שריא שכינה על עובדי כוכבים והא אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר (שמות לג-טז) ונפלינו אני ועמך.

ונציין ממדרש (אסתר רבה פרשה ז') שלכן לא רצה המן הרשע להחיל את הגזרה בחודש תשרי מפני שיגן עליהם זכותו של איוב וז"ל מאזניש, זה איוב, שנאמר (איוב ו, ב): לו שקול ישקל כעשי. כמו כן יש לציין לפסיקתא דר"כ (יא, סא) שדורש הכתוב (לא, לח) אם עלי אדמתי אזעק, אם לא הוצאתי מעשרותיה כראוי, אם לא עשיתי כן יתמו דברי, ע"כ וזה ודאי רק למ"ד מישראל הוה.

^{לג} תני רבי חייא עובד פוכבים צדיק אחד עמד לי באומות העולם ונתתי לו שכרו ופטרתי, ואיזה זה איוב.

^{לד} בגמ' ב"ב (שם) חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו.

^{לה} ר' להלן מה שנכתוב בזה בס"ד.

^{לו} עי' בהערה הקודמת ובגמ' ב"ב (שם) שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפו התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי.

^{לז} בספר 'דן ידין' לרבי שמשון מאוסטרופולי [ביאור לספר קרניים מאמר יב אות כט] שבאר את המאמר 'ואב ואם תמצא בקללה' – פירוש קאי על מה שפירשתי למעלה שאביו של איוב הנקרא ברים ואמו מדוה פירוש ראה בקללה של איוב שקילל את עצמו ששם תמצא מרומז בו אביו ואמו, והיינו 'ואבד יום אולד בי' והלילה' ס"ת מדוה, ואביו מרומז בזה 'אמר הר"ה גביר הי'ום' אותיות שניות ברים וק"ל

מקומו

הכתוב אומר איש היה בארץ עוץ. רש"י מביא על כך ג' פירושים:

א. בארץ ארם כמה דכתיב את עוץ בכורו מבני נחור (בראשית כב) ^{לח}.

ב. עוץ זה איוב ^{לט}.

ג. בארץ שנוטלין ממנו עצות רעות על הקב"ה. (ובהמשך מפרש רש"י שהכוונה לשנער כלומר בבל).

לח רש"י וכן הוא בב"ר (וירא נו). ומסתמך על ב' פסוקים אחד מבראשית פכ"ב המובא להלן והשני ממה שנאמר בהמשך הכתוב כאן והיה האיש גדול מכל בני קדם ופרש"י בני ארץ המזרחי שארם במזרחו של עולם הוא שנאמר (במדבר כג) מן ארם ינחני בלק מהררי קדם.

וכ"כ במצודות וז"ל, ייתכן שהיא ארם נהרים כי נחור היה אדון הארץ כמ"ש אל ארם נהרים אל עיר נחור (בראשית כ"ד) ועוץ היה בכור נחור כמ"ש את עוץ בכורו (בראשית כ"ב) וע"כ קראו שם הארץ על שם בנו הבכור כי לו משפט הממשלה, עכ"ל ויצויין לבמדב"ר (שלח יז ב) את עוץ בכורו וכו' ועוץ היה איוב.

יש להוסיף על כך מהנביא המופיע בסוף הספר פרק ושמו אליהוא בן ברכאל הבוזי, (להבדיל מיחזקאל בן בוזי שהיה שם האיש, כאן הבוזי הכונה ממשפחת בוז), והדברים תואמים עם הכתוב בבראשית (כב, כא) על בני נחור אחי אברהם שהיה ארם מיוצאי חלציו "את עוץ בכורו ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם" הגם שאותו עוץ המובא כאן אינו עוץ בן ארם בן שם בן נח הנזכר במקום אחר בבראשית (י, כג) ובדברי הימים (א' א' י"ז) ושאותו מביאים המפרשים ומראים באצבע שארץ עוץ היא ארץ ארם, שהלא כמה דורות מפרידים ביניהם, מ"מ עדיין הכל בכלל אותה משפחה (ר' ד"ה (א' א' מ"ב) לעוץ נוסף בן אצר בן שעיר שהיה מחותן עשיו).

יוער שיש עד היום הזה בארץ ארם (בין דמשק לבשן) מקום שנקרא בפי הערביים המקומיים 'דיר איוב', כמו"כ בין לטרון לשער הגיא היה קיים כפר בשם זה עד שנת תש"ח, ועד היום קיים שם מעין בשם עין איוב.

לט ולפי"ז אין זה שם חבל ארץ מסוים אלא במקומו של איוב באשר הוא שם ולא נודע מקומו איה, אך יתכן שאין זה פירוש נוסף ממש אלא בא להורות למה נקרא ארץ ארם או שנער, בשם זה.

ד. יש אומרים כי הוא יובב בן זרח מבצרה ולפי"ז עוץ הוא אדום^מ.

ה. לדעה שאיוב מעולי בבל היה ולימד תורה בבית מדרשו שבטבריה^{מא}, יש לעיין אם ארץ עוץ היא ארץ ישראל^{מב}.

וכן מפשטות רְוּחַת הַשִּׁיטָה שהפסוק היש בה עץ וגו' רומז לאיוב, ושיטת הגמרא שבו בפרק מת איוב ואטרידו כו"ע להספידו ולכך לא הבחינו במרגלים, יתכן שמקום מגורו היה בא"י^{מג}.

ו. יש אומרים שזו איטליא^{מד}.

מ כ"ה בתרגום השבעים למגילת אסתר (הביאה האבן עזרא בתחילת הספר ודוחה), שאיוב היה לא פחות ולא יותר מאשר יובב בן זרח מבצרה מהמלכים שמלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל (שרידי העיר נמצאים היום, כנראה בחורבות 'פטרה' – 'בצרה', אאמו"ר שליט"א), ויש לציין לכתוב באיכה (ד, כא) שישי ושמיחי בת אדום יושבת בארץ עוץ, הרי לנו שארץ עוץ היא אדום, אמנם יתכן ששם לכו"ע מודי שהכונה כפירוש ג' כאן ויל"ע.

מא שיטת ר"י בב"ב שם, כמוכן שזה לדעה שאיוב מישראל היה. ומה לימד שם? כך איתא בב"ר (פכ"ו) רבי אומר אילו לא בא איוב לעולם אלא לפרש לנו מעשה המבול, דיו. ובב"ר (פרשה כו) רבי אומר אלו לא בא איוב לעולם אלא לפרש לנו מעשה המבול, דיו. ושם (פרשה נז) רבי יוחנן אמר מעולי גולה היתה וישראל היתה ומדרשו בַּמִּבְרָיָה, לְפִיכֹךְ הָיוּ לְמִדִּים מִמֶּנּוּ קְרִיעָה וּבְרִפְתָּ אֲבָלִים הִדָּא הוּא דְכָתִיב (איוב א, כ): וַיָּקָם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת מְעָלּוֹ, מִפְּאֵן שִׁצְרִיף אָדָם לְקָרַע מְעָפָד.

מב כבפשטות 'איש היה בארץ עוץ' ושם אירע לו המקרה, או שמא המקרה היה בעודו בארץ בבל [עוץ, לפירוש הקודם] ואח"כ כשעלה מבבל והגיע לארץ ישראל לימד שם תורה. מג אך אין זה מוכרח כי יתכן שעלה לשם בסוף ימיו, ועוד יתכן לומר שאע"פ שאכן התגורר בארץ עוץ, לפירוש שהכוונה לארץ ארם, עדיין אין זה רחוק מא"י וע"כ הספדוהו אף במדינות השכנות לגודל צדקותו.

בת"י ובזוה"ק (המובא להלן) מבואר כי 'הירא את דבר השם מעבדי פרעה הנם את מקנהו וגו' הכונה לאיוב ולפז"ר גר במצרים והא קרא צווח בארץ עוץ וניתן ליישבו או שאכן תקופה מסוימת גר במצרים ואז היה גם יועצו של פרעה ולאחמ"כ באבדת מצרים עקר עוצה, או שהיו לו עדרים לרוב וגם במצרים ויל"ע.

מד חידוש פלא זה נמצא בספר התשבי (ערך איטליא) שהכתוב באיכה (שם) יושבת בארץ עוץ מתורגם דמתבני באיטליא, (המהדירים ציינו שלא נמצא כן בתרגום שלנו). לפי דבריו

...וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא תָם וְיֵשֶׁר וְיִירָא אֱלֹהִים וְסָר מִרָע... וְהָיָה
הָאִישׁ הַהוּא גָדוֹל מִכָּל בְּנֵי קָדָם.

צדקותו ומעמדו

יש אומרים שאיוב נולד מהולמיה.

הפסוקים עצמם מלמדים שאיוב היה נוהג בכל אורחותיו בצדקות מופלגת^מ, מארבעת האנשים היחידים שהכירו את הקב"ה מעצמם^מ,

גר איפה איוב באיטליא, וזה מקור נוסף לדעה כי איטליא כבר היתה קיימת בזמן משה וכמו שפרש"י (בראשית לו, מג) אלוף מגדיאל זו רומי, וכן בירושלמי שהאוקיינוס שטף פעם אחת עד קלבריא [הוא האזור בו נמצא העיר יאנינוע], ובזה א"ש המסורת החבדי"ת (וי"א בשם הבעש"ט) לפיה "כשאמר הקב"ה ולקחתם לכם וגו' שלחו שליח לקלברה והביאו משם אתרוגים", וכל זה לכא' דלא כגמ' שבת (נו:) דבשעה שנשא שלמה את בת פרעה בא גבריא'ל ונעץ קנה בים ועלה עליו שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי, אמנם האדמו"ר מחב"ד ביאר [וכ' שכן מצא אח"כ בס' דמשק אליעזר בשם הר"ר העשיל מקראקא והנאון], שאין המדרשים חלוקים כלל אלא בנוי לתפארת היה בזמן משה, נשטף, ושוב נבנה באמצעות הקנה. (ובגמ' מסיים בה, 'זוהי איטליא של יון' ושם יש שתי איטליא, של רומי זו הישנה או איטליא סתם, ושל יון זו החדשה וע"כ באה ההדגשה איטליא של יון, וצ"ע). אמנם אם נדבוק בגירסת הגמ' ונפרש שאכן נבנתה איטליא רק אז בימי שלמה נצטרך לאחר את זמן איוב וכשיטות האחרות בגמ' שם.

^מ אדר"נ (פרק ב' משנה ה'), מדכתיב איש תם וישר. ויוער שלכאו' מעלה זו הוא רק למ"ד דמישראל היה דאל"כ מאי רבותיה וכהיה דע"ז (כו). אף על גב דמהילי כמאן דלא מהילי דמו, אמנם יוער מב"ר (פרשה עו ופרשה פ, הובא להלן הערה 00) נסבת לאיוב שאינו לא גר ולא מהול משמע שיש מיאוסתא דערלה אפי' בגוי או שהכונה נסבת לאיוב שאינו גר שעיקר מאיסותו הוא זאת שאינו מהול אבל באמת גם גוי מהול נחשב לאינו מהול, ויל"ע. ^מ באשרו אַחֲזָה רָגְלִי בְּרַגְלֵי שְׁמִרְתִּי וְלֹא אָטִי: מִצֹּת שְׁפָתַי וְלֹא אָמִישׁ מִחֲקֵי צַפְנָתִי אֲמַרִי פִּי: וברש"י יותר מחוקי מזונותי הייתי זריו לצפון אמרי פיו.

^מ וכן אברהם אבינו, חזקיהו המלך, מלך המשיח. (במד"ר יד, ז) ועי' שם בעץ יוסף בשם נזר הקודש על מעלת המכיר את בוראו מעצמו שזה רק למי שמעצמו בוחר בטוב ומשתדל לחקור ולדרוש ולהבין יראת ה' לפיכך האירו לו מן השמים בסיוע שפע חכמה להאיר לו האמת ע"ש.

וזכה וקראו הקב"ה עבד ה'מח, הירא את דבר ה'מט שתפלתו זכה, איש נעריץ ונכבד בעיני כל בני דורו^{נא}, שרבים היו שוחרים לפתחו לשמוע

בודאי חילוק רב יש בין אותם הצדיקים לבין איוב מ"מ המדרש בחדא מחתי כללם וממילא יש להבין בחינה מסוימת בדרגתו.

מח 'איוב לא קרא עצמו עבד והקב"ה קראו עבד וכו' דכתיב השמת לבך אל עבדי איוב' (דב"ר ב, ד).

מט ת"י (שמות ט, כ) ושמו"ר (יב, ב) ומפורש בכתוב ירא אלוקים (א, ב) ולפז"ר צ"ע דבשמות (יד, ז) כתב בת"י שהבהמות של שש מאות רכב בחור היה מהירא את דבר ה', ואיך נתן איוב ליקח ע"מ לרדוף את בני"י ושמא לקח ממנו פרעה בלי רשותו.

נ איוב שלא היה בעמלו גזל, היתה תפלתו זכה, לכה אומר: על לא חמם בכפי, לפי שאין עול בכפי ובעמלי, תפילתי זכה (בר"ר בשלח כב).

נא איוב מקדיש לכך כפרק שלם בספר (פכ"ט) כשמתאר את שפלותו ביחס לימי גדלותו (מה שבמוסגר הוא פרש"י) (א) ויסקף איוב שאת משלו ויאמר: (ב) מי יתנני כירחי קדם (שהייתי בגדלותי) בימי אלוהי ישמרני: (ג) בהלו גרו עלי ראשי לאורו אלף חשך (בכל חשך וצרה שהיתה באה לעולם לי היה אור): (ד) באשר הייתי בימי חרפי בסוד אלוהי עלי אהלי (בשחיו כשרי הדור באים לאהלי להוסיף בדברי הקב"ה בתורה ובגדר פיוג לשעה): (ה) בעוד שדי עמדי סביבותי נערי: (ו) ברחץ הליכי (רגלי) בחמה (בחמאה) וצור יצוק עמדי פלגי שמן (כלומר נחת רוח וכל תאות לב הנוחים כנחלי שמן): (ז) בצאתי שער עלי קרת ברחוב אכין מושבי: (ח) ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדי (מפני): (ט) שרים עזרו במלים (ומצפים שאפתח אני תחלה) וכף ישימו לפיהם: (י) קול נגידים נחבאו ולשונם לחכם דבקה: (יא) פי און שמעה ותאשרני ועין ראתה ותעידני: (יב) פי אמלט עני משוע ויתום ולא עזר לו: (יג) ברפת אבד עלי תבא ולב אלמנה ארגן: (יד) צדק לבשתי וילבשני במעיל וצניף משפטי (רדפתי אחרי הצדק והוא נמצא לי כמעיל וכצניף שהם תכשיטים נאים כן היה משפטי נאה וטחור): (טו) עינים הייתי לעזר ורגלים לפסח אני: (טז) אב אנכי לאביונים ורב לא ידעתי אהקרה: (יז) ואשברה מתלעות עול ומשגזי אשליך טרף: (יח) ואמר עם קני אגוע (בשביל כושר מודתי הייתי אומר בלבי כשאמות יהיה קני וביתי נכון עמי) וכחול ארבה ימים (עוף ושמו חול ולא נקנסה עליו מיתה שלא טעם מעץ הדעת ולבסוף אלף שנה מתחדש וחוזר לנערותו) (יט) שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי: (כ) בבודי חדש עמדי וקשתי בידי תחליף: (כא) לי שמעו ויחלו וידמו למו עצתי (השומעים דברי היו מיחלים שיתקיימו והיו מתקיימות כי מסורת חכמה היה בידי): (כב) אחרי דברי לא ישנו ועלימו תפס מלתי: (כג) ויחלו כמטר לי ופיהם פגעו למלקוש: (כד) אשחק אליהם לא יאמינו ואור פני לא יפילון (היו יראים להתקרב אלי ולהגים לבם בי): (כה) אבחר דרךם (כל דרכיהם ועצתם אני הייתי בוחר להם שהיו שואלים לי איזה דרך נלך ומה נעשה) ואשב ראש (אם היו מסובים אני הייתי מסב בראש המסובים) ואשבון במלך בגודד באשר אבליים ינחם:

את עצותיו המחכימות^{נב}, אך בד בבד שופט את דורו ללא חת^{נא}, חומל על כל דל ומרחם על בריה^{נב}, משתתף בצערם וסבלם^{נא} ומתיחם בכבוד אל מכובדים ונקלים כאחד ואפי' לעבדיו ולשפחותיו^{נא}.

^{נב} ר' הערה קודמת אמנם ר' רש"י עה"כ תם וישר, אבל בדברים שבין קונו ובינו לא היה צדיק לכך נאמר וירא אלהים וסר מרע, וצ"ע מפשטות הכתובים (ר' להלן בערך 'משפחתו' ומה שהערנו שם) ואולי כונת רש"י שלא עשה לשם שמים.

^{נא} וזה לשון הפסיקתא רבתי (פיסקא לג סימן יא) אנכי אנכי הוא מנחמכם כך פתח רבי תנחומא ברבי זהו שאמר רוח הקודש על ידי איוב ואשברה מתלעות עול ומשיניו אשליך טרף (איוב כט יז) לפי שאתה מוצא את איוב זה אדם גדול ועשיר, וכל מי שהוא עשיר אינו [משגיה] על דין דלים תאמר שהיה איוב כן לא אלא נתן נפשו על (הדכים) [הדינים] ולא עוד אלא שהוא היה שופט והוא היה שוטר שכן אמרה תורה שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך (דברים טז יט).

אמר רבי אלעזר אם אין שוטר אין שופט, [השופט] דן את הדין והשוטר מעשה את הדין. אמר רבי שבתאי צריך הדין שיהא לפי המקל לפי הרצועה לפי מה שהוא שלא יהא חשוד והמקל והרצועה גדולים (והקשרים) [וכשרים]. אמר איוב התורה איימה על הדין שיהא עושה את הדין והשוטר שיהא מוציא את הגזל (אמר איוב) אני לא עשיתי כן אלא אני הייתי הדין ואני הייתי השוטר ואף עפ"י שהיה השוטר עומד לפני לא הייתי ממתין לו שהוא יוציא את הגזל אלא כיון שהייתי דן את הדין אני עומד הייתי על הגזלן ומשבר את שיניו להוציא מתוכם את הגזל ואשברה מתלעות עול ומשיניו אשליך טרף. אבחר דרכם ואשב ראש [וגו'] (שם שם כ"ה) שהיה מושיב (ראש) הדיינים והיה אומר לכל אחד ואחד דרכו ויושב בראש כולם כמלך אבחר דרכם [ואשב ראש] ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבליים ינחם. דבר אחר אבחר דרכם ואשב ראש [בזמן] שהיתה ההלכה והמעשה מכוונים לפני הייתי מוציאה והמעשה שהיה קחה הייתי שואלו (ומבחרו) [ומבחרו] אבחר דרכם ואשב ראש מהו ואשכון כמלך בגדוד אלא שהייתי מרשיע לרשע ומחייב לחייב הייתי יושב ואוכלוסים עומדים לפני ואילו היה אותו שהיה רשע (ומבקש) [מבקש] שלא לקיים את הדין מן היראה של אותם שהיו עומדים עלי בגדוד היה מתיירא ומקיים את הדין.

^{נד} פרק ד' פסו' ג-ד הנה יסרף רבים וידיים רפות תחוק: פושל יקימון מליך ובכרפים פרעות תאמץ.

ובפס"ר (שם) אם היה יצר הרע בא להטעותי שלא לילך ולנחם את האבלים, לומר שאני אדם גדול, לא הייתי שומע לו, למה, שהייתי אומר אין אני טוב מבוראי הקדוש ברוך הוא אין ברייה בעולם (או מלך) חי וקים כמותו או מלך גדול כיוצא בו והוא בכבודו מנחם את ישראל שנאמר אנכי אנכי הוא מנחמכם.

וכן בב"ר (סו, א) פְּתִיב (איוב כט, יט): שְׁרָשִׁי פְתוּחַ אֵלַי מִיָּמַי וְטַל יִלִּין בְּקִצְרִי, אָמַר אִיּוֹב עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ דִלְתֵי פְתוּחוֹת לְרוּחָהּ הָיוּ חֶבְלֵי קוֹצָרִין יִבְשׁוּת [כי ממתנים שתגדל התבואה כל צרכה] וְאֲנִי קוֹצֵר מְלִילוֹת [כדי שאוכל לחלק ולהאכיל לעניים].

נ"ה פרק ל' פסוק כ"ה אִם לֹא בְּכִיתִי לְקִשָּׁה יוֹם עֲגָמָה נִפְשִׁי לְאֶבְיוֹן. וברש"י יודע ומכיר [הקב"ה] אִם לֹא הֵייתִי רַחֲמָנִי וּבּוֹכָה עַל עֲנִיִּים קִשִּׁי יוֹם וְעֲגָמָה נִפְשִׁי לְאֶבְיוֹנִים כִּי עַל כָּל אֵלֶּה בָּאתִנִּי זֹאת (רש"י).

נ"ו ברמב"ם (פ"ט מהל' עבדים ה"ח) מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין. ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן וכו' ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן (איוב לא-יג) "אם אמאם משפט עבדי ואמתני בריבם עמדי" (איוב לא-טו) "הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד".

חז"ל הפליגו מאוד בשבחו שכמעט והעפיל על אברהם בצדקותיו^י והיה חשש כבוד שהקב"ה יתפעל ממעשיו יותר מאברהם אבינו בעצמו^{יח}.

^י ובפסוק (ל, יט) הָרַנִּי לַחֲמֹר וְאֶת־מִשְׁלַל פְּעָפֶר וְאֶפֶר וּבִרְשִׁי מְבִיא מִמִּדְרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא, אָמַר ר' בְּרַכְיָה סָרַם אֶת הַמִּקְרָא, אֲנִי נִמְשַׁלְתִּי לְאַבְרָהָם בְּצִדְקָתִי שֶׁקָּרָא עֲצָמוֹ עָפֶר וְאֶפֶר (בראשית יא) והוא דנני כרשעי דור הפלגה (שמרדו בו בבנין המגדל) שכתוב בהם והחמר היה להם לחומר (שם יא).

ובגמ' ב"ב (שם) א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב (בראשית כב, יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב (איוב א, ח) איש תם וישר ירא אלהים [וסר מרע], והמהרש"א (בח"א שם) כ' דלא יתכן לומר כן שהיה איוב יותר צדיק מאברהם אבינו, והחילוק ברור שאצל אברהם היה זה בפניו ולכן אמר הקב"ה מקצת שבחו משא"כ אצל איוב היה זה שלא בפניו, וזהו גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר וכו' ולא אמר גדול איוב מאברהם, עכתו"ד.

וצ"ב קצת דא"כ מאי רבותיה דמשתבח ביה ר' יוחנן, ואולי אפשר לומר ע"ד לימוד מוסר השכל, שהגם שחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי מ"מ עדיין קשה לאדם לקרב עצמו למדרגתם באמרו האבות הם הם המרכבה ויחד ה' שמו עליהם וכו' וכו' ומי אני ומה חיי וכו' לכן עליו לקחת מוסר מצדיקים הקרובים אלינו יותר אם בדורנו החיים עמנו עדנו אם מדורות הקודמים (וכבר נודע מעשה הגה"ק מקלונבורג זי"ע שבהשתחו על קברות התנאים ר"ע וחבריו בגליל העליון לא הרעיש עולמות כ"כ כמו אצל ציוני תלמידי הבעש"ט הק' בביה"ח הישן בטבריה בנמקו כעין הנ"ל שלצדיקים המאוחרים יותר שנשלחו להאיר בתוך האפלה בדורנו אנו יש לנו יותר שייכות וקשר נפשי), וזהו גדול הנאמר לנו ללמוד ממעשיו של איוב יותר ממה שנאמר באברהם שעמד בעשרה נסיונות (וכמוכן שמעשה אבות סימן לבנים והם שנותנים לנו הכח והעוז להשאר באמונתנו התמימה, ואכן ללמוד כראוי את 'סוגית האמונה' ובכללה את ספר איוב).

ועי' באדר"נ (פ"ז מ"א) וז"ל יהי ביתך פתוח לרוחה כיצד, מלמד שיהא ביתו של אדם פתוח לרוחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון, כגון שעשה איוב, שעשה ארבעה פתחים לביתו. ולמה עשה איוב ארבעה פתחים לביתו, – כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית. הבא מן הצפון יכנס כדרכו, הבא מן הדרום יכנס כדרכו, וכן לכל רוח. לכך עשה איוב ארבעה פתחים לביתו [ובמדרש שכל טוב (בוכר) וירא יח, ובכד הקמח 'אורחין', ובברטנורא לאבות פ"א מ"ה, על אאע"ה].

ויהיו עניים בני ביתך ולא בני ביתך ממש, אלא שיהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך, כדרך שהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותין בתוך ביתו של איוב. וכשנפגשו זה בזה, אמר אחד לחברו: – מאין אתה בא, – מתוך ביתו של איוב. – ולאן אתה הולך, – לביתו של איוב.

למעשיו הטובים היה זכות כה גדולה להגן על בני דורו אפילו שהיו רשעים גמורים^נ ואפילו מחמת הבטחת הקב"ה שיכנסו ישראל לארץ (!)^פ, וסמל ומופת לצדקות מופלגת^{סא}.

וכשבא עליו ההוא פורענות גדול, אמר לפני הקדוש ברוך הוא, ריבנו של עולם, לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים?!, שנאמר, (איוב לא) "ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה". ולא הייתי מלביש ערומים?!, שנאמר, (שם) "ומגז כבשי יתחמם".

אף על פי כן אמר לו הקדוש ברוך הוא לאיוב: **איוב, עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם**. אתה יושב ושוהה בתוך ביתך, ואורחין נכנסים אצלך. את שדרכו לאכול פת חטים האכלתו פת חטים, את שדרכו לאכול בשר האכלתו בשר, את שדרכו לשתות יין השקיתו יין. אבל אברהם לא עשה כן. אלא יוצא ומהדר בעולם, וכשימצא אורחין מכניסן בתוך ביתו. את שאין דרכו לאכול פת חטים, האכילהו פת חטים. את שאין דרכו לאכול בשר, האכילהו בשר. ואת שאין דרכו לשתות יין, השקהו יין. ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים, והניח מאכל ומשקה. וכל הבא ונכנס, אכל ושתה וברך לשמים. לפיכך נעשית לו נחת רוח, עכ"ל.

ומשמע שרק לאחר שבאו עליו יסורין וטען מה שטען ענה לו הקב"ה כך, דהיינו שהיסורים השיגו מטרה זו.

^נ ובשל כך היה צורך לערער על תוקף אמנותו וצדקותו. וז"ל הגמ' בב"ב (שם) א"ר לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו שטן כיון דחזיא להקדוש ברוך הוא דנטיה דעתיה בתר איוב אמר חס ושלום מינשי ליה לרחמנותיה דאברהם.

ובגמ' בב"ב (שם) על הפסוק ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה שבוה השתבח איוב שחיה שמור מן החטא (ועי' באבות דר"נ (פ"ב) איזהו סייג שעשה איוב את עצמו מדבר המביא לעבירה ומן הכיעור ומן הדומה לכיעור, וכו') שהחמיר איוב על עצמו ולא נסתכל (וכו') אמר רבא **עפרא לפומיה דאיוב** איהו באחרניתא. אברהם אפילו בדידיה לא איסתכל דכתיב (בראשית יב-יא) הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את מכלל דמעיקרא לא הוה ידע לה (ור' להלן עמו' 00 לביאור על דרך המוסר).

^{נב} ר' רמב"ן (ויקרא י"ח ג') כמעשה ארץ כנען, על העריות שהיו הכנענים בהם רעים וחטאים כאשר אמר בסוף (פסוק כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ, עי"ש.

^פ בגמ' בב"ב (טו.) באגדתא דאיוב הכי קאמר להו משה לישראל ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ, ובפרש"י (עה"ת במדבר יג, כ) היש בה עץ, **אדם כשר שיוג עליהם בזכותו** ע"כ, סתם ולא פירש מיהו, ושם (יד, ט) כ' סר צילם **מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו, איוב שחיה מגין עליהם**, ועי' רש"י לקהלת (יא, ג).

^{סא} ביחזקאל (פרק יד מפסוק יב ואילך) מתנבא על חורבן ירושלם ושיפקדוה ג' עונשים כבדים, הרעב, הדבר והחרב, וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נָח דְּנִיָּאל וְאִיּוֹב הַמָּה בְּצַדִּיקָתָם

ו'אין לך צדיק באומות העולם יותר מאיוב'סב.

ובגמ' ב"ב (טו:) מאי וסר מרע א"ר אבא בר שמואל איוב וותרן בממונו היה מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני איוב ויתרה משלו וזאת מחמת שעם כל עשירותו הרגיש בנפשו שדי לו בקב חרובין ונפשו כאין נגדו^{סג}.

יִנְצְלוּ נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה. כלומר שהנביא מורה ובא שרק הצדיקים ינצלו ולא יהיה להם את הזכות להציל אחרים עמהם, אף לא בניהם ובנותיהם. וברש"י שם מפרש בב' אנפי למה נקט הנביא ג' צדיקים אלו דוקא א] ששלשתם באו עליהם אלו היסורים ונצלו מהם. ב] לפי שאלו שלשה ראו שלשה עולמות וכו' וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבניינו וחורבנו ובנין שני והוא מתנחומא (נח ה) ובמצודות שם דנקט הני דוקא שלא היה בכוחם להגן על סביבתם מפורענות וכ"כ בזכירה לחיים לתנחומא שם, וצ"ע ממה שאמרו ומגין על דורו כעין ואולי שזכות זו קבל איוב רק לאחר היסורין או בסוף ימיו ואז היתה זמן יציאת מצרים.

ור' עוד בב"ר (פרשה ל, ואסת"ר פ"ו) רבי לוי אמר כל מי שִׁנְאַמַּר בּוֹ הָיָה, רָאָה עוֹלָם חָדָשׁ, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל חֲמִשָּׁה הָיוּ וכו' אִיּוֹב, אֶתְמוּל (איוב טז, יג): יִשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ מִרְרָתִי, וְעָבְשׁוּ (איוב מב, י): וַיֹּסֶף ה' אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנָה, אֲלֵא שְׁרָאָה עוֹלָם חָדָשׁ.

^{סב} (דב"ר ואתחנן ב, ד) ושם וְעָשִׂיר יַעֲנָה עֲזוֹתָי, אֵלֶּי נִבְיָאִי עֲבוּדַת פּוֹכְכִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵין לְךָ צַדִּיק בְּאַמּוֹת הָעוֹלָם יוֹתֵר מֵאִיּוֹב, וְלֹא בָּא אֲלֵא בְּתוֹכָהֶן, שִׁנְאַמַּר (איוב כג, ד): אֶעֱרָכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט וּפִי אֲמַלֵּא תוֹכָהֶן.

^{סג} בגמרא מבואר שלא מדקדק בחשבון עם החנווני וזו מעלה גדולה הן שנותן צדקה בדרך כבוד (וכה נהגה הרבנית הצדקנית מרת מרגלית מויז'ניץ ע"ה בנמקה שזוהי צדקה בסתר חשובה ביותר שהחנווני אף מרגיש שמגיע לו...) והן מצד עדינות הנפש שלא לעמוד על המקח (כמו שסח לי מו"ח שליט"א יבדלחט"א שכן היתה הנהגת אמו הצדקנית ע"ה באמרה הרי כמה עלה לו לחנוני הסחורה והעבודה והמקום ומה כבר מרויח וכו') והן ממה שנבאר להלן.

הנה בספר התשבי (ערך וותר) כתב שהותרן נקרא מי שמפזר מעותיו יותר מדאי באכילה ושתיה וכדומה לזה והיא מדה רעה וכבר הקיפוהו חבילי קושיות בעלי תריסין ה"ה הגאון ר' ישעיה פיק בהגהותיו והיעב"ץ ועוד רבים משמעתין, והאמת שאלו ואלו דברי א' חיים ע"פ מה שראיתי כתוב בשם אחד מהמשגיחים בעולם הישיבות כי יש לפעמים שאדם מפזר מעותיו בלי חשבון ומחשבה וכמובן אף לצדקה מתוך שרואה נזקק ואין ביכלתו לבוא חשבון אם יש בידו היכולת לתת או אם זה יבוא על חשבון מצוות אחרות זה אינו נקרא נדיב אלא

דרש רבא מאי דכתיב (איוב כט, יג) ברכת אוֹבֵד עֲלֵי תְבֵא וְלֵב אֶלְמִנָה אֶרְנִין. ברכת אוֹבֵד עֲלֵי תְבֵא, מלמד שהיה גִּזְזֵל שְׂדֵה מִיתוּמִים וּמִשְׁבִּיחָה וּמַחְזִירָה לָהֶן. וְלֵב אֶלְמִנָה אֶרְנִין, דְּכָל הֵיכָא דְהוּא אֶלְמִנָה דְלֹא הוּוּ נִסְבִּי לָהּ הוּא אֲזִיל שְׂדֵי שְׁמִיָּה עִילוּוָה [שהיא קרובת משפחתו] וְהוּוּ אֲתוּ נִסְבִּי לָהּ.

במשנה (מסכת סוטה כז:) בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה. שנא' (איוב יג-טו) הן יקטלני לו אייחל ועדיין הדבר שקול לו אני מצפה או אני מצפה ת"ל (איוב כז-ה) עד אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמאהבה עשה.

מפוזר ומפורד ואין זו ההנהגה הרצויה וכמש"כ הרמב"ם (הל' דעות) שיש לאדם לאחוז בדרך הממוצע, וה"ה בכאן שיש לאדם לדקדק ולצמצם בהשכל ובדעת בהוצאותיו אבל לצדקה אשרי מי שיכול ליתן בפזרנות יתר בלא דקדוק וגבול וזו מדה טובה ומשובחת עד למאד, והיות שזה קשה בדרך כלל ואחד מני אלף ימצא שכולל ב' הענינים יחד דוק ותשכח, על כן על פי רוב יקרא הוותרן בדרך גנאי, משא"כ אצל איוב שהש"ס משבחו בזה כיון שאע"פ שהון ועושר בביתו מ"מ לאחרים פזר נתן לאביונים.

ויש בזה עומק נוסף כי הנה האדם שנותן רק מחמת פזרון נפשו ואינו בא מחמת טוהר מידותיו אלא ההיפוך הרי שאין מעשה הצדקה שלם בל"נ חפצה כי חושב בלבו שמוטב היה לו אם לא היה פוגש את העני רק שבליט ברירה אין הוא מסוגל לעמוד מול תחנוני העני... רק הצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופם ואעפ"כ נותנים ואף בפזור ובוותרנות כי נחמרים רחמיהם על אחיהם האביון וכאן משתמשים במדת הוותרנות, לזה 'צדק משלך ותן' יקרא, כי זו נתינה לצורך גבוה (ולא להרגיע המצפון, וכן ראיתי מספרים על הרר"ב מפרשיסחא שהיה נותן לעני ב' פעמים צדקה אחד להרגיע המצפון והב' לשם מצוה...), ואריכות דברים אלה רשמם הגאון בעל פמ"ג באגרותיו (והם נדפסו בסוף ספר התשבי בהוצאה המצוינת של הרב הראל זנזורי הי"ו תשוח"ח לו) וז"ל ותרן לשון יתר, יותר מדאי, מי שמרגיש בנפשו שדי לו בקב חרובין וכו' ונפשו כאין נגדו עכ"ל כלומר שנתניתו את הצדקה באה מתוך הרגש טהור ולא מחמת וויתור ופזור בעלמא שאזי [ס"ל להתשבי ד]כאכילה ושתיה גשמית נחשב ח"ו, וכמו שמבואר למעלה כן סוברים כדבריו שאר אחרונים וכך סתמתי למעלה (ור' רמב"ם פ"ח מהל' ערכין וחרמין הי"ג).

ויוער שבכח הנהגה זו מובן א"כ מענהו המופרסם של איוב 'ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך, וכפי' הגר"א שיש ליתן תודה על שנתן עד עתה.

וברש"י עה"כ (כו ב) חי אל הסיר משפטי וְשִׁדִּי הֵמָּר נִפְשִׁי: שבועה היא כי באמת הסיר את משפטי ומכאן דרש ר' יהושע (לכאו' צ"ל בן הורקנוס) שמאהבה עבד איוב את המקום אין אדם נודר בחיי המלך אלא א"כ אוהב את המלך.

אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית דורש כל ימך, שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה שנאמר (איוב א-ח) איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע והלא יהושע תלמיד תלמידך למד שמאהבה עשה.

ובגמ' (שם לא.) תניא רבי מאיר אומר, נאמר ירא אלהים באיוב ונאמר ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה ואברהם גופיה מנלן דכתיב (ישעיה מא-ח) זרע אברהם אוהבי.^{טד}

^{טד} הגמרא שם ממשיכה את הסוגיא, מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה איכא הא דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור הכא כתיב (שמות כ-ו) לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי והתם כתיב (דברים ז-ט) ולשומרי מצותי לאלף דור התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותי לאלף דור האי לדסמך ליה והאי לדסמך ליה הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבא חד אמר ליה אקריון בחלמאי (תהילים לא-כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד אמר ליה אקריון בחלמאי (תהילים ה-יב) וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך אמר להו תרוייכו רבנן צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה.

ואל יחשוב הקורא כי עבודת השם מיראה מילתא זוטרתא היא. ראשית, הלא גמ' ערוכה היא (ברכות ה.) אטו יראה מילתא זוטרתא היא?! ועוד יצויין למסופר על הרה"ק ר' חיים מקאפוב זי"ע שפעם אחת נכנס אליו חסיד אחד ומשאלתו בפיו 'יברכני רבי שאזכה לעשות תשובה מאהבה'... נענה הרה"ק ברוב ענוותנותו ואמר 'אנו משחירים שינינו שנזכה לעשות תשובה מיראה ומוגיע אברך צעיר וכבר מבקש שיוכה לתשובה מאהבה?!'...

על מדרגת העבודה מאהבה של איוב, ראה גם ראה, בספר ראשי בשמים להגאון ר' ישעיה מושקאט זצ"ל (ליקוטים בסוף הספר), כי בפסוק 'עד אגווע לא אסיר תומתי', ביטא איוב את דרגת האהבה הגבוהה ביותר וכמדרגת ר' עקיבא שאמר 'אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך וכו' אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו' (נדה סא.).

עשירותו

עשירותו המופלגת מתוארת בפסוקים (ג) וַיְהִי מִקְנֵהוּ שְׁבַעַת אֲלָפֵי צֹאן וְשִׁלְשֶׁת אֲלָפֵי גְמָלִים וַחֲמִשׁ מֵאוֹת צֶמֶד בָּקָר וַחֲמִשׁ מֵאוֹת אֲתוֹנוֹת וְעֶבְדָּהּ רַבָּה מְאֹד: "מַעֲשֵׂה יָדָיו בִּרְכָּתָהּ וּמִקְנֵהוּ פָּרִין בְּאֶרֶץ" (שם פסוק י'), שבחי עשירות שהיתה מנת חלקם של עשירים מופלגים בימי קדם, כמו שהתורה מתארת את עשירותם של האבות הקדושים.

הצלחת קניניו של איוב לא מסתכמת בכמות הנכסים והצאן, אלא אף זוכה בברכה אלוקית ששרתה במעשי ידיו, כמו שדרשו חז"ל בגמ' ב"ב (טו:) מאי ומקנהו פרץ בארץ (איוב א-י) א"ר יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרצו גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים העזים מקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים.

עד כדי כך שרתה אצלו ברכת ה', שכל הנושא ונותן עמו היה מתעשר (בר"ר לט, א) ולא זו בלבד אלא אף מטבע שנתן ממונו לאחרים היתה בו סגולה לעשירות, כאמרם ז"ל (בב"ב שם), מאי מעשה ידיו ברכת (שם) א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך^{סה} ולא נטל אדם פרוטה מאיוב ונצטרך ליטול פעם שניה (בר"ר שם).

ושם, מאי הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב מעין העולם הבא ופי' הרשב"ם מעין

סה כמו שכתבו לפרש אמרם ז"ל זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך, כיון ששרתה ברכה בקניניו (ועד"ז שמעתי מהאדמו"ר מאנמניא שליט"א לפרש הכתוב באברהם בכסף 'מלא' יתננו לי – שבכספו של אברהם שרתה ברכה).

העולם הבא. כדכתיב (ירמיה לא) הרה ויולדת יחדו הריון ולידה ביום אחד !.

רכושו האגדי ועושרו הנסי לא השפיעו עליו כהוא זה מהעבודה התמימה ונשאר בצדקו.¹⁰

משפחתו

(ב) וַיִּוְלְדוּ לוֹ שִׁבְעָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת: (פסוק ג' התבאר לעיל).

(ד) וַהֲלָכוּ בָנָיו וַעֲשׂוּ מִשְׁתָּה בֵּית אִישׁ יוֹמוֹ וְשָׁלְחוּ וְקָרְאוּ לְשָׁלֶשֶׁת אֲחֵיוֹתֵיהֶם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִמָּהֶם: (ה) וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יָמֵי הַמִּשְׁתָּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיִּקְדָּשׁם וַהֲשִׁיבם בַּבֶּקֶר וַהֲעֵלָה עֲלוֹת מִסְפָּר כָּלם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוֹלֵי חָטְאוֹ בָּנִי וּבִרְכוּ אֱלֹהִים בְּלִבְכֶּם כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל הַיָּמִים:

י"א שדינה בת יעקב היתה אשתו.¹¹

¹⁰ בפסוק (לא, כד-כה) אם שִׁמְתִּי זָהָב כֶּסֶף וְלִפְתָּם אֲמַרְתִּי מִבְּטָחִי: האם שמתי בטחוני בזזהב האם אמרתי על הכתם שהוא מבטחי וחדלתי מלבטוח בה' (מצודות) ולהתחזק בהם על העניים (רש"י). אם אֲשַׁמַּח כִּי רַב חֵילִי וְכִי כִּבְיֹר מִצָּאָה יָדִי: לא הייתי נוהג שמחה בפני העניים בעשרי שלא להקניאם בי (רש"י) האם שמחתי אשר היה רב עשרי ואשר מצאה ידי מרבית הון וכאומר הלא קנייני עוה"ז לא היו נחשבים בעיני למאומה לשמוח בהם (מצודת דוד), ור' לעיל הערה סד.

¹¹ בגמ' ב"ב (טז:) ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא, כתיב הכא (איוב ב-י) כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב התם (בראשית לד-ז) כי נבלה עשה בישראל, ור' ב"ר (ויגש צג ז) שאיוב משבח את שבטי י"ה.

והנה להלן (בפסוק י') אשת איוב אומרת לו 'עודך מחזיק בתומתך, ברך א' ומות' (ועי' להלן מה שנכתוב במקומו בס"ד) צ"ע איך יתכן שכדברים האלה תדבר בת יעקב וכן לא יעשה, ולחומר הקושיא מוכרחים אנו לומר, שלא אמרה כן אלא לברר האמת אחר שראתה שאין כוונתו שלמה.

ור' (ב"ר פרשה עו ופרשה פ) רבי חנינא בשם רבי אבא חביתן ברבי אליעזר פתח (איוב ו, יד): למס מרעהו חסד, מנעת חסד מן אחוה, היא נסבת לאיוב, שאינו לא גר ולא מחול, לא בקשת להשיאה למחול, הרי היא נשאת לערל. לא בקשתה להשיאה דרך התר, הרי נשאת דרך אפור, ויתצא דינה וגו'. [ושיטה זו חולקת על שיטת האומרים (ר' להלן) שאיוב נולד מחול.

וז"ל המדרש אמר לו הקדוש ברוך הוא (איוב ו, יד): למס מרעהו חסד, מנעת מרעה חסד, מנעת חסד מן אחוה, דאלו אתנסיבת לגברא, לא זנתה [נוסח אחר: דנסבת לאיוב לאו גירתיה בתמיה], לא בקשת להשיאה למחול הרי היא נשאת לערל, לא בקשת להשיאה דרך התר הרי נשאת דרך אפור, הדיא הוא דכתיב (בראשית לד, א): ויתצא דינה בת לאה. לנוסח הראשון הטענה היתה שלא נישאה כלל, אך לנוסח השני התביעה קשה יותר הרי היא כבר נישאת לאיוב והיא החזירה אותו למוטב, ודאי שאת עשיו גם יכולה היתה להחזיר למוטב אילו נשאת לו. וכ' העץ יוסף וז"ל וס"ל כמ"ד שלא היה ישראל ודינה גיירתו ופליג אמ"ד ששמעון נשאה [לדינה] מדכתי' ושאל בן הכנענית (יפ"ת), עכ"ל. וכ"כ המהרז"ו, אך שם בסי' י"א איתא דשמעון נטלה. ומדרשים חלוקים הם, עכ"ל.

וכתב הרמב"ן (בראשית לד יב), "עמדה עם אחיה צרורה באלמנות חיות, כי הייתה טמאה בעיניהם, כדכתיב אשר טמא את דינה אחותם. ורבותינו נחלקו בה (ב"ר פ יא). והקרוב דברי האומר נטלה שמעון וקברה בארץ כנען, והוא כמו שאמרנו, כי הייתה עמו בביתו כאלמנה וירדה עמהם למצרים ושם מתה ונקברה בארץ. וקבורתה ידועה עד היום בקבלה והיא בעיר ארבל עם קבר ניתאי הארכלי. ויתכן כי העלה שמעון עצמותיה בחמלו עליה, או שהעלו אותם ישראל עם עצמות אחיה כל השבטים, כמו שהזכירו רבותינו (ב"ר ק יא)".

ויל"ע אם דינה נישאה לאיוב קודם מעשה שכם או אחריו, ולפ"ר היה אחרי מעשה שכם, ועל כך באה הטענה 'דנסבת לאיוב לאו גירתיה', ולפי דבריהם טענת הקב"ה ליעקב [לנ"א] היא על העתיד, דבר שיעקב היה צריך לדעת ברוח הקודש.

בשבעה בנים צדיקים^{סח} ושלוש בנות התברך איוב בראשונה ובאחרונה^{סט}, ילדיו היו באחוות אחים זה לצד זה^ע, תחת חסותו והנהגתו של אביהם הדגול^{עא}, אכן משפחה חמה ומלוכדת.

היסורים

לאחר שפלה הכתוב לספר בגדלות האיש, מתחיל הכתוב ללמד את 'מעשה איוב' עצמו והוא היסורים והמענות.

השטן מקבל רשות לנסות את איוב, וננסה לעמוד על מהות היסורים.
(ו) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל יְיָ וַיָּבֹא גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם: (ז) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׁטָן מֵאֵין תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמֶר מְשׁוֹט בְּאָרֶץ וַיִּמְהַרְהֶלֶךְ בָּהּ: (ח) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׁטָן הֲשִׁמְתָּ לְבָדְךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין פְּמָהוּ בְּאָרֶץ אִישׁ תָּם וַיִּשָּׂר יִרְאֵה אֱלֹהִים וְסָר מִרְעֵי: (ט) וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמֶר הַחֲנָם יִרְאֵה אִיּוֹב אֱלֹהִים: (י) הֲלֹא (את) אֶתָּה שִׁכַּתָּ בְּעָדוֹ וּבְעָד בֵּיתוֹ וּבְעָד

^{סח} מפשטות הכתובים אנו למדים על גודל צדקתם שהיה אביהם מקריב עולות מספר כולם כי אמר אולי חטאו בני וברכו א' בלבבם, כלומר לא עלתה על לבו לחשדם אפילו על הספק אולי חטאו במעשה חטא ממש, ואף גם חטא במחשבה היה מסופק בלבד, ואף זה היה רק מחטא בשוגג (כמבואר ביומא לו. חטאים אלו השגגות) ובקיצור: איוב הקריב קרבן על ספק, שוגג, במחשבה... הרי שהיו כולם צדיקים.

ויצוין לזיק"ר (פרשת צו ז, ג) שהמשתה שבעת ימים היו כשקדשו את נשותיהם (מעין שבע ברכות) ועי"ש בפלותא דרשב"י ור"מ ושם משמע שנהגו בדרך שררה וחשיבות וז"ל על דעתיה דרבי מאיר דהוא אמר שכן דרך בני מלכים להיות קורין לאחיהם ולאחיותיהם בפעודה.

^{סט} כלומר לאחר שמתו הראשונים בתקופת היסורים נולדו לו ילדים אחרים בשנית כמבואר בסוף הספר.

^ע זה ג"כ נלמד מפשטות הכתוב שהיו עושים את המשתה בבית אחד מהם בתורנות, כמו"כ היו קוראים אף לאחיותיהם אף שלא עבדו בצאן.

^{עא} ג"ז שם וישלח ויקרא לבניו ויקדשם והיו מציינים לו.

כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִסְכִּיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בִּרְכָּתָּ וּמִקְנֵהוּ פֶּרִץ בְּאַרְצָּ: (יא)
וְאוֹלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ אִם לֹא עַל פָּנֶיךָ יִבְרַכְךָ:
(יב) וַיֹּאמֶר יי אֶל הַשָּׁטָן הִנֵּה כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיָדְךָ רַק אֵלֶּיּוֹ אֶל
תִּשְׁלַח יָדְךָ וַיֵּצֵא הַשָּׁטָן מִעַם פָּנֵי יי :

הנמיון עב הראשון

איוב מתיסר בהכחדה מוחלטת של כל קניניו וצאצאיו בצורה טראגית – (יג) וַיְהִי הַיּוֹם^{עב} וּבָנָיו וּבָנֹתָיו אֹכְלִים וְשׂתִּים יַיִן בְּבֵית אֲחֵיהֶם הַכְּבֹּד: (יד) וּמִלֵּאָהּ בָּא אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר הַבָּקָר הָיוּ חֲרָשׁוֹת וְהָאֲתָנֹת רְעוֹת עַל יְדֵיהֶם: (טו) וַתִּפֹּל שָׁבָא וַתִּקַּח וְאֵת הַנְּעָרִים הָבוּ לָפִי חָרָב וְאִמְלָטָה רַק אֲנִי לְבָדִי לְהִגִּיד לָךְ: (טז) עוֹד זֶה

^{עב} למרות שלחלץ נראה מדברי חז"ל בכמה מקומות שיסורי איוב באו לו כעונש על חטאים מסוימים מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו וכן פירשו רוב מפרשי הפשט שלא היה אלא לנסיון וכלשון רש"י (א, ח) השמת לבך, שתרצה לקטרגו וכו' אבל לא נסית אותו, עיי"ש ועי' להלן מה שנכתוב בזה בס"ד, ובאמת אין זה סתירה כלל כלשון ר' שמעון בזזה"ק (שמות דף קפא:): קודשא בריך הוא לא נסי לאיוב, ולא אתא עמיה בנסיונא, בנסיונא דשאר צדיקיא עכ"ל, הרי שהיה זה נסיון אבל לא כשאר צדיקים.

ור' פלא יועץ ע' נסיון וז"ל הנה אנחנו מתפללים לפני ה' בכל יום שאל יביאנו לידי נסיון וכו' או שלא ינסנו ביסורים קשים ודקדוקי עניות וכדומה כמו שנפה את איוב.

^{עב} היום דא ראש השנה, רש"י ות"י.

ובזזה"ק (ח"ב כג.) ואותו הזמן היה העולם בינוני, (דהיינו מחצה חייב ומחצה זכאי), והמקטרג רצה להשטין (ולחכריע העולם לכף חוב), מיד מה כתוב, השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו', כיון שהוא נודע לבדו, מיד התקיף אותו המקטרג, ועל כן למדנו, שאין האדם צריך להוציא את עצמו מן כלל הרבים, כדי שהוא לא יצוין בלבדו ולא יקטרגו עליו מלמעלה.

שכתוב בשונמית, ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת, (שפירושו) אינו רוצה להוציא את עצמו מכלל הרבים, בתוך עמי אנכי יושבת עד היום הזה, ובתוך עמי בכלל אחד אהיה נודעת למעלה. וכאן, איוב, כיון שנודע למעלה ונצטיין, מיד התקיף אותו המקטרג, ואמר החנם ירא איוב אלקים, כל מה שהוא ירא אותך והתגבר (במעשים טובים) אינו עושה בחנם... אך מדברי הזוהר המו' לקמן הערה 00 משמע שהיה בליל פסח שיצאו בו ישראל ממצרים.

מִדְבַּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר אֵשׁ אֱלֹהִים נִפְלָה מִן הַשָּׁמַיִם וַתִּבְעַר בַּצֹּאן
וּבַנְּעָרִים וַתֹּאכְלֵם וַאֲמַלְטָה רַק אֲנִי לְבִדִּי לְהַגִּיד לָךְ: (יז) עוֹד זֶה
מִדְבַּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר כְּשָׂדִים שָׁמוּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל
הַגְּמָלִים וַיִּקְחוּם וְאֵת הַנְּעָרִים הָבוּ לְפִי חָרֵב וַאֲמַלְטָה רַק אֲנִי
לְבִדִּי לְהַגִּיד לָךְ: (יח) עוֹד זֶה מִדְבַּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר בְּנִיךָ וּבְנוֹתֶיךָ
אֹכְלִים וְשׂוֹתִים יֵין בְּבֵית אֲחֵיהֶם הַבְּכוֹר: (יט) וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוּלָּה
בָּאָה מֵעֶבֶר הַמִּדְבָּר וַיִּגַע בְּאַרְבַּע פְּנוֹת הַבֵּית וַיִּפֹּל עַל הַנְּעָרִים
וַיָּמּוּתוּ וַאֲמַלְטָה רַק אֲנִי לְבִדִּי לְהַגִּיד לָךְ:

בשלב זה איוב עדיין עומד בנסיון – (כ) וַיָּקָם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת מְעָלוֹ
וַיִּגְזֹז אֶת רֹאשׁוֹ וַיִּפֹּל אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ: (כא) וַיֹּאמֶר עָרָם (יצתי)
יִצְאָתִי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעָרָם אָשׁוּב שָׁמָּה יֵי נָתַן וַיֵּי לָקַח יְהִי שֵׁם יְיָ
מְבָרָךְ: (כב) בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב וְלֹא נָתַן תַּפְלָה לְאֱלֹהִים: עַד:

גם לאחר נסיונות קשים ומרים כאלו, נשאר איוב בצדקותו התמימה
כמו שמעיד עליו יודע תעלומות, להלן תחילת פרק ב'.

עד המפרשים מבארים שאיוב לא היה שלם עם אלוקיו באמרו זאת, כיון שמרומזת כאן
תערומת מסוימת, כלומר אני אינני סובר שראוי לקחת ממני את קניני ובני אך מה אעשה
וה' נתן וא"כ יש לו גם כביכול את ה"זכות" לקחת (ר') חובות הלבבות שער חשבה"נ חשבון
(ו'), אמנם לולא דבריהם היינו מפרשים לטובה כדאי' אצל דוד המלך ע"ה שנשתמש אף הוא
באותו מטבע לשון (דה"א כט, יד) וצ"ל שאותם התיבות מתפרשות לפי אמרם, אך באמת
כתב בספר הישר (לר"ת או למי מהראשונים) כ' וז"ל (שער יח) והצדיק אם יוורש יתן שבח
לבורא, כמו שאמר איוב ה' נתן וכו' ויסתפק בפת חרבה וישמח בחלקו.

פרק ב'

הנסיון השני

(א) וַיְהִי הַיּוֹם עַיִ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל יְיָ וַיָּבֹא גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב עַל יְיָ : (ב) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׁטָן אֵי מִזֶּה תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמֶר מִשָּׁט בְּאָרֶץ וּמִהֲתִהְיֶה בָּהּ: (ג) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׁטָן הֲשִׁמָּה לְבָדְךָ אֶל עֲבָדֵי אֵיזֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיִשָּׁר יֵרָא אֱלֹהִים וְסָר מִרָע וְעֲדָנוּ מִחֲזִיק בְּתַמָּתוֹ וְהִסִּיתָנִי בּוֹ לְבָלְעוֹ חֲנָם:

השטן לא נשאר חייב, ומקטרג לפני הקב"ה שאין זו חכמה לקבל יסורים, כל זמן שהאדם עצמו לא נגעה ולא פגעה בו הקללה ומבקש רשות מאת האלוקים לנסותו בנסיון שני (ד-ה):

יסורי איזב

(ד) וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמֶר עוֹר בְּעֹד עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעֹד נִפְשׁוֹ: (ה) אִוְלָם שָׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע אֶל עֲצָמוֹ וְאֶל בְּשָׂרוֹ אִם לֹא אֶל פָּנֶיךָ יִבְרָכְךָ: (ו) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׁטָן הֲנֹו בִידְךָ אֶךְ אֶת נִפְשׁוֹ שְׁמֹר עִי: (ז) וַיֵּצֵא הַשָּׁטָן מֵאֵת פָּנֵי יְיָ וַיִּךְ אֶת אֵיזֹב בְּשַׁחֲיוֹ

ע"י רש"י כאן סתם איזה יום ויתכן שגם זה בר"ה היה שנה אחר שנה (וצ"ע מעדיות (פ"ב מ"י) משפט איזב י"ב חדש), אך בתרגום כ' ביומא דינא רבא יום שבוק סרחניא, דהיינו יום כיפור של אותו שנה.

ע"י חז"ל הק' מגלים כי היה זה איזב עצמו שבחר ביסורים והעדיפם על פני עניות וז"ל (שמו"ר לא, יב) אמר לו הקב"ה לאיזב מה אתה רוצה עניות או יסורים, אמר לו איזב מקבל אני עלי כל יסורים שבעולם ולא עניות, כשאצא לשוק ואין בידי פרוטה לקנות, מה אוכל. כיון שנתייסר התחיל צווח, אמר לו אליהוא מה אתה צווח, לא אמרת שאינך מבקש עניות אלא יסורים, עכ"ל, אמנם בזוהר (ח"ג רטו.) כתבו שאף את ממונו נטלו ממנו וכ"נ מפשטות הכתובים וצ"ל שמעט ממון עד שימצא פרוטה לקנות נשאר בידו.

רַע [הכואב ביותר ע"ן] מִכָּפַר רָגְלוֹ וְעַד קִדְקִדּוֹ: (ח) וַיִּנָּח לוֹ חָרֶשׁ
לְהִתְגָּרֵד בּוֹ וְהוּא יָשָׁב בְּתוֹךְ הָאֶפֶר:^{עח}

אשת איוב לא טומנת אף היא ידה בצלחת ומגבירה את הנסיון של
איוב (ט-י). (ט) וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ עֲדָךְ מִחֲזִיק בְּתַמָּתְךָ בִּרְךָ אֱלֹהִים
וּמָתָ: ^{עט} (י) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ כְּדָבָר אַחַת הִנָּבְלוֹת תִּדְבְּרִי גַם אֶת
הַטּוֹב נִקְבַּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֵת הָרָע לֹא נִקְבַּל בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא
אִיּוֹב בְּשִׁפְתָיו:^פ

^{עז} מצודות.

^{עח} איוב לקח בידו שברי חרס לחכך בהם מקומות השחין הקרים וישב בתוך האפר לקרר
חמימות השחין, מצודות.

ר' רשי (יט כ) שאיוב אמר כל בשרי היה לקוי בשחין ובתולעים חוץ מחניכי שיניו. ובמדרש
איוב, שהיה חוכך בצפרניו עד שניטלו! ונטל חרס והיה תולש בשניו ומשליך שנאמר (יג,
יד) על מה אשא בשרי בשני.

^{עט} פשטות הכתוב שאמרה לו למה לך לסבול לריק ברך (בל' נקיה) את ה' ותמות במקום.
נפלא הוא פירוש המלבי"ם שמבאר כוונתה ברצונה לעקוץ את איוב ולערער את תום
אמונתו, כלומר אם לאחר שקבלת את דינך באהבה בנסיון הראשון וגם את הנסיון השני
לא נשאר לך איפה רק לברך (כפשוטו) את ה' ואז כבר לא ישאר לו אלא להמיתך... פירוש
זה הוא עומק יסוריו של איוב שמלבד יסוריו הפזיים היה צריך להתמודד עם טענות אוויליות
באלו.

אך במדרש איוב מובא, אמר ר' אליעזר ח"ו שאמרה אותה כשרה הדבר הפוגם הזה, כי כן
נאמר באיוב איש תם וישר וגו', אפשר שהיה כשר ואשתו לא היתה כשרה?! (עי' לעיל
מש"כ בערך 'משפחתו') ולמה אמרה כן, אלא אמרה לו התפלל לפני המקום שתמות כדי
שתלך מהעולם הזה נקי ושלם וצדיק, עד שלא תבא לידי חטא, שאין אתה יכול לקבל הצער
ותהא תוהה.

ובב"ר (ט, יב) דרשו את הכתוב (איוב ט, לה) לא כן עמדי, איני כאותו שנאמר האשה אשר
נתת עמדי (בראשית ג, יב), הוא שמע לדברי אשתו אבל אנכי לא שמעתי לדברי אשתי.
פ רבא בגמ' ב"ב (שם) שם את הדגש בתיבת בשפתיו כלומר בשפתיו לא חטא אבל בלבו
חטא, ואביי נחלק עליו ותלינן בגמ' במח' תנאים ורבנו תם (או אחד משאר ראשונים) בספר
הישר (שער יח) כתב כאביי וז"ל "יש לו להשיב אל לבו הטובות אשר עשה עמו הבורא עמו
לבדו מיום היותו וכו' ויחשוב כי אם עברו עליו מאורעות רבים וקבל הכל בסבר פנים יפות

היסורים המתוארים בפסוקים כאן, כמחווירים לעומת מה שנאמר בהמשך הספר (בתלונות איוב) ובחז"ל.

זאת ועוד איוב מאבד את ההילה והזהר שהיו מנת חלקו בימי תפארתו, איוב הופך למנודה ושם נרדף לבזיון לסחי ולמאוס^{פא}, דעתו (הרוחנית) משתבשת עליו מרוב צרות^{פב}, בו בזמן שאשתו שנשארה בחיים מוסיפה לזרות לו מלח על פצעיו וממררת את חייו.

השטן מיסר את איוב בחמשים (!) מכות שנתכו עליו (שמו"ר כג, ט), יסורים כה נוראיים שמזמן היה עליו למות מרוב צער ורק ע"י נס גלוי המשיך לחיות ולסבול^{פג}, עד שחז"ל מתבטאים שיסוריו של השטן בקושי "להחזיק" את איוב בחיים היו יותר מיסוריו של איוב בעצמו^{פד}, והדברים מבהילים.

חבריו הטובים שבאו מעצמם כי הרגישו במה שקורה אתו (ר' להלן בערכם), במקום לנחמו ולעודדו "יורדים" עליו ומטיפים לו מוסר קשה כגידים, ואיוב נאלץ להתווכח אתם במצב שהוא נמצא בו ולהוכיח את

כמו שאמר איוב גם את הטוב נקבל מאת האלוקים ואת הרע לא נקבל?! "וע"ע מה שנכתוב בערך 'אמונתו' בפירוש המלבי"ם בס"ד.

^{פא} עי' פרק ל' באריכות.

^{פב} ובפירוש הרי"ד (לבעל תוספות רי"ד) כ' עה"כ אך את נפשו שמור, שנצטווה השטן "שלא תטרף דעתו עליו ויאמר דברים קשים שלא מדעת", אם כי בזהר הנ"ל מבואר שאכן נשתבשה דעתו מ"מ עצם הציווי על כך מורה על עוצמת היסורים שלולי ציווי מפורש מהבורא היתה דעתו מטרפת עליו מרוב יסורים, ה"י.

^{פג} בגמ' חולין (מג.) נחלקו חכמים בניקבה המרה אי הוה טריפה וז"ל הגמ' שם, מאי אהדרו ליה חבריה לר' יוסי בר' יהודה (איוב טז יג) ישפוך לארץ מררתי ועדיין איוב קיים אמר להם אין מזכירין מעשה נסים דאי לא תימא הכי (איוב טז-יג) יפלה כליותי ולא יחמול מי קא חיי אלא ניסא שאני דכתיב (איוב ב ו) רק את נפשו שמור, הכא נמי ניסא שאני וברש"י שם, רק את נפשו שמור. מכות מות הכהו ולכך נצטווה לשמור נפשו.

^{פד} בגמ' ב"ב (שם), אמר רבי יצחק קשה צערו של שטן יותר משל איוב משל לעבד שאמר לו רבו שבור חבית ושמור את יינה.

חפותו, הוא אף אינו מסוגל לומר את כל נאומיו ברצף מרוב צער^{פה}, וכל זה לאחר שכבר אבד את כל רכושו האגדי^{פו} ואת ילדיו עשרה במספר, אכן – יסורי איוב... .

^{פה} ר' רש"י לדה"י (א, פט"ז פסוק ל"ד) וכן איוב כשהוצרך להאריך המענה קצרו וחלקו לשנים ואומר ויוסף איוב שאת משלו, כי וכו' מחמת רוב צערו אינו יכול להאריך וחלקו לשנים. ^{פי} בפסוק אינו מפורש שאבד את כל כספו אלא ששבא נפלה על האתונות ולקחתם. ובתוס' חגיגה טו. ד"ה שובו מירושלמי דר"מ סבר שכפל לו ממונו ואמר לו אחר שר"ע דרש בזכות מצות ומעשים טובים ברך מראשיתו, עיי"ש. ומשמע שהוא פלוגתת תנאים, דלר"מ מדכפל לו ממונו כנראה גם ניטל ממונו משא"כ לר"ע אי"צ לומר כן. ובגמ' (ב"ב קטז.) דרש ר' פנחס בן חמא, קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנאמר (יט-כא) חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי וקא אמרי ליה חבריה (לו-כא) השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני, ע"כ. היינו שהקב"ה [או השטן, ויל"ע] נתן לאיוב את זכות הבחירה לבחור בין יסורים לעוני והוא בחר בכל היסורים הללו ולא בעוני, והוא פלאי (ועי' בסוף הספר עמוד ??? הערה קצ"?? בשם הרה"ק הבני יששכר).

אך בתוס' שם (ד"ה כי) וז"ל טוב לך במכות הללו ממה שהיית עני, דעשיר היה, דלא מצינו שהפסיד איוב אלא בהמות אבל קרקעות וכסף וזהב לא הפסיד, אע"ג דקאמר ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה (איוב א) מתנחם היה על הפסדו שלא היה לו לחוש שבמותו לא יוליך כלום עמו כדכתיב בקהלת ומאומה לא ישא בעמלו שיולך בידו והא דכתיב (רישיה דקרא) (איוב מב) ויתנו לו איש קשיטה אחת ונזם זהב אחד לא מפני שהיה עני אלא דורון היו מביאין לו, עכ"ל. וכע"ז בספר תרגומא על התרגומים (בראשית טו ט) בפסוק ויחשבה לו צדקה, כי קשיטה הוא גם לשון 'צדק' ויתכן שעל כן נתנו לו רעי איוב 'קשיטה אחת', סמל לאמר, כי הצדק אתך, עכתו"ד.

אך במדרש (איכה, מובא בשלימות בסוף הספר) מאיוב נטלו כספו וזהבו, ע"כ. ואולי אפשר לדרך התוס' שאין הכונה שהפסיד בפועל אלא כמו שמצאנו לגבי חורבן ירושלם (יחזקאל ז יט) כִּסְפָם בַּחוּצוֹת יִשְׁלִיכוּ וְזָהָבָם לִנְדָה יִהְיֶה כִּסְפָם וְזָהָבָם לֹא יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֲבָרַתָּהּ, וכמובא בגמ' (גיטין נו.) הסיפור המזעזע על מרתא בת ביתוס שהיתה מעשירי ירושלם ובקשה לקנות דבר מה לאכול ומשרתה לא הביא לה כלום (עיי"ש פרטי המעשה, ותמהין ושיילין ליה רבים וטובים וכי כזה משרת שומה החזיקה שלא הבין לבד שאם אין סולת מביאים קמח, וכי רצה שאדונתו תמות ברעב, ולענ"ד אף זה מתיאור החורבן שהיה כ"כ משופעים ומורגלים בטובה עד שלא עלה בדעתו שיבואו למצב של מיתה ברעב וכדכתיב (איכה ד יב) לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלם, ולא נתפס בשכלו כלל עד הרעה הגדולה) ומסיימי שם בגמ' כי הוה קא ניהא נפשה אפיקתה לכל דהבא וכספא שדיתיה בשוקא אמרה האי למאי מיבעי לי והיינו דכתיב (יחזקאל ז,

סיבת היסורים

השאלה המתבקשת בשלב זה היא: למה באמת לקה איוב ביסורים [להלן נראה שחז"ל הק' נדרשו לכך בהרחבה מכמה וכמה סיבות, אך טרם נביא את דבריהם מוכרחים אנו להקדים לכך כמה מילים על מהות היסורים בכלל והקשרם לספר איוב].

כאן בעצם מגיעים אנו לנקודת לבו של הספר, כי הרי בספר איוב, מ"ב פרקים, מתוכם רק שלשה פרקים מתייחסים ל"מעשה" ואילו יתר הפרקים עוסקים בטענות שמשמיע איוב ובתשובות-מענות רעיו שבסיומם נבואת אליהוא בן ברכאל הבוזי וגילוי כבודו ית' בכבודו ובעצמו, אמור מעתה שעצם ה"סיפור" הוא כעין "עטיפה" לדברי המוסר שבספר המופנים בעצם לכל שואל ומבקש תשובה לדרכי השי"ת וחשבונותיו, כשטענות איוב משמשות פה לטענות והצטדקויות האדם המתפתל בתירוציו כדי שלא לשמוע ח"ו את דבר ה' וחוקיו עקב תואנות שונות ומשונות, והתשובה שהיא אמורה להיות הטעם ליסורים אמורה אף לתרץ את כל הקושיות הרבות שנצטברו בכל הדורות על השגחתו יתברך ביסורים והדוחקים העוברים על אדם באשר הוא שם, לאנשים

(יט) **כספם בחוצות ישליכו**, הרי שכשאדם בצער ואין כספו יכול להושיע לו, מה לו מכל כספו וזה שאמר איוב ערום יצאתי וגו' ומה יושעני כספי וזהי וזה הכונה שמאיוב ניטל כספו וזהבו היינו שנעקר מאיכותו ומשמעותו.

[ולמ"ד שלא אבד ממונו י"ל דמסוף הספר דכתיב (מב י) וַיִּסַּף ה' אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנָה, ולכאז' משמע דאף את ממונו, ליכא למשמע מינה מידי, א. דהא מבואר בפסוק מה כפל לו ולא נמנה שם כי אם הנכסים והבנים והבנות וכו'. ב. אם אבד ממונו וכפל לו ה' למה הביאו לו כל אחד קשיטה אחת. אלא מהא ליכא למשמע מינה.

וכן לאידך גיסא צ"ל דממדרש (תנחומא ריש פר' ואתחנן עה"כ (קהלת ט יא) לא לנבונים עושר, זה איוב שנאמר חנוני חנוני אתם רעיו, ע"כ) משמע שהעני ממש וכן מפורש במדרש (ב"ר נ, יא) ויתמהמה (יט, טז) תמהון אחר תמהון, אמר [לוט] כמה אבוד בכסף וזהב אבנים טובות ומרגליות, הדא הוא דכתיב (קהלת ה, יב) עֵשֶׂר שְׁמוֹר לְבַעֲלֵיו לְרַעְתּוֹ וכו' רבנן אמרי זה איוב, דהוה עתיר, ונתמפכך וחזר למה דהוה.].

בפרט, לאומות בכלל, ולעמו ישראל בכלל ובפרט^פ, למה ה' תעלים לעתות בצרה, למה ה' יחרה אפך בעמך, למה יאמרו הגויים איה נא אלוקיהם, למה פניך תסתיר תשכח עניינו ולחצנו, למה תביט ה' בבלע רשע צדיק ממנו.

כי זה האיש שהיה גדול מכל בני קדם ובשיא תפארתו בעושר אגדי, בבנים צדיקים, בחכמה ובפקחות, בצדקות ובשם טוב, בהשגות אלוקיות ותיקון המידות, נפל באחת מדרגא רמא לבירא עמיקתא ללא עושר ללא בנים ללא כבוד ללא תהילה מלא ביסורים ומכאובים נגוע ומוכה אלוקים, יושב באפר ומתגרד בחרס, טוב לו מותו מחייו ומיחל למוות שיגאל אותו מיסוריו. אך בדרך נס נשאר הוא לחיות חסר כל שמץ תקוה, הוא המגלם בצרתו את צעקת משה רבנו עליו השלום שחקר ודרש בשכלו בהתפלספות עמוקה ורחבה^{פח}: "הודיעני נא את דרכיך" מדוע יש צדיק ורע לו, רשע וטוב לו?^{פט}

זהו ספרא דאיוב שכתבו משה רבנו עליו השלום, (או ע"י אחד מעבדיו הנביאים^צ), המצליף ללא רחם בדעות הכוזבות, נוקב שיתי החכמה וחודר כליות ולב, משרש ומעקר כל בדל של "התחכמות" על רצונו יתברך ומיישר מעקשות החבויים בסתר לב, מכשרתו להיות עבד ה'

^פ שכל מה שאירע לאיוב אירע לציון... (פסיקתא רבתי פר' כו) ור' בסוף הקונטרס.

^{פח} ר' משך חכמה (פר' ברכה ד"ה הסבה הג') וז"ל והנה משה רבנו היה מתפלסף תמיד באלוקות עד כי חקר בדרכי ה' והתפלסף [כמו שניכר מספרו איוב שכולו התפלספות וכמו שאמר אכן נודע הדבר ופי' במדרש שלא היה יודע מפני מה ישראל גולים (הסוגריים במקור)], עד כי הגיע לשורש דבר אמת תכלית השגה המדעית וכו' ע"ש.

ובדרך אגב אציין רק כי הרה"ק מבעלזא זי"ע אמר לאחד ממשמשיו כי הגם שבבית אבותיו הק' לא למדו בשום ספר שלא נוצר בבית מדרשם של תלמידי הבעש"ט הק', מ"מ בספר 'משך חכמה' למדו והגו.

^{פט} עיי' ברכות (ז). באריכות בתשובת השי"ת לשאלה זו. אם כי בספר איוב מבואר בעליל שזה אחד מחשבונות שמים שיכולים להיות ואינם התשובה בכל מצב.

^צ לדעות המאחרות את זמן היותו, ר' לעיל 'זמנו' ור' להלן 'הספר'.

במלא מובן המילה, ואכן זה האיש משה, איש האלוקים, עבד ה', הוא הכותב הוא המצוה הוא המעורר^{צא}.

חשבונות שמים – כפרת עוונות

הקשר בין היסורים לצדקות ורשע

האדם מחויב לשאול למה עשה ה' ככה וכבר אמרו ז"ל (נדרים פא.) דבר זה נשאל לחכמים וכו', ומקרא מלא דבר הכתוב בתוכחה לישראל (דברים כט, כג-ד) ואמרו כל הגויים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה"א אבותם אשר כרת עמם בהוציאו אותם מארץ מצרים, לאחר ההגעה למסקנה שיש עליו לתקן מה בחובתו לאלוקים, יש לקבל יסורים אלה באהבה כי הם באים לכפרה ולהטיב באחרית, זה מטבע הלשון דמרגלא בפומיה דאנשי על דברים הקשים העוברים עליהם – כפרת עוונות או חשבונות שמים^{בב}.

^{צא} ז"ל הגמ' (ברכות ז.) ביקש משה להודיעו דרכיו של הקב"ה, ונתן לו, שנאמר "הודיעני נא את דרכיך. אמר משה לפניו, רבונו של עולם! מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו? יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו? אמר ה' למשה: צדיק וטוב לו – צדיק גמור, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור.

^{בב} לבל נטעה שזהו הדרגה ה"פשוטה" ביותר בקבלת היסורים, אלא גם הבנה זו ביסורים הינה דרגה גבוהה עד למאד. כך כותב ב' תרומת הכרי ז"ל (בהקדמה) בשם ה'כוזרי' (ושם לא מצאתי לשון זה) "אשרי עין ראתה אשר שמו יתברך יפרע לו לשעתו" וההסבר בזה הוא פשוט כי ההשגחה הפרטית לטוב ולמוטב גם היא תלויה באיכות התקשרותו אל הבורא והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה ובזה המליצו צדיקים אמרם ז"ל (חולין ז:) א"ר חנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה וברש"י שם שכך נגזר, אך בעומק נוסף יש כאן הכרזה הנה זכה האיש לדקדק עמו כחוט השערה וכל נטיה קלה מדרכו בקודש כבר מקבל אות משמים למען יתעורר. וכאשר שמענו ואבותינו ספרו לנו על צדיקי הדורות זי"ע שכל מאורע קטן וקל שאירע להם בביתם כבר היו יושבין ומחשבין חשבונו של עולם ולא נחו עד שמצאו איזה חטא קל וכו'. כלומר שאכן זכו לבא למדרגה זו שהשי"ת מחובר עמם ו'מדבר' אליהם בכל זמן ועידן.

וכך פותח הרמב"ם את הלכות תענית: מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. שנאמר (במדבר י-ט) "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות". כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו: (הלכה א'). ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב (ירמיה ה-כה) "עונותיכם הטו" וגו'. וזה הוא שיגרום להפסיד הצרה מעליהם: (הלכה ב')

כשם שהצבור מתענים על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו. וכו' (הלכה ט'). הרואה חלום רע צריך להתענות למחר. כדי שישוב ויעזר במעשיו ויחפש בהן ויחזור בתשובה. (הלכה יב)

בכל יום תענית שגוזרין על הצבור מפני הצרות. בית דין והזקנים יושבין בבית הכנסת ובודקים על מעשי אנשי העיר מאחר תפלת שחרית עד חצות היום. ומסירין המכשולות של עבירות. ומזהירין ודורשין וחוקרין על בעלי חמם ועבירות ומפרישין אותן. ועל בעלי זרוע ומשפילין אותן. וכו' ומתחננים וזועקים ומתוודים כפי כחם: (הלכה יז)

הנהגת השי"ת למעלה מהשגותינו

אם נשים לב לא דיבר הרמב"ם כלל לעיין במהות הצרה וב'סימנים' שונים או לאמוד בשכלנו מה ה'מידה כנגד מידה' שעל כן באה עליהם

בזה יובן אמרם ז"ל שגם הוצאת מטבע אחר ממה שרצה להוציא זהו נכלל בגדר "יסורין" ולכאז' מי משים אל לבו אם מטבע זו יוציא או אחרת או שמוציא כמה מטבעות ובורר לו מיד ליד ובדרך כלל לא יעשה גם 'עסק' מזה כ"כ ומכאן ועד הגדרתו בכלל "יסורים" זהו קצת תימה. אמנם להנ"ל שהאדם בא למדרגה זו ולהתקשרות כזו לאלוקיו וכשצריך מטבע פלונית ומכנים ידו לכיסו להוציאה הנה מצד היושר והדין היה צריך לצאת לו מטבע שחפץ בו ואם לאו זהו יסורים – מוסר ה' לעבדו הנאמן שיש איזה חסרון וחטא בעבודתו את האל לפי מדרגתו, אשרי המחכה ויגיע.

הצרה הזאת אלא תשובה כללית ובדק בית פנימי על כלל הרעות הנעשים תחת השמש, והם פשטות מטרת היסורים לכוון ולעורר את האדם לדרך הישר^ג.

אמנם מצאנו בתורה הקדושה עונשים רבים וכבדים על חטאים ואי ההליכה בדרכי ה', אם כי לא תמיד יש לנו את היכולת להוכיח אם עונש זה אכן בא על חטא מסוים, ואב לכולם אמרם ז"ל בברכות (ה:): לרב

^ג ר' סנהדרין (קא.) ת"ר כשחלה ר' אליעזר וכו' נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא זו מניין לך אמר מקרא אני דורש (מלכים ב כא-א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים [וגו'] ויעש הרע בעיני ה' וכתוב (משלי כה-א) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה [!?] אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין שנאמר (דברי הימים ב לג-י) וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחושים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה וכתוב (דברי הימים ב לג-יב) ובהיצר לו חילה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני (ה') אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים הא למדת שחביבין יסורין.

ור' דרשות הר"ן (דרוש י' ועתה ישראל) וז"ל ומן הנראה שכל מה שהפליגו רז"ל לשבח ענין היסורים שאמרו שכל מי שהשי"ת הפין בו מדכאו ביסורין וכו' שמפני שהדמיון הנטוע באדם נלחם עם השכל תמיד ומבקש לטרדו מן העולם והדמיון הזה הוא נכנע מתוך צרה, נמצא שהשי"ת מתחסד עם ברואיו כשמביא עליהם יסורים שמתוך כך תש כחו של יצר הרע והם מתרצים לבוראם, ועל דרך זה נראה לי שהם יסורין של אהבה שהזכירו רז"ל וכו' ולהרמב"ן ז"ל דרך אחרת אלא שאיני מאריך שלא להטריח את הציבור עכ"ל.

ובפשטות לכאן אין הכונה לזיכור בלבד ואינו מבואר כ"כ ל' אהבה דוקא ויותר יוצדק לשון יסורים של חסד, אך בהמשך דבריו מפרש מענין לענין אמרם ז"ל תשב אנוש עד דכא עד דכרובה של נפש (ירו' חגיגה פ"ב ה"א) וז"ל כי כאשר תקרינה תלאות אין הדמיון הנטוע לאדם נלחם עם השכל ולכן קל אצלו לאחוב את השי"ת ולהתענג במה שטבעו נוטה להתענג בו עכ"ל.

(ועי' בגמ' בבא מציעא (פד:-פה.) שקבלו ר"א ברשב"י ורבינו הק' יסורים על עצמם וברש"י שם שר"א קבל יסורים לכפר חטאו ובהמשך הגמ' אי' שמאהבה באו ומאהבה הלכו ויל"ע היטב בכל זה).

הונא ומי חשיר הקדוש ברוך הוא דעביר דינא בלא דינא צי, אך מהו החטא, הנה רב הונא בגודל קדושתו יכיר יכירנו לדעת איזה הוא שיבה ורפא לו אבל מה יעשו אזובי אבן קיר יזעקו ואין מושיע, על ה' ולא ענם.

יתירה מכך יש והקב"ה כלל לא 'מתחשב' עם בריותיו בדיוק בצורה בה שכל קרוצי חומר מסוגלים להבין, הן בענין השכר לעושי טוב והן בענין העונש לעוברי מצוותיו צי. כגון מה שאמרה תורה אם בחוקתי תלכו וגו' ואם בחוקתי תמאסו וגו' (ויקרא כו ג), השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ועצר את השמים (דברים יא יז) לא התקיימו במלואם בכל דור ודור ואין זה כל סתירה לפתוב כיון שיש לפעמים חשבונות שמים

צ"ר עוד בסנהדרין (שם) אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן כמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו למה אתה משחק אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חם ושלום קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח אמר לו עקיבא כלום היסרתני מן התורה כולה אמר לו לימדתנו רבינו (קהלת ז-כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

צ"ח וזה מעקרי טענות אליהו לאיוב בפנים הספר (לה, ב-ז) הִזָּאת חֲשַׁבְתָּ לְמִשְׁפָּט אֲמַרְתָּ צִדְקִי מֵאֵל (וכי המענה הזאת חשבת למשפט צודק שאמרת צדיק אני יותר מהאל כי אני עשיתי הצדק והוא יעשוק הגמול במה שמסר הכל ביד המערכה, מצודות). פי תאמר מה יספן לך מה אעיל מחטאתי. אָנִי אֲשִׁיבָה מִלֵּין וְאֵת רִעִיָּה עֲמֹד (ר"ל כמו שאני חולק עמך כן אני חולק עם רעך כי הם שפטו שהיסורים באו עליך בעבור מרבית העון ולבבי לא כן יחשוב, מצודות). הִבֵּט שָׁמַיִם וַרְאָה וְשׁוּר שְׁחָקִים נָבְהוּ מִפְּנֶה (ואחרי שהוא גבוה ואתה נמוך ואין לו תועלת ברשעך וצדקך למה תתפאר אליו בצדקך, רש"י. וראה עצם תבניתו שאין לו ערך ויחס עמך אשר גבהו ממך מאד ומרחק רב ממך עליהם, מצודות). אִם חָטֵאתָ מֶה תַּפְעֵל בּוֹ וְרַבּוֹ פְּשָׁעֶיךָ מֶה תַּעֲשֶׂה לּוֹ (ר"ל וזמן השמים תשפוט על היושב ממעל לו אשר אם חטאת מהו הדבר אשר תוכל לפעול בו, מצודות) אִם צִדְקָתָ מֶה תִּתֵּן לּוֹ אוֹ מֶה מִיָּדְךָ יִקַּח (וכן אם תצדק מהו הדבר אשר תתן לו בזה או מהו הדבר אשר יקח מיידך, מצודות).

אחרים שבעבורם הקב"ה מיטיב לבריותיו ואין אתנו יודע עד מהצ', ובגמ' (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב, ומובא כאן כלשון רש"י במלכים א')

¹³ כעין מה שאמרו בברכות וקל זועם בכל יום ואין בריה יכולה לשער מתי, וא"כ ישאל השואל למה כועס אם אין לזה השפעה בתחתונים, וכן אמרם (ברכות כט:): אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה יהיו כל צרכיהם לפניך ואין בזה כל סתירה אצל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

ודוגמא בעלמא, ידוע הסיפור (המובא בספר המעשיות לר' נסים גאון), שרבי יהושע בן לוי התפלל הרבה שיתגלה אליו אליהו הנביא, ולבסוף זכה ונגלה אליו, ובא לקראתו ויאמר לו מה רצונך, ויאמר לו ר' יהושע נכסף נכספתי ללכת עמך ולראות מעשיך בעולם, שאועיל ממך ואלמד חכמה גדולה ממך, ויאמר לו אליהו לא תוכל לשאת כל מה שתראה במעשי ופועלי, ויאמר לו ר' יהושע, אדוני לא אשאל ולא אנסה ולא אמריח עליך בשאלה, שרצוני לראות מעשיך ודבריך האידך הם ולא יותר, ויעש עמו אליהו תנאי שאם יבקש ר' יהושע ממנו סיבת מעשיו, יפרד ממנו ולא ימשיך ללוותו. וילכו שניהם יחדיו עד שהגיעו לבית איש מסכן ואביון, ולרש אין כל, כי אם פרה אחת שהיתה עומדת עמו בחצר והאיש ואשתו היו עומדים פתח השער ויצאו לקראתם והכניסום בכבוד ונתנו להם לאכול ולשתות, ויהי בבוקר ויקומו ללכת לדרכם, ויתפלל אליהו על הפרה שתמות, ומתה מיד, ותמה ר' יהושע בנפשו וכי לא היה מגיע שכר לעני זה על הכבוד אשר עשה לנו אלא להרוג את פרתו ואין לו זולתה. ויאמר אל אליהו אדני למה המתת את פרתו של האיש הזה והוא עשה לנו כבוד, וענה אליהו ואמר לו זכור את התנאי שהיה ביני לביןך שתשתוק ותחריש, ואם רצונך הפרד מעלי ואודיעך את הסיבה, ושתק ר' יהושע והמשיך בדרכו עם אליהו הנביא. ויהי היום ויבאו אל בית עשיר אחד ולא השגיח עליהם, וישבו בביתו בלא אכילה ושתיה, והיה לעשיר זה קיר שנפל, ולפני שהלך אליהו בנה לו את הקיר, והתפלל ר' יהושע. ואח"כ הלכו למקום עשירים גדולים, והגיעו לבית הכנסת המפואר, ולא הזמינום לביתם אלא הביאו להם פת ומים לבית הכנסת, וכשיצאו ברכם אליהו שכולם יהיו ראשים, ואח"כ הגיעו למקום אחר וכבדום מאוד, ודאגו להאכילם ולהשקותם וכשיצאו בירכם אליהו, שאחד יהיה ראש ולא כולם.

ולא היה יכול ר' יהושע להתאפק, והסכים להפרד, וביקש מאליהו הנביא שיסביר לו את מעשיו, ואמר לו אליהו עד שיש בידך להפרד ממני אני אפרש לך הכל ואודיעך סוד הדברים, דע כי האיש שהרגתי את פרתו, אותו היום היה נגזר על אשתו שתמות, ואני התפללתי לאל להיות פרתו פדיון נפשה, ועוד ראיתי על ידי האשה, טובה הרבה ותועלת גדולה בביתו. והאיש העשיר היה יכול למצוא אוצר מתחת הקיר, ולכן בניתי לו שלא ימצא. והאנשים שהתפללתי עליהם שיהיו כולם שרים וראשים, לפי שהיא רעה להם ומחלוקת גדולה בעצתם ומחשבותם, לפי שכל מקום שבו הרבה ראשים נשחת ונחרב ונאשם, והאנשים שהתפללתי עליהם שיהיה להם ראש אחד, היא טובה להם, וישוּבו לעצה אחת, ורוח מחלוקת לא יבא

פט"ז) שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו, אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיימה, וקללת משה רבינו לא נתקיימה, שנאמר 'וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם, וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים', והרי כל ישראל עובדין עבודה זרה, ואין גשמים נעצרים, מיד ויאמר אליהו וגו' עכ"ל, כלומר לולי שאחאב מכעים את אליהו ו'מכריחו' לקבל את מפתח של גשמים מיד הקב"ה, לא היו הגשמים נעצרים ומדוע, למה 'הוצרך' כביכול לשמוע את הטענה מפיו של אחאב ולא לקיימה מיד ככתוב בתורה.

חז"ל הק' קובעים כי על שלוש עבירות נשים מתות יולדות וכו' (שבת לב.), נשים או בנים קטנים מתים בעוון נדרים או בעוון ביטול תורה או בעוון ציצית או בעוון תפילין (שם): והרי רחל אמנו הצדקת הכלולה שתקש בלדתה והיא זכת כפיים וברת לב.^צ

עליהם, ולא תחליף עצתם ולא תופר מחשבותם, על כך יאמרו המושלים "ברוב חובלים תטבענה ספינות" וכן אמרו "בראש אחד תתישב עיר".

ועוד צוה אליהו ואמר לו, הנני הולך מעמד לכן אודיעך, אם ראית רשע שהשעה משחקת לו, אל יסיתך יצרך ואל תתמה עליו, לפי שהיא לרעתו, ואם ראית צדיק מיצר ודואג ומצטער כל ימי חלדו ויגע ועמל ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל או יסורים באים עליו, אל יחרה אפך ואל תכעס ברוחך ואל יתעך יצרך ולבך לחשוב שום ספק ביוצרך, כי צדיק ה' וצדיק דינו ועיניו על דרכי איש, ומי יאמר לו מה תעשה, עכ"ל.

^צ ומה אם קללה יעקב את אשר ימצא וגו' ואמרו חז"ל (מובא ברש"י) דהוי כשגגה היוצאת מלפני השליט ולכך מתה וגם אמרו ז"ל (מכות יא.) קללת ת"ח אפילו על תנאי היא באה, מ"מ אכתי תקשי למה הוא כן? מה פשעו ומה חטאו של המקולל והוא זך צח ובר.

ואטו כי רוכלא איזיל ואמני כמה פעמים יש בש"ס מזה ולא תמיד אפשר למצוא קשר ביניהם. ולהלן מספר דוגמאות. בעוון שנאת חנם מריבה בתוך ביתו של אדם וכו' בעוון חלה מארה משתלחת וכו' (שם לב:) אין הגשמים נעצרים אלא בעון גזל (תענית ז:), בשביל ד' דברים המאורות לוקין וכו' בשביל ד' דברים בעלי בתים נמסרים למלכות וכו' (סוכה כט.). שונה מכולם הם הנגעים שבאים במפורש ואך ורק בעוון לשון הרע (ואם אין לו חטא ודאי שימצא מטמון בקירות הבית) כמפורש בש"ס וברמב"ם, והנגע נעלם כלעומת שבא ברגע שישוב בתשובה (עי' בתוס' במס' נדה ב: ד"ה התם ובהקדמת אדו"ז ב' תרומת הכרי ז"ל ד"ה בתנחומא) ובגמ' ב"ב (שם), על מראות נגעים, מזבח כפרה הוו יסורין של אהבה לא הוו [ואגב אעיר את אשר אתי בגמ' מגילה (ח:) והנה נרפא נגע הצרעת מי שצרעתו תלויה

ברפואות יצא זה שאין צרעתו תלויה ברפואות אלא בימים, ותמ"ה יקרא איזה רפואות יכול ליקח המצורע ויתרפא, ואולי הגירסא יצא זה שצרעתו תלוי ברפואות עדה"כ רפואות תהי לשרך (משלי ג ח) והוא שם תואר כמו רפואה].

"יש נספה בלא משפט"

דוגמא נוספת ומוהבכת לאי הבנתנו את דרכי הגמול נמצאת בגמ' חגיגה (ד:): רב יוסף כי מטי להאי קרא בכי "ויש נספה בלא משפט" (משלי יג, כג). שואלת הגמ' "מי איכא דאזיל בלא זמניה"? אין! כי הא דרב ביבי בר אבאי הוה שכיח גביה מלאך המות אמר ליה לשלוחיה זיל אייתי לי מרים מגדלא שיער נשייא [הרוג את מרים המקלעת שיער הנשים, רש"י] אזל אייתי ליה מרים מגדלא דרדקי, אמר ליה אנא מרים מגדלא שיער נשייא אמרי לך, אמר ליה: אי הכי אהדרה? אמר ליה הואיל ואייתיתא ליהוי למניינא [למספר המתים]. חזר ושאל מלאך המות את עוזרו, אלא היכי יכלת לה [מאחר שלא הגיע זמנה, רש"י]? [משיב השליח של מלאך המות]: הות נקיטא מתארא בידה [היתה אוחות בידה האוד של תנור, רש"י] והות קא שגרא ומחריא תנורא [מכבדת את התנור, רש"י] שקלתא ואנחתא אנגבה דכרעה קדחא ואיתרע מזלה [הושיבתו על גב רגלה ונכות והורע מזלה, רש"י] ואייתיתא א"ל רב ביבי בר אבאי אית לכו רשותא למיעבד הכי? אמר ליה "ולא כתיב ויש נספה בלא משפט"?...! (וזה דלא כב"ר וירא פמ"ט).

במס' שבת (נד:): אמר רבי אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורים בלא עוון ופריך עליה הש"ס ומסיק דיש מיתה בלא חטא ויש יסורים בלא עוון (המהרש"א בח"א כ' שאינו ענין להא דאי' במס' שבת (נה). יש מיתה בלא חטא, כי שם הכונה שמת בזמנו משא"כ כאן מדובר שמת בלא זמנו עכתו"ד, וצ"ע ממה דאי' שם ויש יסורים בלא עוון, מה שיד לתת בזה שיעור בזמנו או שלא בזמנו, וכן מוכח מהתוס' ברכות (מו: ד"ה מר ומובא להלן) שכוונת הגמ' לומר שעצם המיתה יכולה להיות שלא במשפט, והאמת שנחלקו בזה הראשונים אם יש יסורים בלא עוון דלהרמב"ן (שער הגמול דף צ"ג מס' תורת האדם דפוס ויניציא, כמו שהביאו החיד"א בפתח עיניים בשבת שם) אתותב ר' אמי רק ממה שאמר אין מיתה בלא חטא אבל מיסורין לא אתותב, וקיי"ל אין יסורים בלא עון, אבל התוס' (שבת שם ד"ה וש"מ) כ' דאע"ג דלא איתותב בענין היסורים מ"מ מסיק הש"ס דאיתותב לגמרי וקיי"ל יש יסורים בלא משפט, עי' אור חדש חיבורו של המהר"ל על מגלת אסתר בהוצאת מכון ירושלם בהקדמה הערה 525 שמדר"ח (פ"ד מי"א) נראה שמסתפק בזה, אך מח"א לר"ה (טז). בגמ' כמאן מצלינן מוכח שנקט בפשיטות דיש יסורים בלא עוון וצ"ע).

הרי לנו מקום שהמלאכים ועושי דבריהם לוקחים לכאורה את ההחלטות לידיהם בלא משפט, והדבר מעורר תמיהה עצומה. אנו יודעים (מו"נ ח"ב פ"ז) כי המלאכים הם 'שכלים נבדלים' מקיימי רצון ה' בשלימות ולמרות שהם בעלי בחירה אין להם יצר הרע המטם לעשות רע, איך יתכן שהמלאך נטול הנמייה מלעשות ההיפך מרצון ה', יקח את האדם קודם זמנו (או ייסרו) בלא משפט כלומר בלא שכך גזרה חכמתו ית'?

ובמשך הדורות עמדו הצדיקים ועוררו שצרה זו באה לנו בעוון פלוני ורדיפה זו בעוון אלמוני, עד לדור אחרון, עי' שו"ת דברי יציב (יו"ד סי' לא ושם העתקה מדברות קדשו בל"ג בעומר תשל"ו) להגה"ק מקלוזנבורג זי"ע שהסיבה שכה מתרבה רח"ל גילוי המחלה הנוראה משום שאין מקפידים על חמירא סכנתא שגילו לנו חז"ל כגון הרחקה בין דגים לבשר ומים אחרונים לבטל מלח סדומית ואוכלים ומשקים מגולים וכדו'. בפקוד את כלל ישראל שואת גרמניה במעלליה ובנוראותיה המסמרים סערות ראש, עמדו צדיקים וגילו את אוזנו לאמר כי היה זה בעוון ההשכלה-הרפורמה וההתבוללות (ר' דבריו הנוראים של ב' המשך חכמה בפרשת בחוקתי), הגדיל לחזק אמונת אומן של

כמו"כ יש לתמוה בגמ' (שם טו.) בסיפור הידוע עם 'אחר' שראה את מלאך מט"ט יושב ומכך בא לידי כפירה וכעונש על כך הלכו את המלאך בשישים מלקות של אש, נשאלת השאלה וכי מלאך עושה דבר ברצונו? מדוע יענש על כך? אפשר היה לתרץ כי באמת יש למלאכים בחירה כמובאר בדברי הרמב"ם שם וא"כ ב"שווג" יכולים לטעות וכדוגמת שליח מלאך המות ואי שימת לבו של מט"ט, אך לא במכוון לעשות נגד רצונו ית', אבל מליבא לפומא נראה שתירוצן זה הוא מפטומי מילי.

לא זו אף זו שגמ' ברכות (מו:) אי' שבבית האבל יש לברך: "הטוב וְהַמְּטִיב, אֵל אֱמֶת, דִּיין אֱמֶת, שׁוֹפֵט בְּצֶדֶק, לֹקֵחַ בְּמִשְׁפָּט נַפְשׁוֹת, וְשֹׁלֵט בְּעוֹלָמוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּרִצּוֹנוֹ, כִּי כָל דִּרְכָּיו מִשְׁפָּט וְכוּ', וְכַתְּבוּ הַתּוֹם' (ד"ה מר) בשם בה"ג "דאין לומר במשפט דקיימא לן דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ומיהו בכך אין למחקו" עכ"ל. הברכה מבוססת על הפסוק בדברים (לב ד) "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא", לא יתכן שתהיה שיטה שלימה החל בדברי רבי אמי בשבת וכלה בפסק הבה"ג שתספור את הנחת היסוד האמוני הכל כך בסיסית שהקב"ה אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, והדבר פשוט כל כך שאינו צריך לפנים, את קושי הענין אפשר לתמצת בשורה אחת: כתיב "כי כל דרכיו משפט" וכתיב "ויש נספה בלא משפט", הכיצד? התשובה לכך נמצאת בלשון תלמידי ר"י (שם) "ותימה גדול הוא זה, שאחר שאומר אותו בגמ' האיך לא נאמר אותו, שאע"פ שיש מיתה בלא חטא, כל דרכיו משפט והוא יודע למה עושה כן", תר"י אומרים: איננו יודעים את התשובה, אבל הוא יודע למה עושה כן! כלומר, חלק מהנהגת הקב"ה על כל פרט ופרט הוא גם כזה הנראה כבלי משפט.

ישראל מאמינים בני מאמינים הגרש"ד פינקוס זצ"ל תחת אחד השיחים, שהשואה לא היה עונש אלא ניתוח...
וכלשון החזו"א:^{צח} "הבער כשרואה חייט גוזר בגד חושב שהינו משחית, ואינו מכין שבעצם החייט מכין בגד חדש".

אמנם האדם יש לו נטיה לקבוע ולהשיג איכות ה' ומהותו כביכול, לפי המאורעות או הנהגת השי"ת בעולם אם לטובה משמע שהשי"ת רצונו להיטיב ואם עת זעם בעולם משמע שהשי"ת כביכול כועס^{צט}, וזה כאמור טעות במקרים רבים^פ כי זה כמה רשעים שמכעיסים וממרים אותו ית' ומתענגים במרעה שמן וטוב, ומאידך כמה צדיקים יראי אלוקים המשמחים לשכינה הק' ומעלים שעשועים לפניו ית' בכל עת והמה מדוכאים ומחוללים, ואוי לנו לקשר בין הנהגת השי"ת את עולמו ולהשליך מזה על קיום חוקיו ומשפטיו או שלילתם ח"ו, והיה אם המצא תמצא איזה קשר הוא רק לפי מה שמגלים לנו אחד מעבדיו הנביאים

^{צח} (מו' בספר כפתור ופרח להרב גרשון גולדשלגר, ב"ב).

^{צט} בגמ' ברכות וקל זועם בכל יום ועובדא דריב"ל וא"ת א"כ למה כועס אם אין זה בא לידי ביטוי בשום צד, ואלא שהוא מפלאי תמים דעים וכמה שהורשנו נתכונן ואין לנו עסק בנסתרות.

ונסמך לזה עובדא מעניינת שאירע אצל הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע שכל פעם בעת הכנסו לסדר ליל פסח היה 'כועס' על משמשו פעם על השלחן שאינו במרכז פעם על הגביע שרחוק מידי... שנה אחת החליט הגבאי שהוא אינו 'מפספס' שום פרט וערוך ערך את השלחן הערוך, לא בערך אלא במופלא שבערכין, דבר דבור על אופניו אחת מהנה לא נעדרה והאמת היתה נהדר"ת, וכשנכנס הרבי ועמד במקום שעמד ויָרָא שהמשמש את הכל עשה יפה בעתו ובמקומו, אשתומם שעה אחת, אחר פנה אליו ברוגז: "למה סדרת הכל מדויק וכי אינך יודע שיש לי 'ענין' לענות בו"...

^פ ר' ספה"ק 'תומר דבורה' על הנהגת השי"ת בעולמו בחדש וברחמים אע"פ ואע"ג וכו'. ובגמ' (ירושלמי פאה פ"א, ויק"ר כו, ב) דורו של אחאב יוצאים למלחמה ונוצחין דורו של דוד ושאל יוצאין ונופלים משום שהיו ביניהם דליטוריא ע"ש, הגע בעצמך וכי זו הוכחה שהקב"ה מרוצה ממצבם ושוויתר להם על ג' עבירות וביטול שמיטין, לא כי אלא זו דוגמא מובהקת לחשבונות שמים, ועי' עוד ברמב"ם (פ"ו מהל' תשובה הלכה א-ג).

או הצדיקים שבכל דור ודור^{קא}, אבל להסיק עי"ז שמבינים אנו בבירור למה עשה ה' דוקא ככה, בזה יחד כולם הודו והמליכו ואמרו מי כמוך באלמים ה' (גיטין נז:) ולו דומיה תהלה.

ולי מה יקרו אמרי חיים הם למוצאיהם הגה"ק ר' חיים מאיר מויז'ניץ זי"ע שאמר לקבוצת ניצולים שנכנסו אליו לאחר השואה לשאול אותו למה עשה ה' ככה, לדעת מה זה ועל מה זה, האדמו"ר זי"ע צריך היה לענות תשובה מכרחת לכל טענה על הנהגתו ית', כי מה שלא נסביר בזה אם מסיבה כזאת או אחרת, עדיין לא העלנו ארוכה ולמה דוקא כך ולמה דוקא אנחנו וכו', ופיהו פתח בחכמה וחרעים בקולו: א גאט וואס איך קען פארשטיין, וויל איך נישט דינען [אלוקים שהנני יכול להבינו אין ברצוני לעבדו]...

ובנוסף אחר בשם החזו"א (שם) שענה ליהודי שבקש 'הסבר' לשואה האיומה, "וכי מי שאינו מבין גמרא יכול לשאול על התוספות"?!

ואין בכך כל סתירה לכל האמור למעלה מתורה וש"ס, כי הם אמרו להרחיק את האדם מן העבירה למען דעת דיש דין למעלה ויש דיין ועל הכל יביא א' במשפט על כל נעלם, ואם נעלם ממך הוא נעלם.

הרבדים שבספר איוב

ספר איוב מגלם במהותו ענין יסודי זה. שהרי איוב עצמו לא 'נבח' בדיון עליו בבית דין של מעלה, אינו מודע לכך שהכל מן השטן בא לו, כמו"כ במענה ה' לאיוב לא מפורש מילה וחצי מילה על אודות הטאיו אדרבה הוא מקבל 'אישור' כביכול מבורא עולם שדיבר 'נכונה', היינו

---

^{קא} בחזו"ל (ברכות ה.) ובראשונים (ר') בפירושיהם לאיוב ועוד) ובמיוחד בתורת הסוד (ר') זוה"ק משפטים דא רזא דגלגוליא וספר הגלגולים להאר"י הק') על כמה מן סוגי הסיבות ו'חשבונות שמים' שיתכן כי בעבורם סובל האדם או כל יציר נברא, ולא הרחבנו בענין כלל כדי שלא נצא מן המכוון.

באמת ובתמים ובכנות. עם כל זה איוב מקבל את מענה ה' ומסיים בכך את הנסיון, ומתורצות לו כל קושיותיו בלי הסבר של ממש על סיבת היסורים.

מאידך, אנו לומדי הספר הקדוש הזה, כבר יש לנו את ה'הקדמה' למעשה, את ההסברים והטעמים מחו"ל, הן על פי נגלה והן בתורת הסוד בזוה"ק וברמב"ן, אנו כבר יודעים את אשר לא ידע איוב (עכ"פ כפשוטו), וזאת כדי ללמדנו כי אכן יש חשבונות שמים וכו', אבל נקודת הספר היא, שאיוב עצמו לא ידע ואי ידיעה זו היתה התשובה לשאלותיו, זאת היתה כוונת ספר איוב כולו.

דומה, כי להשלמת היריעה והמטרה שלשמה נועד הספר, לו היה מתבאר בפסוקי מענה ה' לאיוב את סיבת חטאו היה כותב הספר כביכול חוטא אל המטרה, עדיף היה אם כן שתשאר שאלת סיבת היסורים של איוב ללא מענה...

סיכום: א) לא חשיד הקב"ה לעשות דין בלא משפט, על האדם לחזור בתשובה ולפשפש במעשיו טובא כשבאים עליו יסורים ואם הוא מתעלם מכך הרי זה אכזרי על נפשו וגורמת לו יסור אחר יסור רח"ל (והם מענות רעי איוב בספר).

ב) גם אם פשפש ולא מצא ולפי קוצר דעת האדם באים עליו היסורים, בהעדר 'סיבה' הנראית לעין, מחויב הוא להאמין כי היסורים לטובתו מחמת חשבונות שמים שאין בדעתו להשיגם, ויכול ח"ו לאבד את הזכות כשאינו מקבלם באהבה.

נסיון

בכל זאת כותב הספר מגלה לנו מעט מן המכוסה בקטרוג השטן על איוב, שהיה כאמור צדיק ממש (א' ט-יא). ויען השטן את יהוה ויאמר החנם ירא איוב אלהים: הלא את שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר

לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ: ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך:

כלומר השטן מקטרג על איוב שאין יראתו את השם שלמה כי אם תוצאה מרחבותו ומפני שיושב בכבודו של עולם ומיראת העונש ואהבת הגמול פוחד להמרות את פיו, לא מפני פחד ה' והדר גאונו ומציע להשי"ת לערוך לאיוב מבחן באמונה. המבחן היה קשה...

לאור האמור, הספר בא ללמד כל אחד בשעת נסיונו הוא שמלבד חשבון הנפש עליו אותו לערוך (כנ"ל בחלק 'חשבונות שמים'), יש לו את ההזדמנות להוכיח על אהבתו את ה' ללא סייג, בכך להתקשר אל השי"ת ביתר שאת ויתר עז, ולגלות בנפשו עומק נוסף בקשר נפשו עם אלוקיו (כדלהלן בחלק 'יסורים של אהבה') ועל זה דרשו דורשי רשומות נסיון מלשון נתת ליראך גם להתנוסס.

יסורים של אהבה

ובאמת כבר אמרו במסכת ברכות (ה.), אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו **יפשפש במעשיו שנא'** (איכה ג מ) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה', **פשפש ולא מצא** יתלה ב בטול תורה שנאמר (תהילים צד יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, **ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם** שנאמר (משלי ג-יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח^{קב}.

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו **מדכאו ביסורין** שנאמר (ישעיה נג י) וה' חפץ דכאו החלי, יכול אפילו לא קבלם

^{קב} ר' לעיל הערה צד והלאה.

מאהבה תלמוד לומר (ישעיה נג-י) אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת.^{קג}

וברש"י יסורין של אהבה. הקב"ה מייסרו בעוה"ז בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכויותיו, [ונכמו שנראה להלן משמשת טענה זו לבלדד השוחי כנגד איוב], ובחי' מהרש"א (שם) ^{קד} כשלא מצאת לתלות לא במעשיך ולא בתורתך אל תמאם ותהרהר ח"ו אחריו כעובדא דאיוב, אבל תחשוב שיסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר וגו', עכ"ל.

לא עוד אלא שכל הוויתו של איוב לא נוצר אלא בשביל ללמדנו יסורים של אהבה מה הם כדאי' במדרש (בר"ר ל, ח) איוב היה מתוקן ליסורים ובעין יוסף, כי ה' חפץ דכאו להראות כי ה' צדיק יבחן ע"כ, הרי שאם היה איוב זוכה ומקבל את היסורים באהבה גמורה היו הם אלה יסורים של אהבה.

ואמרו חז"ל (ילקוט שמעוני פכ"ג, פסי"ר, מז, כ) איתא אמר ר' חנינא בר פפא אילולי כבש כעסו ולא קרא איוב תגר כשבאו עליו יסורין, למידה גדולה ומשובחת היה בא, כשם שאומרים עכשיו אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב, היו אומרים אלוקי איוב ע"כ, כלומר אילו

^{קג} הגמ' נותנת אף סימנים לדעת מה הם יסורים של אהבה ופליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר שיסורין של אהבה הם כל שאין בהן בטול תורה, וחד אמר כל שאין בהן בטול תפלה, ושיטת ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן שאלו ואלו יסורין של אהבה הן.

[במאמר המוסגר: עוד שם, ואם קבלם מה שכרו (ישעיה נג-י) יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' (ישעיה נג-י) וחפץ ה' בידו יצלה, בפשטות צ"ע].
^{קד} ובפשטות היה מקום לחלק בין יסורים של אהבה לבין קבלם מאהבה, אבל זה אינו לפי מה פירוש המהרש"א הנ"ל, כלומר שאם אינם מקבלם מאהבה אינם יסורים של אהבה, והחסבר בכזה לענ"ד כי אם מקבלם באהבה שוב אינם מקשרים ומעמיקים את קרבת ה' אליו על ידיהם ודו"ק.

היה איוב מקבל את יסוריו באהבה היה זוכה להיות רגל רביעית במרכבה...קה

ואהבה זו צריכה ביאור. הכתוב צווה, למען נסות אתכם בא האלהים לדעת הישכם אוהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם (דברים יג, ט) ור' דבריו הנפלאים של הר"ר יהונתן בספרו יערות דבש (ח"ב דרוש ו' ד"ה וזהו שקונן) וז"ל אשרי אדם העובד לה' באהבה יתירה ואמרו גדר אהבה שיתן אל לבו אילו יצוייר – אף שהוא שקר, מ"מ, אילו יצוייר – שעל ידי עשיית מצוה סופו יורש גיהנום ועל ידי עבירה סופו יורש גן עדן מ"מ יניח עבירה ויעסוק במצוה כי כל מגמתו לעשות רצון הבורא ואין חפצו כלל במה ששיגורו מהצער והנזק או התענוג והעדן^ק.

^ק ומי זכה להיות במקומו, דוד המלך ע"ה. מתי זכה לזה, כשברח מפני אבשלום בנו והוא גולה למדבר יהודה ובדרך מוצאו ראש הסנהדרין שמעי בן גרא ומשליך עליו עפר ואבנים ומקללו קללה נמרצת ברורה ומפורשת... עם פתיחת ראשי התיבות (שבת קה)... ודוד מה מגיב, ה' אמר לו קלל !!! אז זכה דוד להיות רגל ד' שבמרכבה.

^ק כמובן שזוהי דרגה גבוהה מאוד באהבת השם מ"מ זה נותן לנו פתח להבין גדר האהבה מה היא וזה תשלום לשון הרמב"ם (סופכ"ג) על דרך שאמרו עושים מאהבה ושמהים ביסורים (שבת פח:) וע"ע בחת"ם (פרשת קרח ד"ה בקר ויודע ה') וז"ל קיימא לן בישראל היום הולך אחר הלילה ובבן נח. הלילה אחר היום ובקדשים גם כן הלילה הולך אחר היום, "דהרי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה (אבות פ"ו, יא), ונמצא כל חיי עולם הזה הכל מעשה תענועים חושך ולא אור, לולי אנו מצפים ומקוים לדבקה בו באחרית כי הוא חיינו ואורך ימינו, למען נשיג לבסוף לחיי עולם הבא, נמצא היום הולך אחר הלילה של עולם הזה, אבל בבן נח הלילה הולך אחר היום, דבני נח עיקר גדולתם בעולם הזה ולעולם הבא נדונים בגיהנם, אמנם יש קדושי עליון צדיקים גמורים שאינם חפצים כי אם לעשות רצון הבורא, ויפה להם שעה אחת בתורה ומצוות בעולם הזה מכל חיי עולם הבא וכדאיתא בילקוט תהלים (רמז תש"ו) "ואף על פי שלפי דעתו אבד עולמו בזה, מכל מקום שלא יתחלל שם שמים על ידי עשיית העגל שיהרגו ישראל, עשה ככה שיהיה כל האשמה תלויה בו, עע"ש.

ובזה אפשר לבאר אמרם ז"ל (ברכות ה:) רבי חייא בר אבא חלש, על לגביה ר' יוחנן א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן א"ל הב לי ירך יהב ליה ידיה ואוקמיה עכ"ל, וכן היה מעשה שם אצל ר' יוחנן עצמו שאמר כן, והוא תמוה וכי לא היו במדרגת עושים

אם הגענו עד הלום ניתן לומר – באירוניה – אף יתירה מכך שאף הבנה זו של איוב שהיה צריך לבא אליה מלכתחילה, היה חלק בלתי נמנע מיסוריו הפזיים והנפשיים, היות שאיוב חפש את השלמות ועבד את השם בדרגה עילאית שהיה שייך בזמן ההוא, ברגע אחד מצא עצמו מחוסר אמונה וחסר כל, מצב זה היה אמור להוביל אותו למסקנה המתבקשת שיש "חטא" (מל' חסרון) בעבודתו^ק, כי איבוד האמונה הינו העונש והקושי הגדול ביותר שקיים עלי אדמות.

סיכום: יסורים של אהבה הינם לזכות את המתייסר הן בשכר לעתיד והן בחיזוק והידוק קשר האהבה בינו לבין קונו^ק ועל ידי כך זוכה האדם לעלות מעלות רמות בדבקות השם והשגתו יתברך.

מאהבה ושמחים ביסורים, בפרט שידעו שלא מחמת חטאם הם לוקים והראיה שאמרו ולא שכרן, אמנם להנ"ל יומתק מאד כי אע"פ שידעו שע"י היסורין יכולים לבא למדרגות רמות בהשגת השם לראות עוזו וכבודו ולהתענג על ה' וכעין דא' גבי רשב"י (שבת לג:): אשריך שראיתני בכך שאילמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך, אמנם הוא לא חפץ במדרגות אלא לעשות רצון ה' דייקא וע"ז אמר לא הן ולא שכרן (ויתכן נמי לפרש כפל הלשון לא הן – להתם חטאת ולא שכרן – לבוא למדרגות עליונות).

מסופר על הרה"ק ה'חקל יצחק' זצ"ל שפעם אחת שאל אותו אביו הקדוש ה'אמרי יוסף' זצ"ל מספינקא "בני יחידי, חז"ל אמרו (חגיגה יב.) כל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום, אנו עומדים חצות לילה ועוסקים בתורה, לאחר התפילה אין לנו מה לאכול להשיב את נפשנו, היכן הוא החוט של חסד. השיב לו בנו, החוט של חסד הוא אע"פ שהוא כן אנו מקבלים הכל באהבה ולמחר גם כן ננדר שינה מעינינו לקום בחצות לילה לעסוק בתורה, ודברי פי חכם חן.

^ק אכן הרמב"ם במורה (פכ"ב) עמד על הלשון 'תם וישר' וז"ל "והנפלא שבזה הענין שלא תאר את איוב בחכמה ולא אמר 'איש חכם' או 'מבין' או 'משכיל' אבל תארו במידות נעלות וביושר פעולות שאילו היה חכם לא היה מסופק עליו כל ענינו".

^ק ובגמ' ברכות (ה.) תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו ית' ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב (דברים ח-ה) כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב (משלי ו-כג) כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות

על מדרגה זו נגעו המפרשים כשדברו במענה אליהוא בסוף הספר, כלומר שיש והקב"ה מנסה את האדם בכדי לרוממו ולקרבו אליו, גם בלי סיבה מוקדמת של חטא בכל צורה שהיא [ויתכן שאף אדרבה היא הנותנת].

תכלית הידיעה שלא נדע

רעיו שלא היו נוכחים בקטרוג השטן, מכח ההנחה הפשוטה דלא חשיד הקב"ה דעביד דינא בלא דיינא (ברכות ה:), היו מוכרחים לתרץ וליישב את יסוריו עם סברות שונות שכולם אמיתיות במצבים שונים, אך אינם מוכרחים בכל מקרה בו השי"ת מכה בשבט עברתו, וכמו"כ יש והקב"ה מנסה את אוהביו והדרך בה הקב"ה בוחר לנסות הינו בלתי ניתן להשגה כלל והוא מפלאי תמים דעים, הגע בעצמך, גם אחרי שברור לנו כשמש שהשי"ת מנסה אותנו בנסיון כל שהוא ואין בידינו את היכולת להבין למה דוקא כך... ולמה דוקא הוא... למה בדיוק עכשיו... מה תועיל לנו התשובה הסתמית – נ פ י ו נ ו ת ! ! !^{קט}

על כרחך שהתשובה צריכה להיות עמוקה יותר, לא ביחס לאדם המתנסה אלא ביחס לא' המנסה, ככל שהאדם יעמיק לנסות להבין את

מוסר עכ"ל, מרצף הגמרות אחר וקודם הסוגיות העסוקות ביסורים של אהבה הרי שמכוון אחד להם שע"י היסורים זכו ישראל וכל אחד למעלה יתירה שלא היה יכול לזכות אליה מבלעדיהם [ולעומק הענין בהרחבה קצת ע"י צדקת הצדיק אות ק"ע].
זאת ועוד שעצם האהבה המתהדקת והמתעצמת יותר אחר נסיון הוא גופא מעלה שזוכים רק אחר עמידה בנסיון מתוך אהבה, על דרך שאמר הרב הדומה למלאך מרן החפץ חיים זי"ע בהלוויית בנו "רבש"ע עד עכשיו היתה אהבתי מתחלקת בינך לבין בני. עכשיו הנני אוהב אותך אהבת נפש בכל לב ומאוד" !, וכן מסופר על הרה"ק הדברי חיים מצאנז זי"ע שאמר בהלוויית בנו "מדרך העולם, כשהולך מאן דהוא ברחובו של עיר והנה חבטה הגונה נוחתת על שכמו מסובב הוא את ראשו לראות במה מדובר אם זה שונא או סתם אדם שאינו מוכר הרי שמיד כועס עד להשחית ואילו כשרואה שהמדובר באוהבו שסך הכל בקש לגלות את אהבתו אליו מיד נהפך לבו לעליצות ושמחה ברע האהוב"...
^{קט} זאת כאמור כשאין בידינו את הדרך לדעת מפני מה באו היסורים וכנ"ל.

הצרה, את המידה כנגד מידה וכדו', כן ילך ויסתבך בנבכי עשתונותיו ואין ביד החבוש להתיר עצמו מבית האסורים, אדרבה ואדרבה ככל שהאדם יבטל את הבנתו ואת רצונו להבין "למה" ויעמיק בגדלות ה' וברום שגב הנהגתו הרוממה, כן ייטב לו וימצא משען ומבטח^פ.

כדי להפליא ולרומם את השי"ת מכל השגה וחשבון שכלי, טעון איפה חיבור עמוק שיכנס אל פונדק אחד כל מה שיעלה בדעת אנוש לטעון בזה הענין ולכל הסתפקויותיו, ומתוך סערת עשתונותיו יופיע הא"ל, ואור

^פ אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם (איוב ט-יז) אמר רבה **איוב בסערה חרף ובסערה השיבוהו**.

בסערה חרף דכתיב אשר בשערה ישופני. אמר לפניו רבונו של עולם **שמוא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב?**

בסערה השיבוהו דכתיב (איוב לח-א) ויען ה' את איוב מן הסערה [כמו מן השערה] ויאמר [וגו'] אזור נא כגבר חלציך אשאלך והודיעני. אמר לו: הרבה נימין (-שערות) בראתי באדם וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהו שתים יונקות מגומא אחת שאלמלי שתים יונקות מגומא אחת מחשיכות מאור עיניו של אדם **בין גומא לגומא לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי?**

מי פלג לשטף תעלה? (איוב לח-כה) הרבה טיפין בראתי בעבים וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד שאלמלי שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות **בין טיפה לטיפה לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי? וכו'**

ודרך לחזיון קולות (שם) הרבה קולות בראתי בעבים וכל קול וקול בראתי לו שביל בפני עצמו כדי שלא יהו שתי קולות יוצאות משביל אחד שאלמלי שתי קולות יוצאות משביל אחד מחריבין את כל העולם **בין קול לקול לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי?** הידעת עת לדת יעלי סלע? (איוב לט-א) יעלה זו אכזרית על בניה בשעה שכורעת ללדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמין לה נשר שמקבלו בכנפיו ומניחו לפניה ואלמלי מקדים רגע אחד או מתאחר רגע אחד מיד מת **בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי?**

חולל אילות תשמור? (שם) אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמין לה דרקון שמכישה בבית הרחם ומתרפה מمولדה ואלמלי מקדים רגע אחד או מאחר רגע אחד מיד מתה **בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי? .**

ובמדרש תנחומא () התעטף בה שפחה באטלם

בהיר יאיר בשחקים, וכשמתוך ערפילי הגשם וחשכות החומר יפציע אור האמונה הפשוטה כבר ממילא מתורצות כל הקושיות.

כי "זאת היתה כונת ספר איוב כולו:

לתת זאת הפינה באמונה ולהעיר שילמדו הראיה מן הענינים הטבעיים, עד שלא תטעה ותבקש בדמיונך, שתהיה ידיעתו כידיעתנו או כונתו והשגחתו והנהגתו ככונתנו והשגחתנו והנהגתנו.

וכשידע האדם זה, יקל עליו כל מקרה ולא יוסיפו לו המקרים ספקות על האלוק.

ואם ידע או לא ידע ואם ישגיח או יעזוב, אבל יוסיף עליו אהבה"...

(לשון הרמב"ם, מורה נבוכים סופכ"ג)

פְּעָמִים שְׁמַכִּיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִסְוִינָן עַל הַצְדִּיק לְטוֹבָתוֹ, לְאַשְׁרוֹ וּלְלַבְנוֹ וּלְצַדִּיקוֹ וּלְחַכְמוֹ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה, אֶפְרַע־לִפִּי שֶׁלֹּא הָיָה מְחַיֵּב בְּהֵן כָּפִי מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁמְצִינֵנוּ בְּאִיּוֹב, אֲשֶׁר הִעִיד עָלָיו הַכְּתוּב, שֶׁהָיָה "תָּם וְיָשָׁר וִירָא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע, וְדִבֵּר אִיּוֹב הוּא אֶחָד מִפְתָּרֵי הַתּוֹרָה.^{קיא}

(מנורת המאור, פרק ש')

סיכום: ספר איוב מתחלק לשלושה שלבים בדרך לקבלת עול מלכותו השלמה בביטול מוחלט לרצונו יתברך, שכולם כאחד ראויים במקומם ושעתם ועל האדם להעפיל בהם בדרך העולה לפסגת השלמות.

א[חשבון הנפש ובדיקה מעמיקה על מה עשה ה' ככה.

ב[התקשרות יתר ודבקות בו על ידי עמידה בנסיון.

ג[תכלית הידיעה שלא נדע.

---

^{קיא} כלומר שגם לאחר ההסברים הוצרך לסיים שהוא מסתרי תורה, ודו"ק.

טעם היסורים לדעת חכמינו זכרונם לברכה

חז"ל הקדושים נתנו עוד כמה טעמים וסיבות לדבר, מה שהשיגו ברוח קדשם ודבר ה' תיטוף על שפתם^{ק"ב}:

^{ק"ב} בגמ' ב"ב (שם) אי' אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב [ותפיתני בו לבלעו חינוך (ב, ג)] אי אפשר לאומרו כאדם שמסיתין אותו וניסת, יתכן כוונת קדשם לרמוז בזה על הקושי למצא חטא באיוב ובצדיקים כמוהו שעמהם הקב"ה מדקדק כחוט השערה (ב"ק נ.). ולא בכדי, רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי ואמר עבד שרבו מסיתין לו וניסת תקנה יש לו (חגיגה ה.).

ועוד י"ל שטעמי חז"ל אינם אלא העילה שעל ידה היה לשטן מקום לקטרג, כיוצא בדבר שמעתי מהרה"ח הישיש ר' אהרן מרדכי רוטנר שליט"א בביאור הפיוט (תפלת גשם) 'על הסלע הק' ויצאו מים, בעבורו על תמנע מים', והוא פלאי איך יתכן לבקש מים בעבור העוון הזה שבעבורו לא זכה משה להכנס לארץ והתפלל תקט"ו תפלות ולא נענה, ואלא שבאמת לא היה כאן שום חטא, רק שהיה זה צינור דק עד מאד שיכל כביכול למנוע בעבורו כניסת משה רבנו ע"ה לארץ ישראל, עכתו"ד.

וביותר ביאור: הנה אמרו (פסחים ו: ועוד הרבה) אין מוקדם ומאוחר בתורה וצריך להבין למה באמת לא תכתוב התורה כסדר שארעו הדברים ויובן כי 'תורה' היא מלשון 'הוראה' ואיננה סיפורי מעשיות. לפיכך צריכים הדברים הנאמרים בה להכתב לפי סדר ההוראות כפי רצון העליון שיכתבו ובשל כך אין תימה במה שיתכונן 'הוראה' זו לפני 'הוראה' שלאחריה כיון שהם הן סדרן של דברים באמת. וזה אכן מה שמביא רש"י בתחילת פירושו על התורה אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל אלא מן החדש הזה לכם אלא משום כח מעשיו הגיד לעמו וכו'.

לכן אין התורה מאריכה בפרטי סיפור המעשיות שבה דוגמת פלאות 'ספר הישר' ומדרשי חז"ל למכביר [הגם שגם הם גופי תורה תלויים בהם אך זה כדרך שכתב הרמב"ן באגרתו "כאשר תקום מן הספר תחפש אם יש איזה דבר שתוכל לקיימו", אך כמובן שיש הפרש בתורה שכתב שכולה הוראה בלבד].

בזה יתורצו ענינים רבים שאכהמ"ל בהם, אך נקודות אחדות נצניע לדוגמא בעלמא. בסוף ספר 'מי באר מים חיים' נדפס קובץ לזכרו של הדיין הגה"ק ר' משה יוסף הופמן זצ"ל ה'פאפענר דיין, ושם מובא עובדה נוראה בשם אחד מקרוביו, הרה"ח רבי משה אייזנבאך זצ"ל, ששמע זאת מעדי שמיעה ששמעו זאת במפורש מפיו בהזדמנות מסויימת. וזאת, כי אירע פעם, בעיצומו של שיעור חומש שמסר הדיין מפאפא בבית מדרשו, ועמד על קושיית המפרשים, דמחזר גיסא כתיב 'למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו' (בראשית לו כב), כתיב שראובן הוא זה שיעץ להשליכו אל הבור, אלא שהשבטים אמרו, 'לכו ונהרגוהו ונשלכוהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו' (שם, כ), וראובן בירר בור שהיה ריק

א. לא היה ירא את ה' בשלמות הראויה אלא מיראת העונש^{ק"ג}.

מנחשים ועקרבים, ואמר 'השליכהו אל הבור הזה', וכשסיים הדיין מפאפא את דבריו, ראה אחד התלמידים החשובים כיצד הדיין מביט לכיוון פתח בית המדרש ומחווירות פניו. הוא הסתכל בעקבותיו וראה איש גדול וגבוה, בעל מראה נורא, כשהוא מנענע לרבו בראשו ומיד נעלם. לאחר השיעור נעתר לבקשת תלמידו לגלות, שהיה זה ראובן בן יעקב בכבודו ובעצמו, שבא מן השמים להודות ולהחזיק לו טובה על שלימד עליו זכות!

והנה בזוה"ק (ח"א קפה.) והחרה החזיק כך האור החיים הק' (וישב) וז"ל, ויצילהו מידם, פירוש לפי שהאדם בעל בחירה ורצון, ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה. מה שאין כן חיות רעות לא יפגעו באדם, אם לא יתחייב מיתה לשמים. והוא אומר ויצילהו מידם, פירוש מיד הבחירה. כי ידע נאמנה כי חית השדה השלמה לו, ולא יריעו ולא ישחיתו הנחשים והעקרבים בזרע יעקב, גם לא יעכבנו שם למות ברעב, עכ"ל.

ויתמה התמה, אם ראובן בן יעקב עצמו הודה על הפירוש למה חשב כן וביקש להשליכו אל הבור הכיצד אומר הזוה"ק שכוונת ראובן היתה כך או כך והלא הוא עצמו מודה ומתוודה לכוונתו? וכי אין דברי הזוה"ק ח"ו אמת לאמיתה של תורה? וכמוכן שפשוט לכל בר בי רב שאכן דעת שפתם ברור מללו, יתכן שאכן וכוונת ראובן היתה א' וחז"ל יאמרו טעם ב' וג' וד' ואין ביניהם כל סתירה כלל וכלל, כיון שאחר שהתורה הק' כתבה 'סיפור' זה כבר נהפך מ'מעשה שהיה' ל'הוראה' מאת נותן התורה וכל מה שנוכל ללמוד ממנו אכנים בכלל 'תורה'. וכדמרגלא בפי העולם "דין פרוטה כדין מאה", כי לענין הדין וההלכה היוצא מהציור והשאלה ה'הלכתית' שלפנינו אין זה משנה כלל מה הציור ואפי' בדבר שנראה כמה בכך, הדין שהוא תורת אמת היוצא ממנו וחל עליו חשיבותו ומעלתו כהלכה אחרת היוצאת מדין המאה.

ועל דרך זה אפשר לומר בטעם בריאת היתושים והשרצים השונים למיניהם שהם לכאור' מיותרים בבריאה כמו ששאל דוד (מדרש שו"ח ט) על השטות והעכביש והקב"ה הוכיח לו שלא כן הוא אמנם י"ל שאליבא דאמת נבראו לצורך ההלכה הנולדה מהם כגון צעב"ח והל' צידה שרבו כמו רבו ואסתכל באורייתא ואח"כ ברא עלמא].

הוא הדין לנידן דידן. חז"ל הק' לומדי הספר מגלים לנו סיבות שונות כדי שנוכל ללמוד מהם לעצמנו דרכי יושר, למרות שאין זו הסיבה המפורשת בכתוב עלי ספר.

^{ק"ג} פשטות הכתוב החינם ירא איוב אלוקים הלא אתה שכת בעדו וגו', וכ"ה בזוה"ק (ח"ב לג.) וז"ל מיד, ויאמר יי אל השטן הנה כל אשר לו בידך. לאחזאה, דדחילו דאיוב לגביה דקודשא בריך הוא, הוא לנטרא עותריה. ומחבא אוליפנא, דכל אינון דדחלין ליה לקודשא בריך הוא, על עותריהו, או על בנניהו, לאו איהו דחילו בידקא יאות. ועל דא קטרג תהוא מקטרגא ואמר, תחנם ירא איוב אלהים הלא אתה שכת בעדו וגו' מעשה ידי ברכת. ועל דא איהו דחיל לך ואתייהיב ליה רשו לקטרגא ביה, ולאחזאה, דלא פלח איוב לקודשא בריך הוא ברחימו.

ב. שלא ישכח הקב"ה רחמי אברהם קיד.

ג. באו עליו הנסיונות והיסורים שהיו אמורים לבוא על אברהם קטיו.

ג. משום ששתק כשבלעם הרשע יעץ רע על ישראל לפני פרעה קטיו.

קיד בגמ' ב"ב (שם), אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו (בראשית יג-יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרחרר אחר מדותיך ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו'. (ושם בשם ברייתא אחרת) א"ר לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו שטן כיון דחזיא להקדוש ברוך הוא דנטיה דעתיה בתר איוב אמר חס ושלום מינשי ליה לרחמנותיה דאברהם. ונציין עוד למה דאי' בהמשך הגמ' (שם) דרשה רב אחא בר יעקב בפפוניא [להא דשטן לש"ש נתכוין] אתא שטן נשקיה לברעיה.

קטו אחרי עשרת הנסיונות ומפורש במדרש (במדב"ר שלח יז, ב) דְּכָר אַחֲרָה, מִהוּ תַּחַת בְּנוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲתִיף בְּנֶךְ נִתְקַרֵּב רֵאשׁוֹן, הָאֵיל הָיָה תַּחְתָּיו, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אַבְרָהָם אֵינִי זֶה מִכָּאן עַד שֶׁתִּשָּׁבַע לִי שְׂאִין אֶתָּה מִנִּסָּה אוֹתִי עוֹד לְעוֹלָם, שָׁאֵם חָס וְשָׁלוֹם לֹא הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ לָךְ אֶפְדָּתִנִּי כָּל אֲשֶׁר יִנְעָתִי מִיָּמִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲתִיף כָּךְ הוּא, וְנִשְׁבַּע שְׁלֹא יִנָּסְנוּ עוֹד, שְׁנֵאמַר (בראשית כב, טז): וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָאִם ה', אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִסְוֶרֶין קָשִׁים וְנִסְיוֹנִין אַחֲרֵיהֶם הָיוּ רְאוּיִין לְבֹאֵהוּ עַל אַבְרָהָם, וְאֵינֶן פְּאִין, וְאֵלֵינוּ הֵן הַיִּסְוֶרֶין אוֹתָן שְׁבָאוּ עַל אִיּוֹב הָיוּ רְאוּיִין לְבֹאֵהוּ עַל אַבְרָהָם, שְׁכֵן הוּא נִסְמָךְ לַפְּרָשָׁה (בראשית כב, כ כא): וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּגֵּד וְגו' אֶת עוֹץ כְּבוֹדוֹ וְאֶת בּוֹ, וְעוֹץ הָיָה אִיּוֹב (איוב א, א): אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוֹץ אִיּוֹב שְׁמוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם (קהלת ט, ז): לָךְ אָכַל בְּשִׁמְחָה לַחֲמֹךְ בִּי כָּבֵד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשִׂיךָ.

וכן בב"ר (פר' נז) שהיה אברהם מתיירא מן היסורין, אמר לו הקב"ה, אין אתה צריך, כבר נולד מי שיקבלם, [ושנאמר] את עוץ בכורו וגו' ע"כ, כוונת המדרש היא לאיוב כלהלן שם.

קטז בגמ' סוטה (יא). אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי ובשמו"ר (א ט), אמר רבי חייא אמר רבי סימון, שלשה היו באותה עצה, בלעם ואיוב ויתרו... איוב ששתק נידון ביסורין.

ושמעתי אומרים: כי אמר הקב"ה, אתה שתקת כשיסרו והעבידו עם שלם על לא עול בכפו, הנה אני נוגף את גופך ביסורים ואז אז נראה אם תשתוק...

ד. בדברים שבינו לבין קונו לא היה צדיק^{ק"י}.

ה. מידה כנגד מידה על שיעץ לפרעה להשתעבד בבנ^{ו"ק"ח}.

ו. נתנו לשטן שיתעסק בו דוגמת השעיר לעזאזל^{ק"ט}.

^{ק"י} רש"י פסוק א'. גם אם נאמר שרש"י לא בא אלא לפשוטו של מקרא ומבאר מהו 'ירא אלקים וסר מרע', עדיין צריכין אנו למודעי למה מודגש ענין זה בפסוק.

^{ק"ח} בזוה"ק (שמות פר' בא לג.) וכלא בדינא אתא. במה דאיתו דין, הכי אתדן. בגין דאיוב מקריבי עיטא דפרעה הוה, וכד קם פרעה עליהו דישראל, בעא לקטלא לון. אמר ליה לא, אלא טול ממוניהון ושלוט על גופיהון, בפולחנא קשיא, ולא תקטול לון. אמר ליה קודשא בריך הוא, חייך, בהחוא דינא ממש, תהא דאין, מה בתיב, (איוב ב') אולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו וגו'. במה דאיתו דין, הכי אתדן. ואף על גב דבכל שאר הוה דחיל לקודשא בריך הוא.

^{ק"ט} בשמו"ר (בשלח כא ז) אמר רבי חמא בר רבי חנינא בשעה שיצאו ישראל ממצרים, עמד סמא"ל המלאך לקטרג אותן, ורבי חמא בר רבי חנינא פרשה משום אביו, משל לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר, בא זאב להתנרות בצאן, רועה שהיה בקי מה עשה, נטל תיש גדול ומסרו לו, אמר יהא מתגושש בזה עד שנעבר את הנהר ואחר כך אני מביאו. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמא"ל המלאך לקטרג אותן, אמר לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם עד עכשו היו אלו עובדים עבודת כוכבים, ואתה קורע להם את הים. מה עשה הקדוש ברוך הוא מסר לו איוב שהיה מיועצי פרעה, דכתיב בו (איוב א, א): איש תם וישר, אמר לו הנו בידך. אמר הקדוש ברוך הוא עד שהוא מתעסק עם איוב, ישראל עולים לים ויורדים, ואחר כך אציל את איוב, והוא שאמר איוב (איוב טז, יב): שלו הייתי ויפרפרני, אמר איוב שלו הייתי בעולם ויפרפרני ואחז בערפי ויפצפצני, כדי לעשות אותי לעמו למטרה, שנאמר (איוב טז, יב): ויקימני לו למטרה, וכתיב (איוב טז, יא): יסגירני אל אל עויל, מסרני ביד השטן, וכדי שלא יצאו ישראל רשעים בדין, לכך הרטה אותי בידו, הוי (איוב טז, יא): ועל ידי רשעים ירטני, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למשה, משה חרי מסרתי איוב לשטן מה בידך לעשות, דבר אל בני ישראל ויסעו.

וכ"ה בזוה"ק (אמור קא). לאחר שמביא את סוד השעיר לעזאזל כ' ולא דא בלחודוי אלא בכל זמנא דדלטורא זמין ואתיחייב ליה רשותא בעינן לשואח לקבליה במה דיתעסק וישבוק לון לישראל. בהאי יומא דלטורא זמין לאללא ארעא חדא דכתיב (איוב א') ויאמר יי אל השטן מאין תבא והא תנינן משוט בארץ מאי הוא אלא האי הוא דלטורא רבא מקטרגא דישראל והא אתערו חבראי (יודאי) בהחיא שעתא דהוו זמינן ישראל למעבר ימא ולא תפרעא ממצראי אמר אנא אעברנא בארעא קדישא וחמינא דלא אתחזון אלין למיעל

ז. מפני שלא נתן כלום לסטרא אחרא קב.

ח. כי היה בן יבמה (באיסור) קבא.

ט. איוב היה גלגול תרח קבב [ואשתו גלגול אמתלאי בת כרנבו אמיה דאברהם קבג].

בגוה וכו' אמר קדשא בריך הוא מאי אעביד אשתדלותא בעיא הכא לאיתא קרבנא לקבליה יהיבנא ליה במה דיתעסק וישבוק ביה לבני והא אשתבח במאן דיתעסק מיד אמר ליה השמית לבך אל עבדי איוב כי אין כמותו בארץ מיד פלג ליה דלטורא במלין ויען השטן את יי ויאמר החנם ירא איוב אלהים:

ולא זה בלבד, אלא בכל זמן שהמקטרג מוכן ונתנה לו רשות, צריכים לשים לפניו במה שיתעסק, ויעזב את ישראל. ביום הזה, ביום הפורים, מוכן המקטרג לרגל את הארץ. זה שנאמר ויאמר ה' אל השטן מאין תבא. והרי למדנו, מהו, משובט בארץ. אלא זה קטגור הגדול המקטרג של ישראל. והרי העירו החברים, בשעה החיא שישאל היו מוכנים לעבר את הים ולהפריע ממצרים. אמר המקטרג, אני עברתי בארץ הקדושה, ואני רואה, שאין אלו ראויים לכנס בתוכה וכו' אמר הקדוש ברוך הוא, מה אעשה, התעסקות צריכים להביא כאן, ולקרב לפניו. אתן לו במה שיתעסק, ויעזב את בני. והנה נמצא במי שיתעסק. מיד אמר לו, השמית לבך אל עבדי איוב כי אין כמותו בארץ, ומיד הפסיק בדברים את הקטגור. ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים.

ור' להלן במילואים (סוד גלגולי איוב) משער הפסוקים פר' בשלח דברים נפלאים.

קב כ"ה בזוה"ק (תצוה דף קפ"א:) בתו"ד וז"ל ותא חזי, אלמלא חולקא יתב לכלא, מקטרגא לא יכיל ליה לבתר, ואי תימא אמאי אבאיש ליה קודשא בריך הוא. אלא, בגין דגרים לכסיא נהורא ולא תחפא, ואיהו לא קריב קרבנא אחרא, לאתנא ביה אחרנין, אלא עולה, דסלקא לעילא, ועל דא פתיב, פכה יעשה איוב כל הימים, דאלמלא סטרא אחרא אתננת בחולקא, אתעבר מעל מקדשא ואסתלק מניה, וסטרא דקדושה הוה סליק לעילא לעילא (להשלמת לשונו ותרגומו ר' מילואים).

קבא רעיא מהימנא פרשת פנחס דף רטז: (ללשונו המלא ר' מילואים, וביתר הרחבה במובא שם מספר הגלגולים).

קבב שער הגלגולים הקדמה לו.

קבג בניהו בן יהודע לב"ב טו, ור' במילואים.

י. איוב היה גלגול יעקב שנשא ב' אחיות וביסוריו תיקן זה קבד.

יא. רצה הקב"ה להסיר את הגנת איוב מעל פרעה קבד.

יב. מפני שהתגאה וזחה דעתו על רום מעלת צדקתו הנשגבה קבד.

קבד כ"ה בסוף ספר הגלגולים להאר"י הק' (בליקוטים) ובאמת שהוא פלאי כנודע מזה"ק וכתבים (כמה פעמים) שיעקב היה מנשמת אדם קדמאה ונרמז באמרם ז"ל (ב"מ פד.) שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון.

ור' בספר דברי יחזקאל להגה"ק ר' יחזקאל שרגא משינווא בן הגה"ק ר' חיים מצאנז זצ"ל (ליקוטים דף קכו) על ענין אחר שהוא בספר הגלגולים כי דברים אלו אינם מהאריז"ל שכן בספר הגלגולים הראשון לא היו כי אם ל"ה פרקים ואח"כ הוסיפו פרק נוסף מליקוטים ואינו ידוע ממי הם, עכתו"ד.

קבד זוה"ק ח"א לד..

קכו כן הבין בשום שכל הרב א. פ. שליט"א ובחיבורו שעודנו בכת"י מאריך טובא לבסם מהלך זה מתוך דברי רש"י בפירושו על איוב ותורף דבריו [בתוספת נופך] כי בשונה משאר הראשונים שמבארים שאכן היו לאיוב טענות על השגחתו וכו' ושהשאייר את ההנהגה 'ביד רשע' וכו' וכדלהלן בספר, לא זה היה עיקר חטאו של איוב, אלא גאוותו היא היתה החטא היחיד שלו. ואף רעי איוב שנתווכחו עמו לא "עלו" על חטא זה ושהוא בעצם שורש כל החטאים כולם. כמובן שאין אנו אלא לומדים 'מה כתיב בה' ולא חלילה מבינים מדעתינו, אך כשרואים את מענה אליהוא והתגלות ה' אליו אנו למדים שחטאו היחיד של איוב היתה הגאווה. הוא האמין בהנהגת ה' ובהשגחה פרטית, וכו' אך טענה אחת היתה לו ישירות על ה' כביכול, "אני לא מסכים עם הנעשה עמי ועם הנעשה בעולם" ואני לא מבין למה ישנם כאלו עוולות בעולם ובפרט שאני כ"כ סובל מהם, וע"ז קונן טוב מותי מחיי וכפר בטובתו של מקום. (ור' כדברים הללו להלן פרקים כט-לא)...

דומה כי כל ספר איוב נכתב אך למטרה זאת. להסיר מהאדם הצדיק והלמדן וכו' את הגאווה המאוסה שהיא הסתירה הגדולה ביותר למציאות ה' (עי' סוטה ת. אין אני והוא וכו') עד לכפירה בעיקר (עי' אוצרות חיים שער הנקודים פרק ה ופרק ז אנא אמלודך והוא מלשח"כ ואדוניו בן חגית מתנשא לאמר אני אמלודך) וזאת שעונה לו אליהוא (לג יז) להסיר אדם מעשה, וגוה מגבר יכפה יחשך נפשו מנישחת וחיתו מעבר בשלח. ופרש"י להסיר אדם בחליו, מעשה שהיה בדעתו לעשות, וגוה מגבר יכפה ביסוריו, למען הכניעו ולהשפילו לשוב, כדי שיחשך נפשו ממיתה גמורה. גוה כמו גאווה. וחיתו מעבור בשלח, בשלחו וחרבו של מלאך המות. כלומר: לטובתך הביא עליך יסורין, עכ"ל.

וכע"ז בגמ' (יומא יט.) שהיו מטריחים את הכה"ג ביוה"כ "שלא תזוה דעתו עליו" ופרש"י "אפילו אדם כשר הוא, טוב לנו להטריחו, כדי שלא תזוה דעתו עליו להתגאות בכתר כהונה" ושם (בדף פז:) דרב "כי הוי חזי אמבוהא אכתריה אמר (איוב כ, ו) אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד רואיו יאמרו איו" וברש"י, אמבוהא – גדודי בני אדם הולכין אחריו לכבודו. אם יעלה לשמים שיאו וגו' סופו כגללו לנצח יאבד – וכל זה אמר שלא תזוה דעתו. וזה פסוק ממענה צופר לאיוב! מכאן למד רב את מגרעת הגאווה!!! וכן בסוטה (ת.) בסוגיא של הגאווה "דרש רב עזירא זמנין אמר לה משמיה דרב אסי וזמנין אמר לה משמיה דרב אמי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמר (איוב כד, רומז) מעט ושמא תאמר ישנו בעולם ת"ל ואיננו ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו וכו' ואם לאו (שם) וכראש שבולת ימלו. וכשנעייין ברש"י (בפסוק שם) לא פירש כחז"ל בזה, אלא כפשוטו עיי"ש, וזו אסמכתא שרש"י לשיטתו לא יכל ללמוד כן כפשוטו בפסוק ועל כרחך שדברי רב עזירא נאמרו בדרך דרשה בלבד.

וכן בסוף הספר שכוּפּל הקב"ה מענהו לאיוב, עיי"ש שמענה ה' מחולק לב' חלקים. ובין שניהם איוב חוזר בו מדבריו ובכ"ז הקב"ה מוסיף לו עוד שני פרקים, כי גם לאחר שהאדם נכנע "ומסכים" כביכול לגזירת הבורא ומודה שהכל בהשגחה ממנו ית', ויודע שחטאו היא הגאווה. עדיין צופה כל יודע האמת אם בפנימיות לבבו אכן נכנע מפניו או לא, וכבר אמר ר' לויטם איש יבנה (אבות ד ד) **מאד מאד** הוי שפל רוח. וכן מרגלא בפומיה דמרן אדמו"ר מהר"י מויזניץ שליט"א בשם זקינו הק' בעל האמרי חיים זי"ע "מען קען אמאהל צוברעכץ זיבען מוייערס פון גאווה און טרעפן די פינטעלע גאווה" [ניתן לעתים לשבור שבע "חומות" של ענוה ולבסוף "למצוא" את נקודת הגאווה המקננת בסתר לבו]... כמו"כ מסופר על הרה"ק ר' משה מקארסטשוב זי"ע בנו הקטן של הרה"ק ר' מרדכי מטשערנוביל זי"ע שבפטירת אביו "התחלקו" אחיו הגדולים במידותיו של אביהם הדגול "ואני רציתי לקחת את ה"גארנישט" ["כלום" כלומר את מידת הענוה] אבל ראיתי שאחי הרה"ק ר' יוחנן מרחמסטריווקא זי"ע כבר לקח את הגארנישט נשארתי עם "הגראנישט שבגארנישט" ובנוסח אחר: עם ה"גאר גארנישט" [היינו כלום שבכלום...].

ועל כך באה התגלות ה' בנוסף לכניעת איוב במערכה, עדיין לא הפנמת זאת דיך, עדיין לא הגעת ל"מאוד מאוד", וכפרש"י (סופמ"א) **כי את כל גבוה יראה, הוא מלך על כל בני שחק**, [הכוונה שם על הלוינתן שהקב"ה 'משחק' עמו] על כל גאווה יראה, והוא מלך על כל בני שחק **בני גסות הרוח שבראתי בעולמי**; שאין להם כנגדו ממשלה ושררה, והאיד נשאך **לבך לשאת ראש לפני להתוכח נגדי**, כי הנני עושה את כל הנפלאות האלה?!

וצריך לומר כי כל זאת בנוסף למה שהיה איוב חומל על האביונים ומרחם על האלמנות וכו' בכל אלה זחה דעתו בשמץ מה [בדרגות שאין לנו עכברים סומים הבנה בכגון דא, וצא ולמד ממעשה דר' יוסף די לה רינה וביאור החת"ס בזה ואכתמ"ל] וכעין זה שמעתי מכ"ק האדמו"ר מטאלנא שליט"א לבאר דברי רש"י עה"ת (ויקרא כג, כב) הנח לפניהם והם נוטלין ואין לך לסייע את אחד מהם' שפירושו שלא יעמוד הגביר ובחיוך מרחם יאמר 'צדיק, תיקח

רעי איוב

(יא) וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשָׁת רְעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמָּקוֹמוֹ אֶל־יִפְז הַתִּימָנִי וּבִלְדָד הַשּׁוּחִי וְצוֹפָר הַנַּעֲמָתִי וַיִּזְעְדוּ יַחְדָּו לָבוֹא לָנוּד לוֹ וּלְנַחֲמוֹ: (יב) וַיִּשְׁאוּ אֶת עֵינֵיהֶם מִרְחוֹק וְלֹא הִפִּירָהוּ וַיִּשְׁאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וַיִּקְרְעוּ אִישׁ מְעָלוֹ וַיִּזְרְקוּ עָפָר עַל רֹאשֵׁיהֶם הַשָּׁמַיְמָה: (יג) וַיֵּשְׁבוּ אֹתוֹ לָאָרֶץ שְׁבַעַת יָמִים וְשִׁבְעַת לַיְלֹת וַאֲיֵן דָּבָר אֱלֹיו דָּבָר כִּי רָאוּ כִּי גָדֹל הַכָּאֵב מְאֹד:

רעי איוב היו אוהבים ונאמנים זה לזה עד למאוד עד שהיו לסמל ולמופת לחברות אמיצה הראויה לחיקויקב¹, וגם נצלו בזכות איובקב², ולא אנשים מן השורה היו כמאמר החכם 'אמור לי מי חבריך ואומר לך מי אתה'.

תיקח... שיחיה לך... עכ"ל והיא הרגשה דקה מעדינות הנפש, ועל כך באו עליו היסורים, וכיון שהגאווה היא מן הדברים הכל כך מכוסים מבני האדם וכמה שיכין ויתבונן עדיין עבודה קשה לפניו (ור' יושר דברי אמת אות ד') לכן הוצרך האריכות הכל כך גדולה בספר, לחשוף ולגלות כמה עוור יכול להיות האדם ועדיין לתכלית הענוה לא בא.

קב³ כדאמרינן בגמ' ב"ב (שם) מאי ויזעדו יחדו אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כולן בשער אחד ותנא בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסי מנא הוו ידעי איכא דאמרי כלילא הוה להו ואיכא דאמרי אילני הוה להו וכיון דכמשי הוו ידעי אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברא כחברי דאיוב או מיתותא (ויוער כי בתענית (כג.) מובא לשון זה בסתם או חברותא או מיתותא ויל"ע) ושמעתי בשם האדמו"ר ב' האמרי אמת מגור זי"ע שאמר על כך, כי הנה הקב"ה אמר לשטן אך את נפשו שמור היינו הנפש בלבד, א"כ למה נשארו לו חברים? ועל כרחך שחברים טובים הם חלק מנפשו של אדם.

קב⁴ כ"כ בעל הטורים עה"ת ריש פר נח. ואינו מבואר ממה נצלו ואולי מחרון אף ה' עליהם המובא בסוף הספר, ע"י שאיוב הקריב עליהם קרבנות.

שרתה עליהם רוח הקודש^{קכט} והיו זקנים באים בימים^{קל} ונביאים^{קלא} וחכמים עד למאוד^{קלב} והם עתידים להיות עדות לישראל לעתיד לבוא שקיימו את כל התורה כולה^{קלג}.

לזהותם של חברי איוב נדרשו חז"ל והראשונים כדלהלן.

^{קכט} כדאי' בקה"ר (ז, ב) שלשת רעי איוב הלכו לבית האבל ושרת עליהם רוח הקודש. ^{קל} כ"ה בתרגום עה"כ גם שב גם ישיש בְּנוּ פְּבִיר מֵאֲבִיךָ יָמִים: (טו, י) אליפו שהוא שב ובלדד שהוא קשיש וצופר שזקן הרבה מאביך, וכ"נ ממענה אליהו (תחילת פרק לב) צָעִיר אָנִי לְיָמִים וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל כֵּן זָחַלְתִּי וְאִירָא מַחֲוֹת דְּעֵי אֶתְכֶם, אֲמַרְתִּי יָמִים יִדְּבָרוּ וְרַב שָׁנִים יִדְּעוּ חֲכָמָה.

^{קלא} ר' בגמ' ב"ב (שם) ז' נביאים נתנבאו לעכו"ם ואלו הם... והולך ומונה את רעי איוב. ^{קלב} כמוכח מדבריהם שבכל הספר, ועי באדר"נ (פרק לז) סדרן הכתוב אחד אחד להודיע לכל באי עולם שאין חכם מדבר לפני מי שגדול הימנו בחכמה, ולא ענו בערבוביא ע"כ, וכן נהגו בשאר ז' דברים שבחכם (אבות פ"ה מ"ז).

וכן פירשו מעשה דור המבול וענשם כדאי' במדרש (בר"ר כו) ומי פִּרַשׁ מַעֲשֵׂיהֶן, אֱלִיפִז הַתִּימָנִי, וּבְלָדָד הַשּׁוּחִי, וְצוֹפֵר הַנַּעֲמָתִי. רַבִּי אֱלִיפִז אָלֹה לֹא בָּא אִיּוֹב לְעוֹלָם אֱלֹה לְפִרְשׁ לָנוּ מַעֲשֵׂה הַמִּבּוֹל, דִּיּוֹ.

ויל"ע אי גם שארי דברים הכתובים בנביאי ישראל (שבת צג.) אין השכינה שורה אלא חכם גבור ועשיר, ובא ממשפחה מיוחסת (קידושין ע. ור' רש"י יבמות מב. וסנהדרין לט: ותוס' קידושין עא. ד"ה קשים גרים) אמנם שם אי' אמר ר' חמא ברבי חנינא כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, וא"כ י"ל דהוא דווקא לאחר שבקש משה שלא תשרה שכינה אעכו"ם, אבל מקמי הכי שמוא אף על משפחות מיוחסות שבכו"ם נמי.

^{קלג} ר' בגמ' ע"ז (ב:) אמר להם הקב"ה, מכם יבאו ויעידו בהן בישראל שקיימו את התורה כולה, יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד עבודת כוכבים, יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל, תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העבירה, יבא נבוכד נצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם, יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה, יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני (ואליהו בן ברכאל הבוזי, ר' להלן בערכו דמוכח דלא גרים ליה) ויעידו בהם בישראל שקיימו את כל התורה כולה שנאמר (ישעיה מג-ט) יתנו עידיהם ויצדקו.

אליפז התימני – חז"ל בדברם בו נקטו בפשטות קלד שהוא אליפז בן עשיו קלה ועבר לגור בארץ תימן קלו, ועל ידי שנתגדל בחיקו של יצחק (או של איוב קלז) נעשה צדיק וזכה ששרתה עליו רוח הקודש קלה, עד כדי שנתכחש לגמרי מיחוסו אחר עשיו הרשע אביו קלט, וכמובן שלא נלחם עם בני יעקב קמ, ו"עונשו" על תוכחתו לאיוב היה שיצא ממנו עובדיה שנתנבא על מפלת אדום קמא.

קלד כמובן שזה לדעה שאיוב בימי אברהם או לכה"פ בימי משה והאריכו ימים רבים. קלה ת"י עה"ת (בראשית לו, יב).

קלו כפשט הכתוב התימני (ולחלק יצאת בין שמשון חתן התימני (שופטים טו) והתנא שמעון התימני (וי"ג התימני) שהכונה לתמנה או תמנת ואכ"מ), ובאב"ע כתב ממשפחת תימן בן אליפז בן עשיו ולפי"ז יתכן שגר סביבות מקום מושבו של איוב ולא בתימן. קלז ר' הערה 00.

קלה כ"ה בתנחומא (הישן, וירא לח).

קלט בילקוט (שמעוני, איוב תתצו) אמר לו איוב לאליפז, הסתכל בעשיו אביך, אמר לו אין לי עסק עמו.

קמ כדאי' במדרש (לק"ט שמות יז, ח) אליפז היה בכור עשיו, וציוהו אביו להתגרות בבני יעקב, ולפי שנתגדל עם איוב לא נלחם בהם.

קמא בילקוט שמעוני (שם) אמר לו הקב"ה לאליפז, לעבדי לאיוב הוכחת בחזון, פשעפים מחזינות לילה (ד, יג), אני מעמיד ממך בן נביא שיפרע מבית אביך בחזון שנאמר חזון עובדיה ע"כ, סימנו תיבת "עונשו" כי להאמור היה צדיק ואין לו עסק עם עשיו אביו, א"כ יש לומר שזה ענין של 'תיקון' מסוים לבית עשיו או שמ"מ זרוק חוטרא וכו' וגוירא אל תבזי וכו' ויל"ע.

ומדי דברנו בו נציין לאמרם בסנהדרין (צט:): תמנע בת מלכים הואי וכו' בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת, אולי מפני כל האמור, הלכה דוקא אצל אליפז שהיה הקרוב יותר מכל המשפחה לאברהם ויצחק.

ויציין לספר גלגולי נשמות לרמ"ע מפאנו ז"ל (אות א', י"ב) וז"ל אונקלוס הגר עיבור של אליפז שלא רצה להרוג את יעקב במצות אביו, ולקח לו הזהב ועזב לו הגוף, ואמר אליפז מה אעשה לצווי של אבא, א"ל קח לך הכסף והזהב והנפש תן לי והעני חשוב כמת, וכן נתייעץ עם מיטום כשבא להתגייר, וא"ל לך והצר להם היו צריה לראש, ולא שמע לו ונתגייר, והענין מיטום הוא עשו, ורישיה דעשו בעטפיה דיצחק, כי מראש פרעות איוב הוא כמס עמדי עכ"ל.

הוא ראש המדברים בויכוח עם איוב וגם מתערב לטובת הרעים האחרים כשאינם עונים לאיוב כראוי.

בלדד השוחי וצופר הנעמתי – על שני הרעים האחרים לא מצאנו מקורות רבים^{קמב}.

בסוף הספר מצטרף להתפלמסות האדירה יהודי^{קמג}. הנביא אליהוא בן ברכאל הבוזי שהיה צעיר לימים מכל בני החבורה "יניק וחכים"^{קמד} ועמד שם מתבונן מן הצד עד שהובסו חברי איוב. אז נחלץ לקנא קנאת ה' צבקות ו"להגן" על ה' ועל משיחו בסתרו את כל טענותיהם הן של איוב והן של רעיו ומיד לאחריו הופיע בורא עולם במראה נבואה לאיוב.

מי הוא זה אותו אליהוא, במדרש איתא שזה לא אחר מאשר יצחק אבינו עליו השלום בעצמו, וי"א שלא היה אלא ממשפחתו של אברהם

^{קמב} חוץ מן המבואר בכללות על רעי איוב לעיל.

אך לגבי כנוייהם בלדד השוחי וצופר הנעמתי, בתרגום מיחס את תימן שוח ונעמה למקומות ישוב, באב"ע כ' שבלדד היה מבני קטורה אשת אברהם כדכתיב את ישבק ואת שוח, ואילו על צופר כתב שלא נודע אם זה יחוס מקום או משפחה.

לעיל הערה 00 מבואר שהיו ישישים ממנו וצ"ע על המצודות (יב, יב) שפי' עה"כ בישישים חכמה ועל כי צופר היה צעיר ממנו [מאיוב] לימים אמר איך תתפאר בחכמה למולי ואני ישיש וזקן ממך, וע"ע להלן פט"ו פ"י.

^{קמג} בגמ' ב"ב טו: וליטעמין אליהוא בן ברכאל לאו מישראל הוה? והא כתי' ממשפחת רם אלא אינבוי אינבי לאומות העולם וברש"י שם אליהוא, על כרחך מדייחסיה קרא בשמו [ושם אביו] ושם משפחתו ישראל הוה ואית דאמרי ממשפחת רם היה היינו אברהם, ובתוס' ד"ה אליהוא משמע דפשיטא דאליהוא בן ברכאל מישראל הוה לכך נראה דבפ"ק דע"ז (דף ג.) דאמר יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ויעידו בהן בישראל שקיימו כל התורה כולה ל"ג התם ואליהוא בן ברכאל ונראה דשמעתתא דהתם סברה כמ"ד איוב בימי יעקב הוה דהא אמר לקמן דממשה ואילך לא שרתה שכינה על עובדי כוכבים.

[התואר 'יהודי' ודאי לא הכונה במובן של שבט יהודה, אלא כמו שאנו מכנים כל איש מישראל].

^{קמד} בהגדרת הספורנו לפי קידושין לב:.

אבינו קמח, ולדעות המאחרות את מעשה איוב ומישראל היה י"א שבהן היה ומזרעו של יחזקאל בן בוזי הנביא ולמה נקרא שמו בוזי שמבזה עצמו למי שגדול הימנו קמח.

אמונתו

האם עמד איוב בנסיון, גם בזה נחלקו תנאי ואמוראי, כדלהלן.

הטון החריף בו נוקטים חז"ל בבארם את טענות איוב מראה מחד גיסא על שפל של כפירה אליה נפל איוב קמח, ומאידך יש מרבותינו שאמרו שלא היה זה אלא כמן השפה ולחוץ קמח.

קמח תרגום איוב (לב, ב).

קמח זוה"ק (ח"ב קסו) ולפי"ז צ"ל שגם הרעים וגם איוב היו מישראל כדמוכח מהגמ' ותוס' (לעיל הערה 00) דלאחר משה רבנו לא שרתה שכינה אעכו"ם.

קמח בגמ' ב"ב (שם בברייתא) חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף וכו'. ובמסכת שמחות (פ"ח) איוב לוקה ומבעט.

אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין אמר לפניו רבנו של עולם בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת גן עדן בראת גיהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ירך ומאי אהדרו ליה חבריה [דאיוב] (איוב טו-ד) אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע ברא לו תורה תבלין.

(איוב ו-ב) לו שקול ישקל כעשי והותי במאזנים ישאו יחד. אמר רב עפרא לפומיה דאיוב חברותא כלפי שמיא?! (איוב ט-לג) לו יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו. אמר רב עפרא לפומיה דאיוב כלום יש עבד שמוכיח את רבו?!

(איוב ז-ט) כלה ענן וילך בן יורד שאול לא יעלה אמר רבא מכאן שכפר איוב בתחיית המתים.

שם בגמ' ב"ב (שם) מאי קאמר (איוב ט-כד) ארץ נתנה ביד רשע וכו' רבי אליעזר אומר בקש איוב להפוך קערה על פיה [כלומר לכפור בעיקר]...

קמח אמר לו רבי יהושע לא דבר איוב אלא כלפי שטן (איוב י-ז) על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל, ונחלקו בזה גם אביי ורבא כהני תנאי.

ההסתפקויות

הכתובים מלמדים על סערה פנימית אצל איוב בינו לבין עצמו, איוב מתבטא "לא אדע נפשי" (ט, כא) "נקטה נפשי בחיי" (י, א) וכבר דימוהו במדרש לשיכור^{קמט}, כמו כן איוב עצמו מתואר בפסוקים ובחז"ל עד הנסיון, כצדיק מופלג וככל מה שהבאנו עד הלום, מאידך בטענותיו הרבים כלפי שמיא בעת מבחן^{קי}, ובפרט שאכן כל מטרת היסורים (ע"פ

(איוב לד-לה) [איוב] לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל (וכתיב (איוב מב-זח ??) כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב) אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו. וכן בתוספתא (סוטה פרק ו) רבי אומר נאמר ירא אלהים באברהם ונאמר ירא אלהים באיוב מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה עשה, אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה עשה, ושאר כל התערומות האמור בפרשה לא נאמרה אלא מתוך המורא.

קמט דבר אחר, ואלה המושפטים, מהו (איוב ד, כ): מבלי משים לנצח יאבדו, אמר איוב להקדוש ברוך הוא (איוב כג, ג ד) מי יתן ידעתי ואמצאחו, אערכה לפניו משפט, מושל לביריון שהיה שבור, בעט בפלקי והוציא אפרין, רגם איקונין של מושל העיר, קלל לשוטר, אמר הודיעני באיזה המקום מושל העיר שרוי ואני מלמדו את הדין, נכנס, הראו לו [את] מושל העיר יושב בבימה, סגר [-כלא] למטרונה וטרד [-הגלה] אפרכוס, סמא לדכוס, נתן קטריקי לקרטום, קרב קיסין למגיסטיר. ביון שראה מושל העיר עושה כך נתיירא, אמר בבקשה מכם שפור היתתי ולא ידעתי פח מושל העיר. כך היה איוב עומד וצווח: מי יתן ידעתי ואמצאחו אערכה לפניו משפט, רגם האיקונין, שאמר (איוב ג, ג): יאבד יום אולד בו. בעט בפלקי והוציא אפרין (איוב ג, ט): יחשכו בוכבי נשפּו. קלל לשלטון (איוב ג, ו): תלילה תהא יקחחו אפל. ראה המלך יושב בבימה, סגר למטרונה (במדבר יב, י): והנה מרים מצרעת בשלג. טרד למשה (במדבר כ, יב): לכן לא תביאו את הקהל הזה. סמא לדכוס, זה יצחק, שנאמר (בראשית כו, א): ותבהין עיניו מראת. נתן קטריקי לאברהם, שנאמר (בראשית טו, יג): ידע תדע כי גר יהיה זרעך. קרב קיסין על יעקב (בראשית לב, לב): והוא צלע על ירכו. בשראה איוב אמר בבקשה ממך שפור היתתי, שנאמר (איוב יט, ד) ואף אמנם שגיתי אתי תליון משוגתי, וכל כך למה, שלא היו יודעין פחו של דין, הוי: מבלי משים לנצח יאבדו.

^{קי} ור' לעיל (עמו' 00) שאכן כחלק מהיסורים נשבשה עליו דעתו (עכ"פ הרוחנית, שהרי מסודר הוא בטענותיו ומענותיו דבר דבור על אופניו) ואולי באמת מחמת זה מכנהו הקב"ה בפנייתו אליו (נדה נב.) שומה שבעולם.

ור' אלשיך הק יג, יז

פשטות הכתובים המפורשים בחז"ל) היתה להוציא מאיוב את נקודת האמת ברמת עבודתו את ה', נראה דוקא כי לא היה שלם לאלוקיו.

מאידך גם אחר כל טענותיו ומענותיו, בהגלות נגלות אליו הקב"ה מנהסערה, איוב לא מקבל תשובה מה' על עצם הסיבה ליסוריו, אך באותה מידה מפסיק להתלונן וכמו קבל תשובה לשאלותיו כדבר המובן מאליו. ואילו רעיו שאדרבה עמדו וטענו כי ה' הצדיק ואיוב הוא זה שחטא ופשע, הם "זוכים" לנזיפה הגונה מהקב"ה עד כדי שהוצרך איוב להקריב קרבנות לכפר על שגתם^{קנא}.

דומה כי ספר איוב בתוכנה ובמתכונתה היא היא התשובה לאנשים הנבוכים בדעתם, ובקרבתם ידעו האמת^{קנב}, רק רוח שטות העוברת

קנא (מב, ז-ח) וַיְהִי אַחֲרֵי דִבְרֵי יְיָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל אֱלִיפַז הַתִּימְנִי חָרָה אַפִּי בְּךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב. וְעַתָּה קָחוּ לָכֶם שִׁבְעָה פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֶל עַבְדִּי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עֹלָה בְּעֶדְכֶם וְאִיּוֹב עַבְדִּי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם כִּי אִם פָּנָיו אֶשָּׂא לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם נִבְלָה כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב. וּבְרַשׁ"י שם, שְׁהָרִי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי טַעֲנָה נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב שְׁהָרִי הוּא לֹא פָשַׁע בִּי וְכו' וְאִם הוֹסִיף לְדַבֵּר מִפְּנֵי קוֹשֵׁי יוֹסִרִין אֲשֶׁר כָּבְדוּ וְחִזְקוּ עָלָיו דְּבַר אַבְל אַתֶּם פָּשַׁעְתֶּם עַל אֲשֶׁר הִרְשַׁעְתֶּם אוֹתוֹ לֵאמֹר (ד) הֲלֹא יִרְאֶתְךָ כְּסִלְתְּךָ וְהִתְחַזַּקְתָּ אוֹתוֹ בְּחֻזַּקַת רָשָׁע וּלְבִסּוּף הֵייתָ מִשְׁוֹתִקִּים וּמְנוֹצָחִים לִפְנֵיו וְהִיָּה לָכֶם לְנַחֲמוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים וְלֹא דִי לְאִיּוֹב בְּצַרְתּוֹ וַיִּסּוּרֵיוֹ כִּי גַם הוֹסַפְתֶּם עַל חַטָּאתֵיכֶם פָּשַׁע לְהַקְנִיטוֹ, עכ"ל.

קנב ר' רש"י (ו, כה) כֹּל תּוֹכַחַה שְׂבָאִיּוֹב, בִּירּוּר הַדְּבָרִים הֵם, וּמַעֲמִידִים עַל הָאֱמֶת. וְכַתֵּב הַמִּלְכִּי"ם (רִישׁ פִּל"ח) שְׁגַם אִיּוֹב עֲצָמוֹ יָדַע הָאֱמֶת כֹּל זְמַן הוֹיכּוּחַ וְלֹא הִיָּה זֶה אֱלֹא 'לְהוֹצִיא' וּלְבַרֵּר אֶת הָאֱמוּנָה הַתְּמִימָה בְּדֶרֶךְ שְׁאֵלָה וְתִשְׁבּוּבָה וּז"ל וְאִזּוּ הוֹדָה אִיּוֹב כִּי לֹא הִשְׁכִּיל בְּכָל וּוִיכּוּחוֹ, אֲבָל גִּילָה דַּעְתּוֹ כִּי לֹא לָבוּ הַלֵּךְ אַחֲרֵי דְבָרֵי פִּיו בְּכָל זְמַן הוֹיכּוּחַ, שְׂבָאֱמֶת בִּלְבָבוֹ הִיָּה מֵאֲמִין בַּהֲשִׁגְחָהּ וּבַהֲשִׁרְאָתָהּ הַנֶּפֶשׁ, וְכֹל וִיכּוּחוֹ רַק לְנִסּוֹת לְמַצּוֹא בִּזָּה דֶּרֶךְ ע"פ עֵינָיו וְהִשְׁכִּיל וְהִיָּה דֶּרֶךְ חִיפּוּשׁ בִּלְבָד, כִּמּוֹ שֶׁאֵמֵר אֲדוֹן הַנְּבִיאִים הִרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ שֶׁהוּא ג' חָקָר ע"ז מִתְחַלֵּה בְּדֶרֶךְ הַשְּׁכָל, וְהוּא [מִשָּׁה] הַתַּעֲסָק בִּסְפָר אִיּוֹב שְׁכוֹלָל חִקְרוֹתָיו וְעִיּוֹנָיו בְּפִרְטִים אֱלֹהִים, וְכֹאֲשֶׁר רָאָה שֶׁא"א לְחַשִּׁיג מַעֲנָה ע"פ הַשְּׁכָל, בִּקְשׁ שִׁיּוּדֵי עוֹהוֹ ה' בְּעֲצָמוֹ אֶת כְּבוֹד מוֹשְׁפָטֵיו וְכו', עֵי"ש.

עליהם מבלבלת דעתם שכלם ומוחם אף עד כדי ספקות באמונה וביסודות הדת, על זה ועל כגון אלה וכאלה באים "יסורים של אהבה", יסורי נפש ושכל^{קנ}, בחינה אחר בחינה בכור ההיתוך של כבשן האמונה הצרופה, עד רום המעלות ותכלית הידיעות שלא נדע^{קנד}.

הויכוח

אחר ה'הקדמה' הארוכה-הערוכה עד כה, מגיע הויכוח העז שניטש בין אותם ויאזינו חכמים ונביאים, הויכוח משתרע על פני ארבעים פרקים, שאת דבריהם חרט משה רבנו עלי גויל למען 'ישמעו ויאזינו, ויחשבו, וידעו, ויעשו'^{קנה}.

ועדיין תמוה א"כ למה אכן לא זכה איוב למה שזכה אברהם ולמה לא קיבל את מקומו בין שאר אבות האומה באשר האמין בה' ואף נתיסר ונתנסה בשל כך, ועל כרחך צ"ל שעצם ההסתפקות וההתפלספות כשעדיין לא מבורר לו באמת, זהו חסרון גדול שאי אפשר על ידה להשתית ולבסס את אמונת ישראל בה' אלוהיו שהוא אמונה זכה וצרופה ע"ד אמרם ז"ל במס' שבת (פח.) אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן (משלי יא-ג) תומת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו (שם) וסלף בוגדים ישדם, וברש"י, בשלימותא – התהלכנו עמו בתום לב כדרך העושים מאהבה.

^{קנג} ונציין לספה"ק אהבת שלום להרמ"מ מקאסוב זי"ע (פרשת שלח ד"ה שלח לך אנשים) בתו"ד וז"ל כי הנקודה הראשונה של הבחירה שוברת מאד הלב וכו' עע"ש. ובזה ניתן להמתיק אמרם ז"ל איוב ששתק נידון ביסורים ובזוה"ק (בראשית לג:) שהיה מדה כנגד מדה שיעץ להשתעבד בבנ"י, א"כ לשיטת הבבלי איה המדה כנגד מדה כיון שרק שתק, ואולי שעצם אי היכולת להחליט ולברר אמונתו והיסורים שבעקבותם, היו מדה כנגד מדה על שתיקתו.

^{קנד} כל הכתוב מעלה יפה נדרשים מהרמב"ם והמלבי"ם ועוד, ככל דברינו עד כה, וכאן כתבנו המורם מן הדברים ומבוארים ממילא.
^{קנה} מלשון החובה"ל שער הפרישות פ"ז.

כניעת איוב

אחרי התגלות ה' לאיוב, הוא מודה ומוסר מודעה כי גם מתחילה לא עלתה על לבו להתווכח עם ה' וז"ל המלבי"ם "אחר שנשלם הוכוח עד סופו, גלה איוב מה שבלבבו, שבאמת שלבבו היה שלם עם ה' אלהיו ועמד בנסיון באמת, כי בלבבו האמין בכל יסודות האמונה ולא מש מצדקתו, וכל הוכוח אשר ערך היה רק בדרך התפלספות וחקירה לבד, להוציא ברור הדברים ע"י החקירה והעיון, שבזה בהכרח שאחד יעמוד בשם הדעה המכחשת את האמונה וידבר בשמה, ויציע את כל טענותיה והוכחותיה והאחרים יעמדו בשם הדעות המחזיקות באמונה להשיב תשובתם איש ואיש לפי שטתו, שעיי"ז יברר האמת ויצא לאור במשפט, והוא עמד בשם הדעה המכחשת בהשגחה ובחפשיות הבחירה ובאמונת השארת הנפש וגמולה לעוה"ב, לא כאשר נטה אל דעות אלה בלבד, כי לבבו היה שלם באמונה בכל אלה, רק כדי שעיי"ז יתבררו ויצרפו הדברים, כי רצה שהאמונה תתברר גם ע"פ השכל והחקירה, ומה שקרא אל ה' שיתוכח עמו היה קריאתו שיאיר עיני שכלו בזה למען יבין הדברים אשר הוא מאמין בם בלבד, ושלא יהיו אצלו כדברים פלאיים בלתי מובנים אל השכל" לְשִׁמְע־אֶזְן שִׁמְעֶתִּי וְעֵתָה עֵינִי רְאֵתְךָ, עַל־כֵּן אֶמָּאֵם בְּחַיֵּי הַגּוֹף, וְנִחַמְתִּי עַל הַגּוֹף שֶׁהוּא עָפָר וָאֶפֶר, כִּי חַיֵּי הַגּוֹף וְהַצִּלְחָתוֹ כֵּאֵין נֶחֱשָׁב נֶגַד הַנְּעִימוֹת הַזֶּה הִיקָר שֶׁהוּא חַיֵּי הַנֶּפֶשׁ בְּאַלְהִים, שֶׁהוּא הַעִידוֹן הָאֱמֵתִי אֲשֶׁר יִזְכּוּ נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים, וְאֵין

עתה שום שאלה וקושיא מצדיק ורע לו, כי טוב ורעת הגוף והעפר כאין נחשב נגד רגע אחד של נעימות הנפש בעידון הרוחני^{קני}, ומעתה סרו העננים ונראה אור בהיר ונתגלה לי אור הדעת".

סיום הוויכוח

וַיְהִי, אַחֲרֵי דִבְרֵי יְיָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל אִיזָב, וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל אֱלִיפֹז הַתִּימָנִי, חָרָה אַפִּי בְּךָ וּבְשָׁנֵי רַעֲיָךְ כִּי לֹא דִבַּרְתָּם אֵלַי נְכוֹנָה, כְּעַבְדִּי אִיזָב. ח וְעַתָּה קָחוּ-לָכֶם שְׁבָעָה-פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֶל-עַבְדִּי אִיזָב, וְהַעֲלִיתֶם עֹלָה בְּעֵדְכֶם, וְאִיזָב עַבְדִּי, יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם: כִּי אִם-פָּנִיו אֶשָּׂא, לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם נְבֻלָּה-- כִּי לֹא דִבַּרְתָּם אֵלַי נְכוֹנָה, כְּעַבְדִּי אִיזָב. ט וַיֵּלְכוּ אֱלִיפֹז הַתִּימָנִי

^{קני} שמעתי מהרה"ח המפו' ר' שמשון לרנר שליט"א שסיפר כך: היה זה כשנתבקשתי ע"י מתפללי ביהמ"ד לעלוך בשיכון ה' שאבוא לדבר בפניהם דברי חסידות. דברתי אז בענין אמונה ובטחון ועל שצריך האדם לחזק עצמו באמונה בכל מצב שהוא והבאתי כדוגמא את דברי ימי אדונינו דוד המלך ע"ה שמאז שחר נעוריו נרדף ונבזה ע"י אחיו בשרו, ובעוד שהוא נרדף הוא אומר "הבט ימין וראה ואין לי מכיר, אבד מנוס ממני, אין דורש לנפשי" עד שניתן לומר שדוד המלך האט קיין איין גוט'ן טאג נישט גיהאט אין זיין לעבן ניום אחד טוב, לא היה לו בחייו, ועם כל זה הוא מצהיר ומודיע "ואני קרבת אלקים לי טוב" "ה' עוזי ומעוזי בו בטח לבי ונעזרתי" וכדו', זה היה תוכן הדברים. השיחה הוקלטה ב"ווקמן" ולאחר מכן קיבלה האדמו"ר ר' שמעון מלעלוך זצוק"ל כי בחמלת ה' עלי היו לשיחותי חביבות גם אצל רבי זה. בהכנסים אל הקודש פנימה לאחר תקופה, הוא הודה לי על השיחה, מבין ריסי עיניו הבדולחות הבנתי שהוא מבקש להעיר לי דבר מה אך בענוות קדשו ובאצילות מידותיו מתחבט בדבר, שאלתי את פיו לאמר: 'הרבי רוצה להעיר לי משהו?' נענה הרבי ואמר: 'הזכרת בתוך דבריך שדוד המלך ע"ה "האט קיין איין גוט'ן טאג נישט גיהאט אין זיין לעבן", איך אפשר לומר כן, הרי כל יסוריו וקשייו של דוד לא הגיעו [בעוצמתם ותחושותיהם] לרגע אחד קרבת אלקים, שחש אז כ"כ טוב' עכלה"ק.

וּבְלִיד הַשּׁוֹחִי, צִפֹּר הַנֶּעֱמָתִי, וַיַּעֲשֵׂה, כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים יְיָ; וַיֵּשֶׂא
יְיָ, אֶת-פָּנָי אֵיּוֹב.

אחרית דבר

כאמור, בעת שהתחיל לדבר עמו ה', נעלמו מאיוב כל יסוריו
באחת, כמו כן מקבל תשובות לכל שאלותיו, נסתיימה בכך
תקופת הנסיון הכבירה.

בחיי היום יומיים, איוב ממשיך מכאן ועד סוף ימיו בנקודה בה
"אחז" לפני שבאו עליו היסורים.

י וַיֵּי, שָׁב אֶת-שְׁבִית (שְׁבוּת) אֵיּוֹב, בְּהִתְפַּלֵּל, בְּעַד רֵעֵהוּ; וַיִּסָּף יְיָ
אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לְאֵיּוֹב, לְמִשְׁנָה. יֵא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו כָּל-אֶחָיו וְכָל-
אֲחֵיתָיו וְכָל-יָדָעִיו לְפָנָיו, וַיֹּאכְלוּ עִמּוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ, וַיִּגְדּוּ לוֹ וַיִּנְחֲמוּ
אֹתוֹ, עַל כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר-הֵבִיא יְיָ עָלָיו; וַיִּתְּנוּ-לוֹ, אִישׁ קְשִׁיטָה
אַחַת, וְאִישׁ, נָזֶם זָהָב אֶחָד.

רעיו וכל קרובי משפחתו באים לנחמו ונותנים לו כל אחד מהם קשיטה קני ותכשיט אם כדי שיוכל להשתקם אם כסמל לנחמה קני.

קני נחלקו הראשונים אם הכונה למטבע או לכבשה וזה מש"כ בס"ד ב'אחד תרגום' (פר' וישלח) קשיטה ת"א חורפן (וכן ביהושע כד לד). במד"ר (פר' ע"ט) וז"ל [בתוספת ביאור] במאה קשיטה א"ר אבא בר כהנא [יש לדרוש את תיבת קשיטה בלשון נוטריקון] במאה אונקיות במאה טלאים במאה סלעים, א"ר סימון [ורמוזים שלשת הפירושים בשאותיות קש"ט מתיבת קשיטה] קו"ף קמיליא סמ"ך סלעים טי"ת טריון, [נשארו האותיות] יו"ד ה"א. מה עבדית הכא? ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אלו חליות ודייקניתא [שטרי מכר וקנין] שדרכן להנתן בנזמים [עם מכירתם]. ומי כותב את האונה? א"ר ברכיה יו"ד ה"א כותב את האונה, ומי מעיד על האונה? י"ה מעיד על האונה, הוא יו"ד ה"א של קשיטה הה"ד (תהילים קכב) ששם עלו שבטים שבטי י-ה עדות לישראל להודות לשם ה', י"ה מעיד עליהם שהן בני אבותיהן אף כאן העיד, עכ"ל.

המקום השני בתנ"ך בו מוזכר ה'קשיטה' הוא בסוף ספר איוב (מב יא) וַיָּבֹאוּ אֵלָיו כָּל-אֶחָיו וְכָל-אֶחֱתָיו וְכָל-יְדֵעָיו לִפְנֵים וַיֵּאָכְלוּ עִמּוֹ לֶחֶם בִּבְתוֹ וַיִּנְדְּדוּ לוֹ וַיִּנְחֲמוּ אֹתוֹ עַל כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר-הָבִיא יְיָ עָלָיו וַיִּתְּנוּ-לוֹ אִישׁ קְשִׁיטָה אֶחָת וְאִישׁ זָגָם זָהָב אֶחָד.

שלשה או ארבעה פירושים מצאנו איפה למילה 'קשיטה', אם נפרט את ה'נוטריקון' שבמד"ר, הרי שקשיטה יכול להתפרש (אם כי צ"ע אם כוונת המדרש ששילם יעקב שלוש מאות דברים או שבמאה אחד כללם או שיעקב שילם באחד מן הדברים שב'נוטריקון'):

א [תכשיט וכ"כ ה'ינחנו' וז"ל "יונתן מתרגם מרגליין ובשמות (כח ט) אבני שוהם ג"כ מתרגם מרגליין ומזה נראה כי כוונתו לפרש כאן מלת 'קשיטה' מלשון תכשיט וקישוט" (עי בחידושי הגרד"ל והרש"ש ממדש"ר על פ"ז), עכ"ל. ולפי"ז יש יותר שייכות בין הקשיטה לזגם וזה שנתנו רעי איוב. אמנם אינו ברור היכן מצאנו לשון קישוט בשי"ן שמאלית ויל"ע. ב [טלאים או כבשים וכן מצאנו לעיל (כא כט) מִה הִנֵּה שָׁבַע כְּבָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבִדְנָה וּתְרַגְמָם אֲוִנְקָלוֹם מֵא אֲנִין שָׁבַע חִירְפָן אֵלֶיךָ דְּאֶקִּימְתָּא בְּלַחֲדִיהוֹן, וכן בערוך ע' קשט הביא ממדרש הנ"ל שהוא אימרתא.

ג [סלעים – מעות. וכדאי' בגמ' (ר"ה כו.) ואמר ר"ע כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה, קשיטה. למאי נפקא מינה לפרושי (בראשית לג יט) מאה קשיטה דאורייתא, מאה דנקי, ע"כ והביאו רש"י כאן וכן פירש באיוב.

לא נותר לנו אלא להבין קוש"ט דברי אמת מה כונת אונקלום בתרגומו "חורפן", ובפשוטו כוונתו לכבשים וכפי שתרגם לעיל וכן פירשו חלק מהראשונים כאן ובאיוב.

בהגה"ה ברש"י הוסיף "ותרגומו חורפן טובים חריפים בכל מקום כגון עובר לסוחר" ולכאן ר"ל שגם כוונת אונקלום לפרש כן.

שכרו של איוב

יב וַיִּי, בִּרְךָ אֶת-אַחֲרִית אִיּוֹב--מִרְאשֵׁתוֹ; וַיְהִי-לוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר
 אֶלֶף צֹאן, וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים גְּמָלִים, וְאֶלֶף-צֶמֶד בָּקָר, וְאֶלֶף אֲתוֹנוֹת.
 יג וַיְהִי-לוֹ שִׁבְעֶנָּה בָּנִים, וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת. יד וַיִּקְרָא שֵׁם-הָאֶחָת
 יְמִימָה, וְשֵׁם הַשְּׁנִיית קַצִּיעָה; וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית, קָרֵן הַפּוֹדִי. טו וְלֹא
 נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת, בְּבָנוֹת אִיּוֹב--בְּכָל-הָאָרֶץ; וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם
 נָחֳלָה, בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם.

כמו בכמעט מכל פרט מפרטי הספר, גם בדבר הזה נחלקו חז"ל
 אם היה שכר זה לטובתו.

בגמ' ב"ב (טו:), חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא
 לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל

ה'נתינה לגר' כתב "לא אאמין שיצא הגהה זו מידי רש"י" כי לאונקלוס כבשה נקראת חורפא
 מפני ש'חרף' בארמית הוא 'ילדות' כמו בימי חרפי (איוב כ"ט ד') והוא ההיפך מן 'אפילות'
 שהוראתו על דבר המיוחד לבוא, כמו הוא בחרפי הא באפלי (תענית ג:), ומה שאמר ר'
 עקיבא כשהייתי בכרכי הים וכו' היינו שהיו על מטבעות אלו צורת כבשה (וכ"כ ה'תרגום
 אברהם') ובזה עלו בקנה אחד ב' הפירושים. והפליג הנתל"נ לומר שאף לשון 'מעין' הנזכר
 לעיל וברש"י נשתלשל מלשון 'עאן' היינו צאן... ומוסיף שאולי כונת ההגה"ה ברש"י רק
 לפירוש השלישי במד"ר שפירשו "סלעים" שלכאורה מה שייכותו ללשון 'חורפן', לכן פי' מה
 שפירש, אך האמת שכונת אונקלוס הוא כאמור לצאן, עכתו"ד.

עו"ל שאין חורפן תרגום של כבשים אף לא של מן מטבע, אלא מלשון חריפות, וכן מצאנו
 לגבי כסף ש"רץ" בשוק שנקרא מטבע 'חריף', וכן העז דמסגי בריש ענא ה'משכוכית' (ב"ק
 נא:): פרש"י עז חריף, כמו"כ הם אלו הכבשים שהוצבו לפני אבימלך והם המטבעות ששולמו
 לחמור. [ובדרך צחות, ה'קשיטה' היינו ה'אמת' לפעמים חריפה ביותר], עד כאן מ'אחד
 תרגום', אמנם כבר הערתי שם שיתכן דפליגי הפירושים בפלוגתא המבוארת (לעיל הערה
 פה) אם איבד איוב את כל כספו או לא.

קנה ראה בהקדמה הערה פה

??

מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שברו בעוה"ז [כדי] לטרדו מן העולם הבא^{קנט}.

וכן אי' במדרש (בר"ר נ יא), ויתמהמה (בראשית יט, טז), תמהון אחר תמהון, אמר כמה אבוד בכסף וזהב אבנים טובות ומרגליות, הדא הוא דכתיב (קהלת ה, יב): עשר שמור לבעליו לרעתו. רבי יהושע בן לוי אמר זה לוט. רבי שמואל בר נחמן אמר זה קרח. רבי יהודה בר סימון אמר זה נבות. רבי לוי אמר זה המן. רבי יצחק אמר זה שבט ראובן וגד. רבנן אמרי זה איוב, דהוה עתיר ונתמסכן וחזר למה דהוה, עכ"ל.

מאידך אמרו במדרש (שמו"ר משפטים לא ג) ואם עמד העני בנסיונו ואינו מבעט, הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבוא, שנאמר (תהלים יח, כח): כי אתה עם עני תושיע. ממי אתה למד מאיוב שנתסר בעולם הזה ושלם לו הקדוש ברוך הוא כפלים, שנאמר (איוב מב, י): ויסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה.

איוב בונה את עצמו מחדש נשפע שנית בנכסים ובצאצאים^{קס} וחי את חייו באושר ועושר באריכות ימים ושנים.

---

^{קנט} וכן במהרש"א (ב"ב יד): דאיוב לא הוי פורענות דאית ליה אחרית "דהחוא אחרית מדומה הוא בעוה"ז".

^{קס} ובגמ' (ב"ב טז): עה"כ (בראשית ו א) ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם רבי יוחנן אמר רביה באה לעולם ריש לקיש אמר מריבה באה לעולם אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן לדידך דאמרת רביה באה לעולם מפני מה לא נכפלו בנותיו של איוב אמר לו נהי דלא נכפלו בשמות אבל נכפלו ביופי דכתיב (מב יג) ויהי לו שבענה בנים ושלוש בנות ויקרא שם האחת ימימה ושם השנית קציעה ושם השלישית קרן הפוך ימימה שהיתה דומה ליום קציעה שהיה ריחה נודף כקציעה קרן הפוך אמרי דבי רבי שילא שדומה לקרנא דקרש מחייכו עלה במערבא קרנא דקרש לקותא היא אלא אמר רב חסדא

טו וַיְהִי אִיּוֹב אַחֲרֵי-זֹאת, מָאָה וְאַרְבָּעִים שָׁנָה; וַיֵּרָא (וַיֵּרָאָה),
אֶת-בָּנָיו וְאֶת-בָּנֵי בָנָיו--אַרְבָּעָה, דִּרְוֹת. יו וַיָּמָת אִיּוֹב, זָקֵן
וְשִׁבַּע יָמִים.

פטירתו ומקום קבורתו

מתי נפטר איוב זקן ושבע ימים. כרוב הפרטים הלא ידועים על
איוב נוספת תעלומה זו. הנה ראית^{קסא} שהוא בט' באב^{קסב}.
מאידך מביא אאמו"ר שליט"א^{קסג} שהיה זה בחודשי סיון תמוז

ככורכמא דרישקא במיניה שנאמר (ירמיה ד ל) כי תקרעי בפוך רבי שמעון ברבי איתילידא
ליה ברתא הוה קא חלש דעתיה אמר ליה אבוה רביה באה לעולם אמר ליה בר קפרא
תנחומין של הבל ניהמך אבוך [דתניא] אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אלא אשרי
למי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסי אשרי מי
שאומנותו בוסמי אוי למי שאומנותו בורסי, עכ"ל.

ולפי מאי דמרגלא בפומיה דאאמו"ר שליט"א אוי לו למי שבניו נקבות, דהיינו שבניו הזכרים
מתנהגים כנקבות, וכן לאידך אשרי מי שבניו זכרים יש לפרש שאפי' בנותיו הנקבות הם
פעילות עושות ומעשות וכו' כזכרים עכתו"ד, א"כ שפיר י"ל שנתברך איוב בבנות שהיו
במעלתן כזכרים.

^{קסא} ושוב נעלם ממני המקור, ואולי יש מי שיוכל למצוא ולעדכני.

^{קסב} מנהג מיוחד היה נהוג בק"ק שרעב ביום ט' באב "יש מהמוני עם עושים תהלכה לזכר
איוב, מתנרב אדם אחד לובש בגדים בלאים ומטולאים, לוקח מקל ביד והולך כחיגר לפני
הילדים, והם צועקים "איוב הזקן, שבעה זקנים", והולכים ברחובות עד שמתעיפים והולכים
לישון" (תולדות הרשב"ז עמ' ע"ח).

^{קסג} בלוח דבר בעתו ליום כ' בתמוז וז"ל "היום הגיעו המרגלים לבוא חמת, קצה גבולה
הצפוני של א", בזמן בו המרגלים היו בארץ, לדעה אחת בגמ' (ב"ב טו: סוטה לה.) מת
איוב מארץ עוץ ו"סר צילם מעליהם" של הכנענים ~ הרי לנו מקור לקריאת ספר איוב בצום
החמישי, מועד שובם של המרגלים קדשה ברנע, ביום בו הודיעום כי "סר צלם מעליהם",
עכ"ל.

מענין לענין באותו ענין, ראיתי מובא בשם הגרב"מ אזורחי שליט"א להפליא את גודל מעלת
קדושת הצדיקים ובכוחם הנשגב להגן על הדור שהרי הבה נתבונן מי ומי ההולכים, מחד
גיסא ישראל עם קדושים שיש בידם הבטחת ה' לרשת את הארץ, ומאידך, הכנענים השפלים

ימי ריגול המרגלים כדאי' בגמ' [ומובא ברש"י] ואטרידו כולי
עלמא בהספידא.

גם מקום קבורתו לא נודע אם כי קיימים מקומות רבים בעולם
ה"טוענים לכתר".

הספר בין כ"ד ספרי הקודש

כותבו

ספר איוב הוא הקדמון (!) מכל כ"ד ספרי הקודש^{קסד}, בגמ' ב"ב
(יד:) איתא משה רבנו כתב ספרו וספר איוב ופרשת בלעם,
ובתוס' שם ע"י ד' זקנים והם איוב ורעיו. י"א שהספר במקורו
נכתב בלעז ומשה רבנו הוא זה שתרגמו ללשון הקודש^{קסה}.

והמתועבים, ועדיין אין יכולים ישראל להכנס לארץ הקדושה ומשה רבינו שולח לבדוק אם
עדיין איוב חי כי זכות הצדיק תגן עליהם, מבהיל על הרעיון.

^{קסד} אך הוא מהכתובים ולא מן הנביאים, ומה שאינו הראשון אלא השלישי אחרי תהלים
ומשלי משום שאין מתחילין בפורענות (ב"ב יד:), אבל שלשתם ראשונים בזמן לפיכך
פסוקיהם קודמים לפסוקי הנביאים בתפילות לר"ה כדאי' בתוס' (ר"ה לב.) [ויל"ע מאי שנא
מכל דוכתי דנביאי קדמי ואולי משום דבר"ה אתינן עליהו מדין תפילה ולא מדין תורה].

^{קסה} וכתב האב"ע: וחז"ל אמרו: כי משה כתב ספר איוב. והקרוב אלי: כי הוא ספר מתורגם
על כן הוא קשה בפירושו, כדרך כל ספר מתורגם, עכ"ל. ואפש"ל עפ"י מש"כ השפת אמת
בפסוק כי כבד פה וכבד לשון אנכי שמרע"ה לרום מעלתו ותוקף שכלו לא יכל לצמצם
דיבורו כהוגן שיבינו בני אדם [א.ה. וזאת אף בלא דברי המדרש שנכוח בלשונו ע"י הגחלים
כנודע] ורק כאשר קיבל מאת השי"ת את התפקיד לרעות את עמו ישראל קיבל אף את כח
הדיבור שיוכל לבאר דבריו כהוגן.

ובמדרש (איוב) אי' שמשה היה כותבו מגילות מגילות לכלל ישראל בארץ מצרים והולך
ומנחמם בהם ושיתחזק אצלם האמונה וז"ל (ילקוט הראב"ן) ע"כ אמרו חז"ל שמש"ה ע"ה

יש שהעירו שספר איוב הוא חידוש במהותו כיון שלמ"ד גוי היה, מופלא הדבר שזכה שיכנס ספרו לכתבי הקודש עעדדם

לימודו

אין הדבר צריך לפנינו שההגיון בספר הינו חלק ממצות תלמוד תורה. בשנים קדמוניות היה הספר מן הספרים הנלמדים והנקראים ביותר (דוגמת תהלים בימינו) כנראה מהרבה מקומות בחז"ל^{קס}, ואפילו פשוטי העם ידעו והבינו את עומק הסיפור וגרם להתעוררות תשובה בכל עת מצוא, והוא אב לכל ספרי המוסר בהיותו נכתב לטהרת ההשקפה והאמונה התמימה, ומצד כתיבתו כסיפור השובר את הלב ומחזירו למוטב.

ובמשנה יומא (יח:) ובמה קורין לפנינו [לפני הכה"ג בלילי יוה"כ שלא תחטפנו שינה] באיוב ובעזרא ובדברי הימים וברש"י שם "שהן דברים ממשיכין את הלב לשומען ואין שינה חוטפתו"^{קסו}.

כתב ספרו ופרשת בלעם וספר איוב, באשר בני ישראל היו במצוקה גדולה בגלות-מצרים וחשבו כי אבדה תקותם. אי-לכך, משה רבינו היה מראה להם ספר איוב ודורשו לזקני ישראל למען ילמדו "כי יש תקוה לכל בוטח בה!"^{לפי"ז} א"ש שאת ספר איוב כתב משה עוד בהיותו בארץ מצרים בטרם נגלו אליו האלהים בחורב וממילא אכן הוא 'כבד פה וכבד לשון', ודו"ק.

^{קסו} לדוג' ר' שבת קטו. הביאו לפנינו ספר איוב תרגום וציוה ר"ג לשקעו בבנין מפני שהוא מושך את הלב והמוץ העם הקוראים בו לא יבואו לדרשת הרב לשמוע הלכות (ע"פ רש"י), וגיטין (לה). שאשה קבלה בכתובתה רק בגד אחד וספרי תהלים איוב ומשלי,^{קסו} בא וראה כמה ירד הלימוד בספר הזה עשר מעלות אחורנית, כי בעוד שבעבר היה זה לימוד המעורר עד שהיה מפיג את השינה, הנה כיום לא נראה שזה רעיון מוצלח להעיר מישהו ע"י קריאה לפנינו בספר איוב ואולי אף יחרף את הבעיה.

איברא יש מי שיחשוש לעסוק בו מחשש פתיחת פה לשטן וכמו שיש נמנעים ללמוד הלכות אבילות או פרק ואלו מגלחין במס' מו"ק. אאמו"ר שליט"א הריין שאלה למרן השבט הלוי זצ"ל בענין וז"ל התשובה (ח"י סי' א): ואשר שאל כבודו בענין למוד מס' מו"ק בסדר דף היומי. אין לי להוסיף על מה שהעתיק כבודו בקיצור, והעיקר מש"כ בספר חסידים סי' רס"א דלא זו דאינו מזיק, אלא מצוה גמורה היא, אלא שיש להתפלל לפני זה שלא יגרום שום דבר רע, ואין היא וכיו"ב ח"ו גורם נזק אלא דברת בני אדם כאשר רמז בס"ח שם, אבל דברי תורה עצמם דברי אלקים חיים וגורמים אריכות ימים, אלא שאין רגילים לקבוע ישיבה ע"ז אבל מצוה כלימוד ש"ס על הסדר בין ביחידות בין ברבים כדף היומי חלילה לחסר חלק מתורת חיים.

ומי לנו גדול מגדולי הראשונים אבירי התורה והרא"ש ומרדכי, כרבינו הרמב"ן והריטב"א ועוד, כבעלי שו"ע הטור וכל שלטי גבורים שלא שינו מעיונם לעומת שאר חלקי התורה. ואם בכל זאת חושש אדם לנפשו, יתפלל שעי"ז יזכה להאריך ימים ושנים, ואריכות בזה ללא צורך. ואשרי לו שזוכה ומזכה הרבים, ידידו דוש"ת וכו', עכ"ל.

ולבל יחסר המזג הא לכם את לשון הספר חסידים שם: אהוב לך את המצוה הדומה למת מצוה שאין לה עוסקים כגון שתראה מצוה בזויה או תורה שאין לה עוסקים כגון שתראה שבני עירך

ואגב, מדבריהם למדנו כמה משפיע היום והאיש על לימודו כי ביוה"כ היה הלימוד מעורר ומושך את הלב, ואילו בתשעה באב הוא מהדברים המותרים מפני שהם משכרין לבו של אדם והוא פלא.

לומדים מועד וסדר נשים תלמוד סדר קדשים ואם תראה שאין חוששים ללמוד מועד קטן ופרק מי שמתו אתה תלמד' ותקבל שכר גדול כנגד כולם. כי הם דוגמת מת מצוה אותם מסכתות ואותם הלכות שבני אדם אין רגילים בהם שזה דומה לאחד שהיו לו בנות ותבעום בני אדם והשיאם להם ונשארה בת אחת שלא תבעוה לינשא. אמרה לאביה אחיותי יודעות אומנות נקייה מעשה אורג מעשה רוקם. לכך קפצו עליהם הכל והיו לאנשים. אבל למה נתת לי אומנות שהכל מרחיקים ממנו לארוג בגדי אבל לתכריכי מתים אלו היתה אומנותי בגדי שמחה הייתי לאיש כאחת מאחיותי אמר לה אביה אני משבח אותך שהכל ילכו אצלך. כך אמרה מועד קטן והדומה לה רבונו של עולם למה אין עוסקים בי כמו בשאר מסכתות. והקדוש ברוך הוא השיב לה טוב הרי כבר נאמר טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו. ועתה למה אומרים שהוא סכנה לפי שכתוב אל תקוץ בתוכחתו והוא ממנהר ולא ידקדק כמו בשאר מסכתות. ועוד לפי שכל דבר שתופסין אותו בחזקת סכנה אפי' אינו מקום מסוכן מזיק לפי שלשון בני אדם ועינם מזקת. אלא כך יעשה הרוצה ללמוד אותה יתפלל להקדוש ברוך הוא שלא יארע דבר רע. וגם ילמדו הרב בחשאי לא יפרסם ולא יזיק ולא ינזק אחר שלשון בני אדם ועינם מזקת עינו וכתוב (שיר השירים ז ב) חמוקי ירכיך כמו חלאים. ותחלואיה מיתות כמו מי שמתו ומועד קטן יהא בסתר ולא יזוק שנאמר (ישעיהו כו כ) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, וגם שמעתי: בב' דברים מלאך המות קרוב לשמוע, מי שדורש מעשה מרכבה ובמועד קטן, לכן נענה מלאך מתוך האש, רמז מלאך המות הן הן מעשה מרכבה כמעשה דרבן יוחנן בן זכאי ורבי

אלעזר בן ערך לא יכוין להפרע ממנו, וכן מועד קטן וכיוצא בו שהוא ממונה על המות. לכך יעפוק בכל לבו לישר בלא קלות ראש בה וכן כל מצוה וכו' כדאיתא בראש הספר, עכ"ל.

סגנונו

מבנה הספר הוא א. סיפור מעשה דאיוב לפני היסורים ולאחריו, ב. הוויכוח בצורת שאלות ותשובות כדי לחדד את המסר העולה מן הספר^{קסח}.

שפע מליצותיו ומילותיו היחודיות הם לאבן יסוד בלשון הקודש ובנוסחאות התפלה, לצד ההלכות הרבות הנלמדים ממנו.

צורת כתיבת תחילת הספר וסופו בו מופיע מעשה דאיוב הוא כשאר כתבי הקודש ואילו המענות נכתבות ע"פ המסורה כשירת האזינו וספר תהלים ומשלי, בחצאי-פסוקים תואמים.

טעמיו

בשנות הגלות הארוכות נאבדו מרוב כלל ישראל מנגינת טעמי המקרא היחודיים לספרי תהלים, משלי, איוב [וסימנך: טעמי אמ"ת]^{קסט}.

---

^{קסח} כפי שמצאנו בראשונים לגבי 'מה נשתנה' בלילי פסחים.

^{קסט} בקהילת חלב ארם צובא השתמרה מסורת על ניגוניהם וכך נהגים בקהילת הרב זילברמן בעיר העתיקה בירושלם כפי שקבלם מזקני חלב ומלמדם להועיל הרב שמעון שוהם שליט"א. מסורת שונה השתמרה בק"ק תונס ובגדד נשארה המסורת על ניגוני טעמים אלו ומלמדם להועיל ר"י כסא רחמים הגאון ר"מ מאזוז שליט"א.

פיסוקי טעמיו שונים מטעמי המקרא שבשאר כ"א ספרי התנ"ך. הטעם המפסיק החשוב ביותר בכל התנ"ך הוא 'סוף-פסוק', וכך גם באיוב.

הטעם המפסיק השני בחשיבותו בספרי התנ"ך הוא ה'אתנח' או ה'אתנחתא', אלא שבספר איוב, כמו בתהילים ובמשלי, הטעם 'עולה ויורד' גדול בכוח פיסוקו מאתנחתא.

כמו כן, באיוב יש חמישה סוגים של רביע, לעומת רוב ספרי התנ"ך בהם יש סוג אחד של רביע והוא נחשב כמפסיק-משנה. חמשת סוגי הרביע בספרי אמ"ת: רביע סתם, רביע מוגרש, רביע גדול, רביע קטן ורביע מוגרש בלי גרש.

כמו"כ ישנם טעמים שמשתנים בנגינתם כשהם בסמוך לעולה ויורד. חידוש נוסף בטעמים אלה, שהמשרתים אינם מנוגנים כלל.

זמני לימוד

בגמ' תענית (ל.) תשעה באב אסור בתלמוד תורה, אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה, ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגו. ואיפסקא בשו"ע (סי' תקנ"ד ס"א) ושם (ס"ב) מביא מרן המחבר מתשובות מהרי"ל, שמותר ללמוד בת"ב פירוש איכה ופירוש איוב. ושם (ס"ג) יש מי שאוסר ללמוד ע"י הרהור ובמ"ב (סק"ה) מפני ששמחה היא לו, ומהאי טעמא אסור

ללמוד איזה דרוש או קושיא או תירוץ אפילו בדברים הרעים מפני ששמחה היא לו, עכ"ל^ק.

וכן הוא מנהג חלק מבני עדות המזרח כיום לקרוא בציבור ספר איוב בת"ב אחר קינות^{קע}, ובטור (או"ח סי' תקנ"ט ס"ה) שאם יש תינוק למול מלין אותו אחר הקינות ויש ממתניין למולו עד אחר חצות וכתב הב"ח דמל' רבינו נראה שתופס עיקר כסברא הראשונה ולכן כתבה בסתם ומתמיה על הרב מהרי"א מטירנא שכתב "ואם יש מילה מלין אחר איוב כן מסיק באורח חיים", שהרי הטור לא הזכיר בדבריו איוב עיי"ש, ועכ"פ מדברין מהרי"א טירנא למדנו שכן היה המנהג הפשוט הקדום אף בארצות אשכנז מיהו במהרי"ל כ' "הלכה למעשה דווקא לאחר קינות ולא אחר איוב, ומלכותינו לא נהגו לומר איוב בציבור", עכ"ל.

ויל"ע האם כשהותר ללמוד בספר איוב הותר נמי חלק הסיפור וההקדמה של המענות [כגון את עושרו וכו'] עד לפסוק ויהי היום ויבואו בני האלוקים שמשם מתחיל פורענותיה דאיוב, וכן את סופו וה' ברך את אחרית איוב, דזיל בתר טעמא שאף בלימודים שהותרו ללמוד לא הותרו אלא כששמחה היא לו ודמי לפסוקי

---

^{קע} וכן הוא לגבי אבל רח"ל, עי' תוס' מו"ק כא. ובשו"ע יו"ד סי' שפ"ד ס"ד.
^{קעא} "אחר סיום תפילת שחרית קורים ספר איוב, מתחיל הרב 'איש היה בארץ עוץ' וכל הצבור קוראים ביחד שני הפרקים הראשונים של ספר איוב בנעימת הנביאים, ומפרק השלישי פותח הרב בפסוק "אחרי כן פתח איוב את פיהו", בנעימה המיוחדת לספר איוב, והצבור חוזרים אחריו, ומכאן קורא כל אחד ואחד מהצבור בתורו והצבור חוזרים אחריו, עד שמגיעים לפרק האחרון לפסוק ויהי אחר וכו', שמשם חוזרים לקרוא יחד בנעימת הנביאים, עד סופו" (ויצבור יוסף בר ח"ד עמ' קמ"ד, מו' בקונ' הלכות ומנהגים-תימן).

נחמה שצריך לדלגם כפסק השו"ע, וכש"כ לעיין בהם דרך דרושקעב.

אמנם יש לעיין היטיב, דכ' הפוסקים (עיין שם) דברעות העכו"ם אין לקרוא ולא מצאנו מי שיחלק ויאמר דלמ"ד איוב גוי הוי שאסור לקרוא איוב, כיון שהיתר טעם לימוד ספר איוב הוא מפני שמשבר לב האדם, משא"כ רעות העכו"ם ששמחה היא לו עדה"כ באבוד רשעים רנה, ולהכי אין לחלק בין רעתו לטובתו של איוב כיון דמדין ספר מוסר אישתרי, א"כ כל מה שבכלל המוסר היינו תפארתו לפני כן ושוב ה' את שבותו, כל זה מכלל הלימוד מן הסיפור ההוא [וקצת מדויק כן בלשון הש"ס והשו"ע אבל קורא הוא באיוב, ובדברים הרעים שבירמיה, ולא אמר בדברים הרעים שבאיוב ובירמיה, ואפשר לדחוק בזה בכמה אנפי, דמחד גיסא ש"מ כנ"ל ומאידך גיסא אדרבה שמע מינה דספר איוב כולו מדברים הרעים].

ועוד נפקא מינה איכא בין שתי אלו הטעמים אם הותר ספר איוב משום דברים הרעים או משום תוכחת מוסר, דמתו"ד שו"ת חכם צבי (סימן ק') משמע שאסור ללמוד בחג דברים הרעים מחמת שמחת יו"ט וכן הביא משמו השע"ת (באו"ח סי' תקכ"ט סעיף ד' ובסי' תקמ"ח סק"ה) וא"כ יש לעיין אם מותר ללמוד ספר איוב בחג.

ולעניננו בת"ב שהתירו ללמוד איוב, י"ל עכ"פ שהתירו ג"כ סיפור הדברים שלפניו ופסוקי הנחמה שלאחריו על דרך שכתב

קעב ומובא במנהגי קצת קהילות (מנהג עירק) שלא קראו בת"ב את איוב עד הסוף.

בערוך השלחן (סימן זה) וז"ל ואין לשאול על מה שאנו מסיימים אחר הקינות בפסוקי נחמה וכו' זה כעין תפלה בעלמא ולא לשם לימוד וכו' עיי"ש קע"ג ואולי ה"ה לניד"ד שהרי אמרו במדרש (איכה) כל מה שאירע לאיוב אירע לציון וכן אמרו שם, אמר ירמיהו, כשהייתי עולה לירושלים נשאתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר לבושה שחורים, ושערה סתור ומבקשת מי ינחמנה ואני צועק מי ינחמני. קרבתי אליה ודברתי עמה, אמרתי לה: אם אשה את – דברי עמי, ואם רוח את – הסתלקי מעלי. ענתה ואמרה: אינך מכיר אותי. שבעה בנים היו לי, יצא אביהם למדינת הים, ועד שאני בוכה עליו, הרי באו ואמרו לי: נפל הבית על שבעה בניך ונהרגו כולם. איני יודעת על מי אבכה ועל מי אסתור שערי. עניתי ואמרתי לה: אין את טובה יותר מעמך ציון, והיא נתונה לחיות השדה. ענתה ואמרה לי: אני אמך ציון, אני היא אם השבעה. אמר לה ירמיהו: דומה מכתך למכתו של איוב: מאיוב ניטלו בניו ובנותיו, וממך ניטלו בניך ובנותיך. מאיוב נטלו כספו וזהבו, וממך נטלו כספך וזהבך. כשם שחזר הקב"ה וניחם את איוב, כך יחזור וינחמך... ע"כ קע"ד, על כן בקוראנו

קע"ג ויל"ע לפי מש"כ המהרש"א בב"ב דהוי רק אחרית מדומה, אם יהני גם לעניננו דשמא אף אחרית מדומה שמחה היא בת"ב.

קע"ד עוד על הדמיון בין איוב לירמיהו אי' בפסיקתא פרק טו וז"ל: "כיון ששמע ירמיה כך, התחיל פותח פיו וארר את יומו, דכתב ארור יום אשר ילדתי וגו' (שם כ' י"ד). הוא היה אחד משנים שאיררו וקיללו את יומן שנולדו בהם, איוב וירמיהו, איוב אמר יאבד יום אולד בו וגו' (איוב ג' ג'), ירמיה אמר ארור היום אשר ילדתי בו וגו' (ירמיה שם). אמר ירמיה, אומר לכם למה אני דומה, לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים, וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה ופרסם את שערה, נטל הכוס להשקותה, נסתכל בה שהיא אמו, התחיל צווח ואומר אוי לי אמי שהייתי משתדל מכבדך, והריני מבזך, כך היה ירמיה אומר אוי לי עליך

פסוקי הנחמה אלו האחרונים אנו מעוררים בדרך תפלה על הגאולה קעה. וכן יהי רצון, כשם שהשיב ה' את שבות איוב כן יקויים בנו ושב ה' אלוקך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים ושוב לשוש עלינו לטובה, שמחנו כימות עיניתנו שנות ראינו רעה, ישוב את שבותינו וירחמנו במהרה בימינו, אמן קעי.

אמי ציון שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים והריני מתנבא עליך דברי פורענות, עכ"ל.

בשילוב המדרש הנ"ל אפשר לומר כי הדמיון בין הנבואה על החורבן לבין קללת היום הינה על זה שהוא "נולד" לכנסת ישראל, כביכול עדיף שלא הייתי מזרעך ולא הייתי צריך להתנבא עליך כך, וכנס"י ודאי שהיא "אם כלל ישראל" כדאי בברכות לה: [ובזה יתפרש נמי ההיא דמכות יז: דילידת אימיה כר"ש תיליד ויונה בזה מה שהתקשו שם ואכחמ"ל].

קעה והסכים לזה מו"ר הגאון רבי יחזקאל דרברמדיגר שליט"א רב דקהילת באיאן במודיעין עילית.

קעי איוב משל הוא על ישראל בכלל, כי בימי שלמה היה ישראל בתכלית השלימות וקרוב לה' כנודע, כי הסטרא אחרא וכת דיליה היה מוכנע לו, והיו אז ישראל במעמד גבוה כמו מעלתו של איוב, שהיה להם בימי שלמה ממש מעין עולם הבא, כמו שהפליגו בטובת איוב, כן היה לכל ישראל בימי שלמה, והחל השטן לקטרג על ישראל, כי מרוב הטובה הם עובדים השם, וזהו ויקם ה' שטן לשלמה, והשם נתן ביד שטן למעט תחלה אחת לאחת ממשלת ישראל, כאשר היה בעו"ה.

מתחלה נחלקה מלכות בית דוד והיתה הלוך וחסר, עד שלבסוף נמסרו ישראל ביד שטן לגמרי שייסרם, רק מבלי לעשות בהם כלל ח"ו, כי ע"ז נכרתה הברית לבל יעשה כליון ח"ו, וזהו את נפשו שמור, ומאז החל ישראל לקונן ולדבר ברוב צערם, עד שאנחנו בעו"ה בגולה שכורת ולא מיינן, וזהו איוב לא בדעת ידבר, וכל עסקינו בגולה אשר יצחקו עלינו צעירים וכדומה, ורבים יסורים וכל ראש לחלי וכל לבב דוי, הכל מבואר במענה איוב, וזהו הכל מיסורי ישראל, וגם משיח בן דוד שסובל יסורים בשביל ישראל, והארכת בפרטות דברי איוב איך הכל מוסב על ישראל, וכן רעי איוב הם חכמי ישראל, ואין מנחם לאיוב ולא מצא עזר כנגדו בעו"ה, כי כאבו נעכר יום ביומו, אמנם בביאת אליהו בן ברכאל הוא אליהו הנביא, כאשר יבוא הוא על ישראל והשיב לב אבות על בנים, אז ימצא איוב תנחומים ואז ישוב רוחו בקרבו, ואז יזכה למראות נבואה, וידבר ה' את איוב מהסערה, והוא המובטח

ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב

(על שם שאיוב נפטר בשם טוב, רש"י)

אמר הכי:

"סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה

והכל למיתה הם עומדים.

אשרי מי שגדל בתורה ועמל בתורה

ועושה נחת רוח ליוצרו

וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם

ועליו אמר שלמה (קהלת ז, א)

טוב שם משמן טוב ייום המות מיום הולדו"

(ברכות יז.)

וכתב המהרש"א וז"ל: "פרש"י ע"ש שאיוב נפטר בשם טוב עכ"ל ועי"ל שענינו של ס' איוב מדבר במיתת אדם ויסוריו בחייו ואמר סוף אדם למיתה דהיינו שימות בזמנו וכל ימי חייו יהיה גדל ועמל בתורה וכן הבהמה סופה לשחיטה בזמנה אבל תחלת בריאתה לרדיא ולמלאכה כמ"ש בפרק הפועלים

ע"י נביאים [זכריה ט', יד] וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו והלך בסערת תימן, והיא הסערה שידבר ה' עם ישראל, ולבסוף יוסיף לישראל משנה מאשר היה בימי שלמה, והמה ימות המשיח אי"ה. (יערות דבש, חלק ראשון – דרוש יד).

ובספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש תמוז"א, ז' הנחמתות, נחמה ג') כתב וזלה"ק עניה סוערה לא נוחמה (ישעיהו נד, יא). דהנה ניחמו חברי איוב לאיוב: "כי על כל זה בחרת מעוני" (איוב לו, כא) [ואמרו רז"ל (בבא בתרא קטז א): קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות, שאמר איוב: "יד אלוך נגעה בי" (איוב יט, כב). כמה לקו באצבע (במצרים)? עשר מכות. אמור מעתה, מה שאמר איוב: "יד אלוך" וכו', היה נ' מכות; ועם כל זה אמרו לו: כל זה בחרת מעוני]. והנה אמר הנביא: עניה, כיון שכנסת ישראל בגלותא עניה, הנה היא סוערה לא נוחמה כמו שהיה באפשרי לנחם יסורי איוב, וזאת "אין לה מנחם" (איכה א, ב), הנה (לזאת) אנכי מרביץ בך אבניך ויסדתיך בספירים, כל כך תגדל עשרך עד שיסודי בניין ביתך, שדרכן להיות אבנים פשוטים, הנה יהיו של פוך וספירים, אבני נזר יקרים עכ"ל.

(פה.) בההוא עגלא דנענש רבי על שאמר לה לכך נוצרת אבל אמר דמ"מ הכל למיתה עומדים גם קודם זמנם וסופם האדם לפי חטאו והבהמה לפי המקרה וע"כ אשרי אדם שגדל כו' ועושה נחת רוח ליוצרו דעולם ומלואו שלו ולא יצר את האדם אלא כדי שהוא יעשה נחת רוח ליוצרו במעשיו הטובים כמ"ש בפסוק אשה ריח ניהוח לה' ומסיים שגדל בשם טוב ונפטר כו' דהיינו שמנעוריו ועד זקנתו שנפטר בזמנו היה כל ימיו בשם טוב שעליו נאמר טוב שם וגו' ויום המות וגו' שיהיה לו השם טוב מיום הולדו עד זמנו ביום המות וק"ל".

ובספר 'פבא אליהו' קע" (שער א' פי"ב) כתב וז"ל: "ואשוב ואשנה פרק זה דר' מאיר כד הוה מסיים ספרא דאיוב, לחדש בו דברים עוד טבא דאבא, מר אבי מ"ו זצוק"ל, שהיה אומר דר' מאיר הוה אמר הכי כד הוה מסיים ספר איוב בדוקא, ומודיענו שהכל מתים. אבל אשרי אדם שעמלו בתורה, גדל בשם טוב וכו'. משום דמסוף ספר איוב מוכח השארות הנפש לאחר מיתה, לפי שיש להקשות כשם שכסף תועפות לו, שהוכפל לו העושר, כדכתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה (איוב מב, י). למה לא הוכפלו לו כמו כן הבנים, שבתחילה כתיב ויולדו לו שבעה בנים ושלוש בנות (איוב א, ב). ולבסוף נמי כתיב ויהיו לו שבעה בנים ושלוש בנות (איוב מב, י). ועם היות שכפי התרגום, 'שבענה' כמו שבעתים, ב' פעמים שבע, מ"מ הפשט לא יופשט שלא הוכפלו כמ"ש הראב"ע, שנו"ן שבענה הוא כמו בשנה אפרים (הושע י, ו). ועוד דעל כל פנים לדברי הכל הבנות לא הוכפלו, ואעפ"י שהוכפלו ביופין, לא הוכפלו בעצמותן ומהותם. והטעם שכתב הראב"ע לפי שהבנים אינם ברשותו, אינו טעם של עיקר. שהרי הטוב היותר עצום והיותר החלטי הוא ריבוי הבנים, כדכתיב הנה נחלת ה' בנים (תהלים קכז, ג). וכמאמרם ז"ל, "יברכך ה' בבנים". ולמה לא הוכפלו לו, וינחם בכפלים

קע" נכתב במצרים ונדפס באיטליה (ה'תש"ד) כולל כל ענייני מוסר ויראת ה' והנהגות ישרות וטובות אשר צוה איש צדיק תמים לבניו לחתניו ולתלמידיו הנעימים ה"ה תנא דבי אליהו נשיא נשיאי הלוי אשר זרחה אור תורתו בק"ק אליסנדריא דילה פאלייה בדור שלפנינו, כבוד שמו מפארים לשם ולתהלה, רבני הגולה ותקיפי ארץ הקדושה למעלה למעלה, הדר הוא הגאון המפורסם בתורה בחסידות וענוה יתירה, המקובל האלקי פאר התורה, הרב הכולל כמוהר"ר אליהו הלוי זצו"קלהה.

ככל השאר, לכך היה אומר מר אבי ז"ל, דטעמא דמילתא דבשלמא בעושר כשאבד העושר ההוא נאבד לגמרי מבעליו ופלוגי יצא נקי (עייין עיקרים מ"ד פ"ל), אבל הבנים בניו, אם מתו בעה"ז קיימי' ועומדים הם בעוה"ב, באופן שבבנים ובנות, השניים שנתנו לו בהצטרפותם לראשונים שהיים הם לעה"ב, משנה יירש גם באלו כמו בממון, וכן איתא בפ"ק דסוטה (יב.), שאמרה מרים, פרעה לא גזר אלא (על הזכרים) בעוה"ז וכו'. ופירש"י שהנולדים מתים וחוזרים וחיים לעוה"ב ע"כ. והיינו הך המכוון של ר"מ דכד הוה מסיים ספרא דאיוב, דמסיומיה דספריה מוכח בהדיא מכח הקושיא והתירוץ הנזכר נצחיות הנפש, הוה אמר סוף אדם למות וסוף הבהמה לשחיטה, אבל לא ראי זה כראי זה, לא הרי השור כהרי המבעה, נבעו מצפוניו, כי אדם חי בנפש אחר מיתה, וז"ש אשרי אדם שעמלו בתורה, גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, עכ"ל.

עוד נראה לומר בהבנת הדברים דר"מ בא להפקיע טענות ומענות איוב בכל הספר שהכל הוא ח"ו במקרה ואין חשבון מדוקדק בשכר ועונש לפי המעשה ח"ו, ולכן מרבה להתלונן למה נולד בכלל ולמה לא הישר מן הבטן לא הובל למנוחות... ערפל טענות אלו מתבהרים לאיטם עד לסוף הברור כ"כ. וזאת בא ר"מ לסכם שהן אמת מצד המיתה שניהם כאחד גם האדם וגם הבהמה למוות מעותדים, אבל החילוק הגדול ביניהם הוא, מה קורה עמם בין הלידה והמיתה... האחד מנסה להרוויח כמה שיותר בחייו הקצרצרים [יחסית למושג 'נצח'], ואילו רעהו מתאונן ומבכה כי עתיד לילך ולעזוב את העולם בלא כלום, וזה שאמר "סוף האדם למות וסוף בהמה לשחיטה", כך שמצד ה'סוף' שניהם למיתה עומדים... אבל אשרי מי שעמלו בתורה וכו' ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב ורק בצורה זו טוב יום המות מיום הולדו.

זֹאת מְגִלַּת סֵפֶר חוּזָה בִּי יַחֲתִים
בְּחַתִּימָתוֹ מְגִלָּה כָּל סֶתוּם מִשְׁטִין
שֶׁבֶר יִשְׁבֵּר לֵב יִצָּר אֲשֶׁר יֵאָטִים
נֹקֵב וַיִּזְרַד עַד עֲמָקֵי שִׁיטִין
גַּם בִּי קָצְרוּ מִלִּיּוֹ וּמוֹעָטִים
בֵּין שְׁטִיּוֹ שׁוֹטִים שׁוֹתִים שְׁטִים
מֵאִיר אֶפְלָה בְּאַחֲרִית הָעֵתִים
נִחְפָּרָה בּוֹ מִטְמוֹנִיּוֹת בְּאֵתִים
נִחְבָּטָה וְנִדְלָה בְּשֶׁמֶן מִזֵּתִים
נִשְׁמָרָה הַדְּרָכוֹתֵינוּ בִּילְקוּטִים
נִחְקָקָה עַל לֵב בְּשִׁמִּיר וְעֵטִים
עַדִּי תִפְלֹא הָאָרֶץ דֹּעָה וְשׁוֹפְטִים
לֹא יֵשֵׁא גּוֹי עוֹד חָרֵב וּמְשַׁפְּטִים
אֱלִילֵיהֶם יִכְרֹתוֹן וְצִים מִיָּד בָּתִּים
לְכֹלֹא רוּחַ שְׁטוֹת וְאֵינָם הַשְׁלִיטִים
בִּי עֵינַי בְּעֵינַי נִרְאָה אֶסּוּר בְּרָהֲטִים
בְּבִנְיָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְתַחֲתֵית הַמֵּתִים.